



Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

1138

C

11

1138 C11

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST.

1138 P 11

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST

MET OEFENINGEN,

DOOR

Dr. P. J. COSIJN,

Leeraar aan de Hoogere Burgerschool te Haarlem.

EERSTE STUK.

TE HAARLEM, BIJ
DE ERVEN F. BOHN.

1867.



VOORBERICHT.

Een historische, ja zelfs een Middelnederlandsche grammatica ontbreekt tot nog toe — wat kan dan een Nieuwnederlandsche Spraakkunst anders zijn, dan een oordeelkundige verzameling van gebruikelijke regels, die sinds een halve eeuw onze schrijftaal met meer of minder recht beheerschen? Maar zelfs hiervoor geef ik mijn werkje niet uit. 'T lag alleen in mijn plan een beknopt leerboek te vervaardigen, waarin de hedendaagsche spelling- en taalregels zouden zijn opgenomen, beide geheel in overeenstemming met 't geen de Redactie van 't Woordenboek heeft vastgesteld. Tevens gevoelde ik behoefte aan een systematische reeks van niet-foutieve oefeningen, waarin de leerling zijn verkregen kennis telkenreize met vrucht kon toepassen.

Terwijl nu de klank- en vormleer den inhoud van dit stukje uitmaken, zullen de syntactisch gerangschikte oefeningen in een volgend deeltje hunne plaats vinden. Aan 't geheel zullen aantekeningen toegevoegd worden over alwat nu nog opheldering of toelichting vereischt.

Dat deze grammatica zich geheel aan mijne vergelijkende spraakleer aansluit, spreekt van zelve. Zoo is wat daar juist en goed gezegd was, hier onveranderd overgenomen; terwijl veel van 't gebrekkige en verkeerde (natuurlijk alleen voor 't Hollandsch gedeelte)

hier verbeterd is. Den bezitters van beide werkjes verzoek ik derhalve zich bij punten van verschil te houden aan 'tgeen zij in deze Spraakkunst zullen vinden.

Trots alle nauwkeurigheid stoot ik hier en daar op eenige drukfouten, welke ik liever hier, dan afzonderlijk opgeef.

Blz. 6 r. 3 staat *wimmelen* lees *wimmeln*.

" 9 " 15 voeg bij: scherphelder is de *oo*, waarnaast in 't Hoogduitsch *au*, *äu* of *eu*, in 't Engelsch *ea* staat.

" 9 " 22 staat Hd. *Tause*, lees: Zd. *Tause*.

" 10 " 19 " *caulus*, lees: *caulis*.

" 12 " 12 " ovriges " overiges.

" 13 " 24 " marcepein (Lt. *marzapáne*), lees: marsepein (It. *marzapáne*).

" 29 c) voeg bij: *lesschen* en *blusschen* (Hd. *löschen*.)

" 36 r. 16 staat *princes*, lees: *prinses*.

" 36 " 19 de *Aanm.*, behoort bij r. 6.

" 42 " 21 staat *oneigenlijke*, lees: *eigenlijke*.

" 43 " 16 " werkwoord, lees: telwoord, en doe de voorbeelden *blaaskaak* en *wildzang* onderling van plaats verwisselen.

" 74 " 18 " het, lees: dit.

De overige, zoo ze er zijn, verbeterde de goedgunstige lezer zelve.

Haarlem,
7 Aug. 1867.

DE SCHRIJVER.

LIJST VAN VERKORTINGEN.

- Lt. Latijn.
Ml. Middeleeuwsch Latijn.
It. Italiaansch.
Fr. Fransch.
Oudfr. Oudfransch.
Eng. Engelsch.
Hd. Hoogduitsch.
Zd. Zuidduitsch.
Ki. Kiliaen (Schrijver van een Nederlandsch-Latijnsch woordenboek der 16e eeuw).
Oudg. Oudgeldersch (volgens de *Teuthonista* van van der Schueren.)
-

Voor hen , die met de Fransche woordvormen gemeenzamer
 zijn dan met 't 'geleerde' Latijn, volgt hier een
 Latijnsch-Fransch woordenlijstje.

Pag. 8.

Lt. <i>apotheca.</i>	Fr. <i>apothicairerie.</i>	Lt. <i>polus.</i>	Fr. <i>pôle.</i>
" <i>beta.</i>	" <i>bette.</i>	" <i>populus.</i>	" <i>peuplier.</i>
" <i>chorus.</i>	" <i>choeur.</i>	" <i>planeta.</i>	" <i>planète.</i>
" <i>cedrus.</i>	" <i>cèdre.</i>	" <i>praedicare.</i>	in Fr. <i>prédicateur.</i>
" <i>decanus.</i>	" <i>décan.</i>	" <i>parabolare.</i>	Fr. <i>parler.</i>
Ml. <i>heraldus.</i>	" <i>héraut.</i>	" <i>propheta.</i>	" <i>prophète.</i>
Lt. <i>juniperus.</i>	" <i>genièvre.</i>	" <i>regula.</i>	" <i>règle.</i>
" <i>castor.</i>	" <i>castor.</i>	" <i>rosa.</i>	" <i>rose.</i>
" <i>cicer.</i>	" <i>chiche.</i>	" <i>rosmarinus.</i>	" <i>romarin.</i>
" <i>cavea.</i>	" <i>cage.</i>	" <i>salptrae.</i>	" <i>salpêtre.</i>
" <i>camelus.</i>	" <i>chameau.</i>	" <i>schola.</i>	" <i>école.</i>
" <i>catena.</i>	" <i>chaîne.</i>	" <i>sobrius.</i>	" <i>sobre.</i>
" <i>cometa.</i>	" <i>comète.</i>	" <i>stola.</i>	" <i>étole.</i>
" <i>corona.</i>	" <i>couronne.</i>	" <i>synodus.</i>	" <i>synode.</i>
" <i>lilium.</i>	" <i>lis.</i>	" <i>tegula.</i>	" <i>tuile.</i>
" <i>metrum.</i>	" <i>mètre.</i>	" <i>tonus.</i>	" <i>ton.</i>
" <i>mater.</i>	" <i>mère.</i>	" <i>turris.</i>	" <i>tour.</i>
" <i>niger.</i>	" <i>noir.</i>	" <i>flagellum.</i>	in Fr. <i>flageller.</i>
" <i>nebula.</i>	in Fr. <i>nébuleux.</i>	" <i>scutella.</i>	Fr. <i>écuelle.</i>
" <i>nota.</i>	Fr. <i>note.</i>	" <i>thronus.</i>	" <i>trône.</i>
" <i>oleum.</i>	" <i>huile.</i>	" <i>fidula.</i>	" <i>violon.</i>
" <i>elephantus.</i>	" <i>éléphant.</i>	" <i>signum.</i>	" <i>signe.</i>
" <i>oliva.</i>	" <i>olive.</i>	" <i>sagena.</i>	" <i>senne.</i>
" <i>pastor.</i>	" <i>pasteur.</i>	" <i>securus.</i>	in Fr. <i>securité.</i>
" <i>pater.</i>	" <i>père.</i>	" <i>zona.</i>	Fr. <i>zone.</i>
" <i>petroselinum.</i>	" <i>persil.</i>		

Pag. 15.

Lt. <i>biblia.</i>	Fr. <i>bible.</i>	Lt. <i>scrinium.</i>	Fr. <i>écrin.</i>
" <i>limus.</i>	in Fr. <i>limeux.</i>	" <i>stilus.</i>	" <i>style.</i>
" <i>linea.</i>	Fr. <i>ligne.</i>	" <i>tigris.</i>	" <i>tigre.</i>
" <i>oliva.</i>	" <i>olive.</i>	" <i>thymus.</i>	" <i>thym.</i>
" <i>paradisus.</i>	" <i>paradis.</i>	" <i>vinum.</i>	" <i>vin.</i>
" <i>pilum.</i>	" <i>pile.</i>	Ml. <i>cortina.</i>	" <i>courtine.</i>

KLANKLEER.

TAAL EN WOORDEN.

- § 1. Taal in 't algemeen is elke uiting van gedachten. Spreektaal is de regelmatige gedachtenuiting door middel van woorden.
- § 2. De spreektaal schiep zich de mensch niet met 't *doel* om anderen zijn gedachten mede te deelen, maar uit natuurlijke aandrift, waardoor hij uitte 't geen in zijn binnenste omging. De klanken, die daarbij ontstonden, heeten gevoelsklanken of tusschenwerpsels en begripsklanken of woorden.
- § 3. Een woord is derhalve spraakklank met bepaalde beteekenis.
- § 4. Door 't gebruik van woorden wordt zoowel 't verkeer met anderen als 't denken zelve bevorderd.
- § 5. Taal in een andere beteekenis omvat den woordenschat der menschheid, of van een deel derzelve.
- § 6. De Nederlandsche taal is de algemeene schrijf- en spreektaal der beschaafde Nederlanders. De Hollandsche tongval ligt haar ten grondslag.
- § 7. De Nederlandsche taal behoort met 't Engelsch, Hoogduitsch en andere talen tot den Germaanschen taalstam. Alleen door vergelijking met hare zusters talen kunnen wij haar grondig leeren kennen.

LETTERS. LETTERGREPEN. KLEMTON.

- § 8. Een *woord* is een door de menschelijke spraakwerktuigen gevormde enkelvoudige of samengestelde klank met een bepaalde beteekenis.
- § 9. De ondeelbare woordklanken heet men *letterklanken*.
- § 10. De teekens, welke die letterklanken voorstellen, heeten *letterteekens*.
- § 11. Zoowel letterklanken als letterteekens heeten *letters*.
- § 12. De letterteekens zijn *enkelvoudig* of *samengesteld*.
- § 13. De enkelvoudige letterteekens van ons aan de Romeinen ontleende alphabet zijn 26 in getal; hiervan gebruikt men de *c*, *q*, *x* en *y* (*ypsilon*) alleen in vreemde woorden; doch de *c* ook in 't samengestelde letterteeken *ch*.
- § 14. Twee of meer enkelvoudige letterteekens, die één enkelen letterklank voorstellen, vormen een samengesteld letterteeken. Deze bestaan uit de verdubbeling van 't zelfde letterteeken of uit twee verschillende letterteekens. De laatste zijn **ie**, **eu**, **oe**, **ch** en **sj**.
- § 15. De letterklanken zijn *klinkers* of *medeklinkers*. De klinkers worden voortgebracht door 't trillen der stembanden, de medeklinkers door de overige spraakwerktuigen.
- § 16. Een *lettergreep* bestaat uit letterklanken, welke ineens worden uitgesproken.
- § 17. Een lettergreep heet *open*, zoo ze op een klinker, *gesloten*, zoo zij op een medeklinker uitgaat.
- § 18. Door den *klemtoon* worden de lettergrepen tot woorden verbonden.
- § 19. Toon of klemtoon heet de nadruk, waarmede een lettergreep wordt uitgesproken.
- § 20. Van een meerlettergrepig woord heeft die lettergreep,

waarop de meeste nadruk valt, den *hoofdtoon*, die, welke met minder nadruk wordt uitgesproken, den *bijtoon*; de overige, waarop geen nadruk valt, zijn *toonloos*: hóóge **PRIÉ**ster.

- § 21. Eenlettergrepige toonlooze woordjes heeten *enclitisch*; zij sluiten zich innig aan de onmiddellijk voorafgaande woorden aan.

KLINKERS.

- § 22. 't Beschaafd Nederlandsch heeft zeven klinkers: **a**, **e**, **i**, **o**, **eu**, **oe**, **u**. Alleen in open lettergrepen hebben zij de natuurlijke of *volkomen* uitspraak; in gesloten lettergrepen worden zij óf *gerekt* óf *onvolkomen* uitgesproken; de gerekte uitspraak stelt men door 't samengestelde letterteeken voor. De onvolkomen uitspraak van **oe** valt met die van **o** samen; de onvolkomen **eu** ontbreekt.

Voorbeelden.

ba, baak, bak	koop, koopen, kocht
zee, zeer, zes	beu, beuk
wie, wiek, wig	zoek, zoeken, zocht
u, uur, urk.	

Aann. Volkomen klinkers heeten ook *open* klinkers; dewijl zij alleen in open lettergrepen voorkomen; om de zelfde reden heet men de onvolkomene klinkers *gesloten*. Zoowel de volkomene als de gerekte klinkers worden *heldere* klinkers genaamd.

- § 23. De toonlooze of *neutrale* klinker komt alleen in toonlooze lettergrepen voor. Men stelt hem voor de *g*, *k* en *ng* door **i**, voor de *m* (in eenige plaatsnamen) door **u**, in de uitgangen *lijk* en *lijks* door **ij**, in de overige gevallen door **e** voor.

Voorbeelden.

bezig, goedig, bezigen, gebezigd, enz.
 havik, haviken, prediken, gepredikt, enz.
 honing, koning, kroning, vertooning, enz.
 Rottum, Gorkum, Dokkum, enz.
 kwalijk, degelijk, dagelijks, nauwelijks, enz.
 gave, bezem, sleutel, koopen, koper, je, we, me, enz.

Aanm. Ook in *dikwijls* en de bezittelijke voornaamwoorden *mijn* en *zijn* is de **ij** vaak toonloos; in *bijzonder* klinkt ze als **i**.

- § 24. 't Nederlandsch heeft tweeërlei heldere *ee*'s en *oo*'s, de zachte en de scherpe. De zachte zijn uit enkelvoudige klinkers, de scherpe uit tweeklanken ontstaan.
- § 25. De zachtheldere *e* ontstond uit **a** of uit **i**, de scherpe uit **ai**.

De zachtheldere *o* ontstond uit **u** (spreek uit *oe*), de scherpe uit **au**.

- § 26. In verwante Nederlandsche, Hoogduitsche of Engelsche woordvormen bleven de oorspronkelijke klinkers en tweeklanken bewaard of gingen regelmatig in andere klinkers en tweeklanken over. Hierop berusten de volgende acht regels:

- A I. Zachthelder is de **e**, waarvoor in verwante Nederlandsche, Hoogduitsche of Engelsche woordvormen **a** of **i** staat.

Voorbeelden.

bede (*bidden*), beek (*bakken*), beet (Hd. *Biss*), besteden (*stad*), beter (*baten*), beven (*bibberen*), bever (Hd. *Biber*), bezig (Eng. *busy*, voor *bisy*), deel (plank, Hd.

Diele, dreef (Hd. *Trieb*), dwepen (*dwapen*), edel (*adel*),
 egel (Hd. *Igel*), ezel (Eng. *ass* met afgeworpen aflei-
 dingsuitgang), femelen (*femelen*), gedwede (Mn. *gedwade*),
 gene (*ginds*), gevel (Hd. *Giebel*), greep (Hd. *Grieff*),
 gretig (*graag*, uit *grädig*, gratig), heep (Hd. *Hippe*),
 hekel (*akelig*), heden (*hier*), hemel (Hd. *Himmel*), he-
 nen (Hd. *hin*), kedel (Hd. *Kittel*), keper (Hd. *Kieper*),
 kerel (*karel*), kever (Hd. *Käfer*, Eng. *chafer*), kwêken
 (*kwaken*), kneep (Hd. *Kniff*), kregel (*kriegel*), krekel
 (Eng. *cricket*), kwede (Hd. *Quitte*), leven (Eng. *to live*),
 lever (Eng. *liver*), mede (*mits*), mede of meekrap (Eng.
madder), menig (uit *mannig*, Hd. *manch*), neder (Hd.
nieder), negen (Eng. *nine*), neef (*nicht*, d. i. nifte),
 neet (Hd. *Niss*, Eng. *nit*), nering (Hd. *Nahrung*), on-
 derhevig (*onderhavig*), pegel (Eng. *piggin*), pekел (Eng.
pickle), peluw (Eng. *pillow*), plegen (*plicht*), rekel (Hd.
Racker), reet (Hd. *Riss*), scheel (Hd. *schielend*), sche-
 len (*verschillen*), schedel (Hd. *Schädel*), scheel (*schaal*),
 scheen (Eng. *shin*), sedert (*sinds*), schemeren (*schim*),
 schrede (Hd. *Schritt*), snede (*snit*), schreef (*schreve*,
schrift), spelen (*verspillen*), spenen (Hd. *spänen*), spleet
 (*split*), stede (*stad*), steeg (Hd. *Stiege* (ladder), steek
 (Hd. *Stich*), stevel (Hd. *Stiefel*), steven (versmolten tot
stam), steel (Hd. *Stiel*), streek (landstreek, streep, Hd.
Strich), streep (Eng. *strip*), streven (*stribbelen*) teef
 (Nederduitsch *Tiffe*), teek (Eng. *tick*, Hd. *Zicke*), teer (Ki.
turre, Eng. *tar*), telen (Eng. *to till*, verwant met Hd. *Ziel*),
 teling (*taling*), tepel (verkleinw. van *tip*), teren, verteren
 (sterk werkw., vanwaar *toorn*), veder (Hd. *fiedern*), veel
 (Hd. *viel*), vegen (*vagen*, *vagevuur*, *uitvaagsel*), verdedi-
 gen (uit *verdagedingen*), vezel (*vaze*, Hd. *die Fase*),

vrede (Hd. *Friede*), weder (nog eens, Hd. *wieder*, tegen, Hd. *wider*), (on-)weder (Hd. *Gewitter*), weren (*bewaren*, *vrijwaren*), wemelen (Hd. *wimmelen*), wezel (Hd. *Wiesel*), zege (Hd. *Sieg*), zede (Hd. *Sitte*), zeker (Hd. *sicher*), zenuw (Eng. *sinew*), zeven (Hd. *sieben*), zeven (*ziften*, Eng. *to sift*), benevens de meervouden *leden*, *ledematen*, *reven*, *smeden*, *schepen*, *speten*, *spleten*, van de woorden *lid*, *lidmaat*, *rif*, *smid*, *schip*, *spit* en *split*.

- I. Zachtelder is de **o**, waarnaast in 't Hoogduitsch u of ũ, in 't Engelsch o staat.

bodem (Eng. *bottom*), boter (Hd. *Butter*), boren (Eng. *to bore*), honing (Eng. *honey*), (wan)hoop (Eng. *hope*), hoos (Eng. *hose*), kloof (Hd. *Kluft*), kogel (Hd. *Kugel*), (steen)kool (Eng. *coal*), koper (Hd. *Kupfer*), koren (Eng. *corn*), molen (Hd. *Mühle*), logen (Hd. *Lüge*), noot (Hd. *Nuss*), oven (Eng. *oven*), over, boven (Eng. *over*), pook (Eng. *poker*), schoot of scheut (Hd. *Schuss*), schoren (Eng. *to shore*), schotel (Hd. *Schüssel*), sloof (sukkel, Eng. *sloven*, verschillend van *sloof*, voorschoot), smoken (Eng. *to smoke*; 't Duitsche *schmauchen* komt niet in aanmerking), spook (Hd. *Spuk*), (voet-)spoor (Hd. *Spur*), sprook (Hd. *Spruch*), stoof (Hd. *Stube*, Eng. *stove*), stoven (Eng. *to stove*), toog (Hd. *Zug*), vogel (Eng. *fowl*), volen (Hd. *Füllen*), voor, te voren (Eng. *for*), voor (Hd. *Furche*), zode (Eng. *sod*), zool (Eng. *sole*), zoon (Eng. *son*).

- II. Zacht helder zijn **e** en **o**, die in 't Nederlandschen Hoogduitsch met de geslotene afwisselen.

Voorbeelden.

bekoren (Hd. *kosten* = Oudgeld. *kairen*; bekoren =

Oudg. *bekairen*), beloven (*belofte*), beter (Hd. *besser*, Nl. *betweter*), bevelen (*bevel*), bezem (Oudg. *bessem*), bezie (*bes*), blozen (*blos*), broos (*bros*), deken (*dekken*), dodert of dooier (Hd. *Dotter*), doren (Hd. *Dorn*, Eng. *thorn*), droog (Hd. *trocken*), even (*effen*), grove (*graf*), hopen (*hoffen*), horen (Hd. *Horn*), jegens, tegen (Hd. *gen*, *gegen*), kegel (verkleinw. van *keg*), ketel (Hd. *Kessel*, Eng. *kettle*), keten (*ketting*), kleven (*klefferig*), klepel (*kleppen*), klovenier (*kolvenier*), koker (Hd. *Kocher*), koorn (verkleinw. *korrel*, Hd. *Korn*, Eng. *corn*), leken (*lekker*), koken (*kok*), lepel (*leppen*), loven (*lof*), loten (*lot*), mede (*met*), mede (honingdrank, Hd. *Meth*), mogen (*mocht*), nevens (*neffens*), noot (Ki. *not*), tevens (*teffens*), nopen (*nopijzer*), oorlogen (*oorlog*), spelen (*spel*), teer (*terre*), toorn (Hd. *Zorn*), treden (*tred*), treek (*trek*), veen (*ven*), veter (Hd. *Fesser*, *Fessel*), voren (Hd. *Forche*), vore (Ki. *vorre*, Hd. *Furche*), vloot (*vlot*), welig (*wilg*, *wel*), zomer (Hd. *Sommer*), en de meervouden *gebeden*, *gebreken*, *goden*, *loten*, *oorlogen*, *treden*, *wegen*, *sloten* van *gebed*, *gebrek*, *god*, *lot*, *oorlog*, *tred*, *weg*, *slot*.

Aann. Eveneens beantwoordt de gesloten Engelsche *u* aan onze zachtheldere *o*: poten (planten, Eng. *to put*), samenscholen, school (Eng. *scull*), spoor, aansporen (Eng. *spur*), vore (Eng. *furrow*), drogist (Eng. *drug-gist*), noot (vrucht, Eng. *nut*), boter (Eng. *butter*), zomer (Eng. *summer*), enz.

- III. Zachthelder zijn *e* en *o* in *alle* sterke werkwoorden en hunne afleidsels; behalve *loopen*, *stooten* en *heeten* en de afleidsels van 't impf. enk. der 4^e en 5^e klasse; sterk waren ook *teren*, *knedén*, *sneven*, enz.

Zoo komt *leger* van *liggen*; *ontber*en van *beren*, waarvan nog over is *geboren*; *generen* en *nering* van *gezezen*; *kwedelen* en *kwezellen* van een sterk werkw., waarvan 't Eng. impf. is *I quoth*; *stoken* van *steken*; *hevel* en *hevig* van *heffen*; *schepen* en *schepel* van *scheppen*; *veer* van *varen*; *sprook* van *spreken*, enz.

Doch de werkw. der 4^e en 5^e klasse hebben afleidsels zoowel met zachte als scherpe *e*'s en *o*'s: *bete* van *bijten*; daarentegen *bleek* van *blijken*; *zoogen* van *zuigen*; *betoo-gen*, *toom*, *toon*en van *tiegen* (*tijgen*), enz. Scherpe *oo*'s hebben voorts alle afleidsels der 4^e klasse: *sloopen* van *slijpen*; *strooken* van *strijken*; *schoon* van *schijnen*; *boos* mischien van *bijten*; *knoop* van *knijpen*.

IV. Zachtelder zijn de *e*'s en *o*'s in alle vreemde woorden, waarin zij niet uit **ai** of **au** zijn ontstaan.

abrikoos (Fr. *abricot*), alkoof (Fr. *alcove*), apotheek (Lt. *apotheca*), beet (Lt. *beta*), choor (Lt. *chorus*), cedel (Fr. *cédule*), ceder (Lt. *cedrus*), deken (Lt. *decanus*), framboos (Fr. *framboise*), herout (Ml. *heraldus*), horloge (Fr. *horloge*), ivoor (Fr. *ivoire*), jenever (Lt. *juniperus*), jood (*Judaeus*), kastoor (Fr. *castor*), keker (Lt. *cicer*), kevie (Lt. *cavea*), kemel (Lt. *camelus*), keten (Lt. *catena*), komeet (Lt. *cometa*), komfoor (Fr. *chauffoir*), kantoor (Fr. *comptoir*), komijn (Fr. *cumin*), konijn (Lt. *cuniculus*), kroon (Lt. *corona*), kroot (Fr. *carotte*), ledekant (Fr. *lit-de-camp*), leep (Lt. *lippus*), lelie (Lt. *lilium*), leveren (Fr. *livrer*), melis (Fr. *melasse*), menie (Lt. *minium*), meter (Lt. *metrum*), meter (Lt. *mater*), mode (Fr. *mode*), moor (stof, Fr. *moire*), neger (Lt. *niger*), nevel (Lt. *nebula*), (muziek)noot (Lt. *nota*), olie (Lt. *oleum*), olifant (Lt. *elephantus*), olijf (Lt. *oliva*),

pastoor (Lt. *pastor*), peet, peter (Lt. *pater*), peterselie (Lt. *petroselinum*), polemiet (Lt. *polymitus*), pool (Lt. *polus*), popel, populier (Lt. *populus*), planeet (Lt. *planeta*), prediken (Lt. *praedicare*), prevelen (Ml. *parabolare*), profeet (Lt. *propheta*), regel (Lt. *regula*), roos (Lt. *rosa*), rozemarijn (Lt. *ros marinus*), salpeter (Lt. *sal petrae*), school (Lt. *schola*), sober (Lt. *sobrius*), stoel (Lt. *stola*), synode (Lt. *synodus*), tegel (Lt. *tegula*), toon (Lt. *tonus*), toren (Lt. *turris*), vlegel (Lt. *flagellum*), schotel (Lt. *scutella*), troon (Lt. *thronus*), tronie (Fr. *trogne*), vedel (Ml. *fidula*), revelen (Fr. *réver*), viool (It. *viola*), zegen (Lt. *signum*), zegen (net, Lt. *sagena*), zemelen (Lt. *simila*), zeker en sekuur (Lt. *securus*), zoon (aardgordel, Lt. *zona*).

- I.** Scherphelder is de *ee*, waarnaast in 't Nederlandsch of Hoogduitsch *ai* of *ei*, in 't Engelsch *oa* staat.

Voorbeelden.

beer (mannotjesvarken, Eng. *boar*, onderscheiden van *beer*, *berin*), bleek (Hd. *bleich*), breed (Hd. *breit*, Eng. *broad*), boogerd, boom (Hd. *Baum*), boon (Eng. *bean*), brood (Eng. *bread*), deeg (Hd. *Teig*), deel (Hd. *Theil*), dood (Eng. *dead*), doof (Hd. *taub*, Eng. *deaf*), doopen (Hd. *taufen*), doos (Hd. *Tause*), droom (Hd. *Traum*, Eng. *dream*), eed (Hd. *Eid*, Eng. *oath*), eek (Hd. *Eich*, Eng. *oak*), een (Hd. *ein*, Eng. *one*), geen (Hd. *kein*), geeselen (Hd. *geiseln*), gelooven (Hd. *glauben*), gemeen (Hd. *gemein*), gereed (*bereiden*), goochelen (Hd. *gaukeln*), groot (Eng. *great*), heel (*heil*, Hd. *heil*, Eng. *whole*), heesch (Hd. *heiser*), hoop (Hd. *Haufen*), hooren (Eng. *to hear*), kleed (Hd. *Kleid*, Eng. *clothes*), koopen (Hd. *kaufen*), leed (Hd. *Leid*), leelijk (van *leed*), leenen (Eng. *to loan*), loo-

chenen (Hd. *läuchnen*), lood (Eng. *lead*), leem (Eng. *loam*, Hd. *Leim* of *Lehm*), loog (Hd. *Lauge*), look (Hd. *Lauch*), meenen (Hd. *meinen*), oor (Eng. *ear*), reede (Eng. *road*), reeder (*bereider*), reep (Eng. *rope*, Hd. *Reif*), rook (Hd. *Rauch*; 't Engelsche *roke* bewijst niets), rooven (Hd. *rauben*, Eng. *to reuve*), scheede (Hd. *Scheide*), schoof (Eng. *sheaf*), smeecken (Hd. *schmeicheln*), speek (Hd. *Speiche*; Eng. *spoke*), steen (Hd. *Stein*, Eng. *stone*), stoom (Eng. *steam*), streek (handeling, Hd. *Streich*, Eng. *stroke*), stroom (Eng. *stream*), teeken (Hd. *Zeichen*, Eng. *token*), teen (Eng. *toe*), toogen (Hd. *zeugen*), toom (Hd. *Zaum*, Eng. *team*), tooveren (Hd. *zaubern*), vleesch (Hd. *Fleisch*), weede (Eng. *wood*, Hd. *Waid*), week (Hd. *weich*), weenen (*weinig*), wees, (Hd. *Waise*), zeem (Hd. *Seim*), zeep (Eng. *soap*, Hd. *Seife*), zeer, bezeeren (Eng. *sore*), zweet (Hd. *Schweisz*), zoogen (Hd. *säugen*), zoom (Hd. *Saum*, Eng. *seam*), zeever (Hd. *Seifer*).

Vergelijk verder de vreemde woorden: leek (Lt. *laïcus*), kool (gewas, Lt. *caulus*), Moor (Lt. *Maurus*), onnoozel (wordt gebracht tot *nausea*), poos (pauze, Lt. *pausa*), poover (Fr. *pauvre*).

Eene pitzondering maakt 't achtervoegsel *-heid*, mv. *-heden*: *dwaasheid*, *dwaasheden*.

II. Scherphelder zijn *ee* en *oo*, die uit samentrekking ontstaan zijn :

Voorbeelden.

alree (*alreede*), bee (*bede*), boo (*bode*), bloo (*bloode*), boom (*bodem*), ceel (*cedel*), door (*doder*, *dooier*), gedwee (*gedwede*), keel (*kedel*), kwee (*kwede*), kweelen (*kwedelen*), leeg (*ledig*), leewater (*ledewater*), leer (*leder*), mee (*mede*),

oolijk (Ki. *oodelijk*), preeken (*prediken*), ree (*reede*), slee (*slede*), snee (*sneede*), steeg (*stedig*), teer (*teeder*), tree (*trede*), veel (*vedel*), veer (*veder*), weer (*weder*), vree (*vrede*), zoo (*zode*).

- III. Scherphelder zijn *ee* en *oo* in opene eenlettergrepige woordjes, behalve in 't tusschenwerpsel *he*!

Voorbeelden.

dee(moedig), ee(gade), (hoer)ee, thee, vee, wee, stroo, vlooo, vroom(lijk), zoo.

- IV. Scherphelder zijn *ee* en *oo* in de met den hoofdtoon voorziene achtervoegsels *eeren*, *eel*, *ees*, *loos*, benevens de samenstellingen van *genoot*.

Voorbeelden.

waardeeren, regeeren, boetseeren, halveeren, enz.
 bekkeneelen, houweelen, truweelen, kasteelen, tooneelen, enz.
 goddelooze, machteloze, liefdelooze, enz.
 dischgenooten, speelgenooten, enz.

Aanm. Worden *ee* en *oo* toonloos, dan bezigt men 't enkelvoudige letterteeken, *juwelier*, *kastelein*, enz. Doch met heldere klinkers *tooneelist*, *bureelist*.

Aanm. Afwijkingen van deze regels als *boot* (Eng. *boat*), *kool* (Eng. *cole*), *genoot* (Hd. *Genosse*), *smoken* (Hd. *schmauchen*), *rooken* (Eng. *to roke*), enz. komen hier niet in aanmerking.

TWEETLANKEN.

- § 27. Een tweeklank wordt gevormd door samensmelting van twee klinkers. Hij ontstaat op 't oogenblik, dat de mond den tweeden klinker begint uit te spreken.
- § 28. 't Nederlandsch heeft elf tweeklanken.
- § 29. De onvolkomen **a**, **e**, **o** en **u** smelten met een volgende **i** of **u** (spreek uit *oe*) te zamen tot de tweeklanken **ai**, **au**; **ui**; **ou**; **ei**.
- De heldere **a**, **e**, **i**, **o** en **oe** smelten met een volgende **i** of **u** (spreek uit *oe*) te zamen tot de *verlengde* tweeklanken **aai**, **aau**, **eeu**, **ieu**, **oei** en **ooi**.
- § 30. De tweeklank **aa** wisselt met **au** in de tusschenwerpsels *aa* en *au*, *miaau* en *miau*. In de ovriges woorden staat *au*: *blauw*, *gauw*, *klauteren*, enz. Men verwarre de *au* niet met *ou* en onderscheide *blauwen* en *blouwen* (slaan), *kauw* (vogel) en *kouw* (kooi). Doch zij wisselen in *outaar* en *outaar* voor *altaar*.
- § 31. De **ei** is ontstaan uit den tweeklank **ai** en wisselt dus in 't Nederlandsch met de scherpe **ee**, in 't Engelsch met **o** of **oa** af.

Voorbeelden.

heimelijk (Eng. *home*), eik (Eng. *oak*), eigen (Eng. *own*), beide (Eng. *both*), geit (Eng. *goat*), heil (Eng. *whole*), kleen (*klein*), verbreiden (*breed*), weinig (*weenen*), enz. Uitgezonderd is wereld (Eng. *World*).

- § 32. Soms ontstond zij uit een gerekte **e** voor een **n**, of uit een gerekte **a** voor een **l**.

Voorbeelden.

deinzen (v. *denzen*), einde (Hd. *Ende*), geinster (v. *genster*), heinde (v. *hende*), kleinzen (v. *klenzen*), peinzen (Fr. *penser*),

- veinzen (v. *venzen*), veil (klimop, uit *vaal*), veilig (voor *valig*).
 § 33. Voorts ontstond zij, evenals in 't Engelsch, door klinkerwording der *g* na *a* of *e*.

Voorbeelden.

- zeil (Hd. *Segel*, Eng. *sail*), blein (*blegen*, Eng. *blain*), meid (*maagd*, Eng. *maid*), heining (*hagening*), gezeid (v. *gezegd*, Eng. *said*), geleid (v. *gelegd*, Eng. *laid*), peil (v. *pegel*), rei (v. *rege*), steil (v. *steegel*, vgl. Eng. *stair*, Nl. *steiger*), teil (v. *tegel*), brein (v. *bregen*, Eng. *brain*), dweil (v. *dwoegel*), ei (Eng. *egg*), blei (v. *bleege*, Eng. *blay*), klei (v. *kleeg*, Eng. *clay*), wei (v. *weeg*), zeis of zeisen (v. *zegen*), scharlei (Hd. *Scharlach*), eiland (*egland*).
 § 34. In vreemde woorden ontstond zij uit de Latijnsche of Italiaansche *a* of *ae*, en de Fransche klanken *ai*, *ei*, *oi*, *é* en *ée*.

Voorbeelden.

aambeï, bei (Fr. *baie*), balein (Fr. *baleine*), cichorei (suikerrij) (Fr. *cichorée*), feil (Fr. *faillir*), feit (Fr. *fait*), fontein (Fr. *fontaine*), galei (Fr. *galère*), grein (Fr. *grain*), hakkenei (Fr. *haquenée*), kapitein (Fr. *capitaine*), karwei (Fr. *corvée* onderscheiden van karwij, Fr. *carvi*), kastelein (Ml. *castellanus*, Fr. *châtelain*), keizer (Lt. *Caesar*), lakei (Fr. *laquais*), lamprei (Fr. *lamproie*), livrei (Fr. *livrée*), marcepein (Lt. *marzapáne*), Mei (Lt. *Majus*), meier (Lt. *major*), paleis (Fr. *palais*), pastei (Oudfr. *pasté*), p(l)aveien (Fr. *pavé*), ple(i)zier (Fr. *plaisir*), postelein en porcelein (Fr. *porcelaine*), prei, porei (Fr. *porreau*), sein (Fr. *seign*, It. *segno*), seizoen (Fr. *saison*), refrein (Fr. *refrain*), trein (Fr. *train*), valleï (Fr. *vallée*) benevens de achtervoegsels *teit*, Fr. *té* (Lt. *tas*): societeit, varieteit,

enz. en *lei* (Oudfr. *ley* of *loi*): eenerlei, tweërlei, drieërlei, vierderlei, allerlei, velerlei, enz.

- § 35. De **ij** is ontstaan uit een dubbele **ii** en wordt nog steeds in de Noordelijke gewesten als **i** uitgesproken. In verwante Engelsche woorden treft men **i** aan.

Voorbeelden.

bijl (Eng. *bill*), twijg (Eng. *twig*), dijk (Eng. *dike*), ijzel, ijzelen, ijs (Eng. *ice*, en daarvan door verkeerde afleiding ijzen, ijselijk), pijp (Eng. *pipe*), prijken (Eng. *to brighten*) gijzel (Eng. *gisle*), rijmen, rijm (Eng. *rime*), rijp (Eng. *ripe*), sijsje (Eng. *siskin*), schijf (Eng. *shive*), lijf (Eng. *life*), pijnboom (Eng. *pine*), slijm (Eng. *slime*), rijk (Eng. *rich*), wijd (Eng. *wide*), wijf (Eng. *wife*), wijn (Eng. *wine*), twijnen (Eng. *to twine*). wijs (Eng. *wise*), wijl (Eng. *while*), zwijn (Eng. *swine*), blijde (Eng. *blithe*), bij (Eng. *by*), dij (Eng. *thigh*), afgrijslijk (Eng. *grisly*), tijd (evenals 't Eng. *time* v. *tijgen*), zijde (kant, Eng. *side*), zijl (sluis, vgl. Eng. *to sile*), mijn (Eng. *mine*, *my*), dijn (Eng. *thine*, *thy*), lijn (Eng. *line*), gelijk (Eng. *like*), ijdel (Eng. *idle*), bijbel (Eng. *bible*), mijl (Eng. *mile*), lijm (Eng. *lime*), fijn (Eng. *fine*), prijs (Eng. *price*), enz.

- § 36. In vreemde woorden is de **ij** ontstaan uit **i** of eene als **i** uitgesproken klinker, b. v. de Lt. **e**.

Voorbeelden.

a) de uitgang **ij** ontstaan uit Fra-**ie**, Lat-**ia**: abdij (Ml. *abbatia*), partij (Fr. *parti*), poëzij (Fr. *poésie*), galerij (Fr. *galerie*), enz. en als Nederlandsche bastaarduitgang in *bakkerij*, *slagerij*, *zotternij*, *razernij*, *artsenij*, *koo-
menij*, enz. 1)

1) T. W. schrijft *komenij* in strijd met § 109, 1.

Dezen uitgang hebben niet *palei*, *hamei* (oudtijds *hameide*) en *schalmei* (oudtijds *schalmeide*). Evenmin *klappei* en *labbei*.

b) de **ij** ontstaan uit Fra of La **i**.

ijken (Lt. *icere*), bijbel (Lt. *biblia*), lijm (Lt. *limus*), lijn (Lt. *linea*), mijt (Lt. *mita*; insekt, Fr. *mite*), olijf (Lt. *oliva*), paradijs (Lt. *paradisus*), pijl (Lt. *pilum*), patrijs (Fr. *perdrix*), schrijn (Lt. *scrinium*), stijl (Lt. *stilus*), wijk (Lt. *vicus*), cijfer (Fr. *chiffre*), andijvie (Fr. *endive*), anijs (Fr. *anis*), brijzelen (Fr. *briser*), chijl (Fr. *chyle*), fijn (Fr. *fin*), harpij (Fr. *harpie*), lijst (Fr. *liste*), matrijs (Fr. *matrice*), malvezij (Fr. *malvoisie*), mijl (Fr. *mile*), mijn (Fr. *mine*), kwijt (Fr. *quitte*), prijs (Fr. *prix*), prijs (verklaren) (Fr. *prise*), profijt (Fr. *profit*), rijst (Fr. *riz*), segrijn (Fr. *chagrin*), selderij (Fr. *céleri*), sijfelen (Fr. *siffler*), tijger (Lt. *tigris*), thijm (Lt. *thymus*), trijp (Fr. *tripe*), venijn (Fr. *venin*), vijg (Fr. *figue*), vijver (Fr. *vivier*), wijn (Lt. *vinum*), Latijn (Lt. *Latinus*), bombazijn (Fr. *bombasin*), azijn (Lt. *acidus*?), bagijn (Fr. *béguine*), brigantijn (Fr. *brigantin*), dolphijn (Lt. *delphinus*, Fr. *dauphin*), fluwijn (Fr. *fouine*), gordijn (Ml. *cortina*), jasmijn (Fr. *jasmin*), magazijn (Fr. *magasin*), ravelijn (Fr. *ravelin*), rozijn, razijn (Fr. *raisin*), robijn (Fr. *rubis*), satijn (Fr. *satın*), termijn (Fr. *termin*), terpentijn (Fr. *térébenthine*), en de Hebreeuwsche meervouden *cherubijn* en *seraphijn*.

c) de **ij** ontstaan uit de als **i** uitgesproken **e**: vlijm (Lt. *phlebotomum*), krijt (Lt. *creta*), houtmijt (Lt. *meta*), venijn (Lt. *venenum*), dozijn (Ml. *docenum*), cijns (Lt. *census*), spijs (Lt. *species*, van waar 't Fr. *épice*).

§ 37. Voorts komt de **ij** voor in alle ww. der 4e klasse en hunne afleidsels: *getij* en *tijd* v. *tijgen*, enz.

Aann. De oude uitspraak van **ij** als **i** bleef nog in de

bijvormen *iedel* naast *ijdel*, *griezelen* naast *grijzelen*, *afgrijslijk*; zij werd gesloten in *slik* voor *slijk*, *kibbelen* van *kijven*. Zelfs bleef *bijster* (Hd. *biester*, Eng. *boisterous*) naast *biezen* of *bizzen* (Hd. *bisen* of *biesen*).

SPELLING DER KLINKERS EN TWEETKLANKEN.

- § 38. De volkomen en onvolkomen **a** en **u** worden door 't enkelvoudige, de gerekte **a** en **u** door 't dubbele letterteeken voorgesteld: *ka*, *kap*, *kaap*; *nu*, *nul*, *buur*.
- § 39. In de verkleinwoordjes op *tje* verdubbelt men de *a* der voorafgaande opene lettergreep: *paatje*, *papaatje*, *Naatje*, *mamaatje*, *raatje*, *laatje* (naast *laadje*) enz.
- § 40. Omgekeerd stelt men een gerekte **u** voor de **w** door 't enkele letterteeken voor: *schuw*, *ruw*, *schuwot*, *spuwot*, enz.
- § 41. Met **ie** schrijft men:
- 1) de met den hoofdtoon voorziene **i**: *geniëen*, *kniëen*, *reliquiëen*, *drieëen*, *harmoniëen*, enz. Zij komt altijd voor in de achtervoegsels *ief*, *iet* en *iek*: *Jezuïeten*, *tarieven*, *fabrieken*, enz.
 - 2) de **i** der laatste opene lettergreep: *olie*, *tralie*, *koffie*, *knie*, *genie*, *reliquie*, *drie*, *kolibrie*, enz. Uitgezonderd zijn de Latijnsche maandnamen: *Januari*, *Februari*, *Juni*, *Juli*.
 - 3) De gerekte **i**, behalve in 't achtervoegsel *isch* en de laatste lettergreep des woords *kievit*: *kiel*, *wiel*, *ziel*, *ziek*; *afgodisch*, *wettisch*, *melodisch*, *Pruisisch*, enz.
- § 43. In de overige gevallen schrijft men **i**:
Vergelijk *fabrieken* en *fabrikant*; *Jezuïeten* en *Jezuïtisme*; *Israëlieten* en *Israëlitisme*; *geniëen* en *geniën*, *oliën*, *traliën* en *drieëen*, *knieën*, enz.

- § 43. Volgens de ouderwetsche spelling van eenige eigennamen bezigt men voor **i** 't letterteeken **y**: *Leyden* of *Leiden*; *Huydecoper* of *Huidecoper*; *de Ruyter* of *de Ruiter*, enz.
Aann. Men verwarre deze **y** niet met de **ij** en plaatse er dus geen stippen op.
- § 44. De volkomene zachte *e* en *o* worden door 't enkele, de volkomene scherpe, benevens de gerekte ('t zij zachte 't zij scherpe) *e* en *o* steeds door 't dubbele letterteeken voorgesteld: *stelen*, *bogen*; *heelen*, *loopen*; *hij steelt*, *boogt*, *heelt*, *loopt*.
- § 45. Heldere klinkers worden op 't einde van vreemde woorden en eigennamen voor de *s* van den uitgang niet verdubbeld; een apostrophe vervangt dan den tweeden klinker: *massa's schako's*, *echo's*, *menu's*, *Hebe's*, *Garibaldi's*, enz.
 In Nederlandsche woorden houdt men zich aan den regel: *eegaas*, *raas*, *vlaas*, enz. Evenzoo bij toonlooze klinkers: *Elizes*, *plantages*, *horloges*, enz.

MEDEKLINKERS.

- § 46. De 20 medeklinkers worden verdeeld naar de spraakwerktuigen waarmede, en de wijze, waarop zij gevormd worden; een derde verdeeling berust op hunne spraakkunstige eigenschappen.
- § 47. Tot de vorming van alle medeklinkers op één na zijn telkens twee spraakwerktuigen noodig:
- a) de tongwortel en 't zacht verhemelte.
 - b) de punt der tong en 't hard verhemelte.
 - c) de onderlip en de boventanden of de bovenlip.
- Hierop berust de verdeeling in *keel-*, *tong-* en *lipletters*.
- § 48. De wijze, waarop de medeklinkers gevormd worden, is drieërlei:

- 1) de lucht schuurt door de nauwe opening van twee saamgedrukte spraakwerktuigen.
- 2) de door twee spraakwerktuigen tegengehouden lucht stroomt bij 't openen der mondbuis eensklaps met een plof naar buiten.
- 3) de lucht wordt in beweging gebracht door 't trillen van één spraakwerktuig.

Hierop berust de verdeling *in schurings-, ontploffings- en ratelingsgeluiden.*

- § 49. Bij de vorming van eenige letters stroomt de lucht gedeeltelijk door de neusholte; van daar dat men de zoodanige *neusletters* heet.
- § 50. De *keelletters* zijn:
 de *schuringsgeluiden* **g** en **ch**, **j** en **h**; de *neusletter* **n** (in de letterverbinding *ng* en *nk*.)
 de *ontploffingsgeluiden* **g** (in de letterverbinding *ng*) en **k**.
- § 51. De *tongletters* zijn:
 de *schuringsgeluiden* **z** en **s**; **l**; de *neusletter* **n**.
 de *ontploffingsgeluiden* **d** en **t**.
 't *ratelingsgeluid* **r**.
- § 52. De *lipletters* zijn:
 de *schuringsgeluiden* **v** en **f**; **w**; de *neusletter* **m**.
 de *ontploffingsgeluiden* **b** en **p**.
- § 53. Van de opgegevene letterparen zijn

zachte.

g
g (in *ng*)
z
d
v
b

scherpe.

ch
k
s
t
f
p

§ 54. Naar hunne spraakkunstige waarde verdeelt men de medeklinkers in

a) *halfklinkers* **j** en **w**, welke met de medeklinkers **i** en **oe** afwisselen.

b) *vloeiende letters* **l**, **m**, **n** en **r**.

c) *sisklanken* **z** en **s**.

d) *vaste letters*: de 10 overige (de **h** niet medegerekend).

§ 55. Voorts verdeelt men de medeklinkers in *begin-*, *tusschen-* en *sluitletters*, naarmate zij in 't begin, in 't midden of op 't einde der woorden staan.

Door de verbinding van twee of meer verschillende *enkelvoudige* medeklinkers ontstaan zoogenaamde *consonantengroepen*.

TABEL.

	Vloeiende.			Vaste.				Halfklinkers.
	Rateling.	Schuring.	Neus.	Ontploffing.		Schuring.		Ontploffing Schuring.
				Zachte.	Scherpe.	Zachte.	Scherpe.	
Keel.				ng	k	g, h	ch	j
Tong.	r	l	n	d	t	z	s	
Lippen.			m	b	p	v	f	w

Aann. In deze tabel is niet opgenomen de **g** van den bastaarduitgang *age* in *vrijage*, *plantage*, enz. Dezelfde uitspraak heeft zij in de aan 't Fransch ontleende woorden *horloge*, *genie*, *ingenieur* en *logement*.

SPELLING EN VERANDERING DER MEDEKLINKERS.

§ 56. Alle enkelvoudige tusschenletters worden na onvolkomen klinkers met meer nadruk uitgesproken, dan wanneer ze door heldere klinkers, tweeklanken of toonlooze klinkers worden voorafgegaan. Deze uitspraak wordt voorgesteld door de verdubbeling van 't enkelvoudige letterteeken: *labbei, padde, blaffen, leggen, lakken, bollen, bommen, kunnen, koppen, sterren, bassen, katten.*

Na heldere of toonlooze klinkers of tweeklanken is de verdubbeling ongepast. Men schrijve dus: *bezigen, haviken, monniken, perziken, engelen, beteren, Gorkumer, Dokkumer, bezemen, redenen, enz.,* evenzoo *geeselen, IJssel, Pruisen, pausen* enz., doch *vonnissen, notarissen* enz., daar hier de *i* niet als toonloos wordt aangemerkt.

Aanm. In *Verglaassel* enz. behoort de eerste *s* tot den stam, de tweede tot den uitgang.

Evenmin worden samengestelde letterteekens verdubbeld: men schrijft zoowel *echo, bochel, Mechelen, rochelen, pochen, kuchen, prachen, enz.,* als *Rachel, Michiel* enz.

Aanm. Alleen van 't letterteeken *sch* wordt de *s* na onvolkomen klinkers verdubbeld, daar de *ch* stom is: *visch, visschen, tasch, tasschen, enz.*

§ 57. Met uitzondering van *ng*, bezigt men alleen scherpe sluitletters: *pak, kot, top, toch, vaas, kas, boef, laf, ding, met (metgezel).* Doch de spelling behoudt in strijd met de uitspraak de zachte sluitletters in

- a) 't woordje *nog* (daarenboven, buitendien) en zijn samenstelling *nogtans*, onderscheiden van *noch* en *noch thans*.
- b) de buigbare woorden, wier stam blijkens buiging, afleiding of samenstelling op **b**, **d** of **g** uitgaat: *schub*,

mv. *schubben*; *pad*, mv. *paden*; *tob*, mv. *tobben*; *aarde* van waar *aarden*, *aard* van waar *aardig*; *zand*, van waar *zandig*; *bastaard* (of *basterd*), mv. *bastaarden* (of *bastaards*, *basterds*) benevens de overige woorden op *aard*, *erd*.

- c) de woorden *iemand* en *niemand*, die voorheen in den datief en accusatief *iemanden* en *niemanden* luiden.

Aanm. De verscherping der *d* tot *t* in *snit*, *rit* (dus *ritmeester*), *bint*, *gezant* en *verwant* wordt ook in 't schrift uitgedrukt wegens de meervouden *snitten*, *ritten*, *binten*, *gezanten* en *verwanten*, alhoewel de werkwoorden, *snijsden*, *rijden*, *binden*, *zenden* en *wenden* luiden. Van *bent* komt geen meervoud voor.

- § 58. Niet alleen sluitletters, maar ook eenige begin- en tusschenletters worden in de uitspraak verscherpt; deze verscherping wordt in de volgende gevallen ook schriftelijk voorgesteld:

- a) in de figuurlijke beteekenis schrijft men *fonkelen* voor *vonkelen*.
 b) 't woord *zamen* wordt steeds met een *s* geschreven, als 't ontstaan is uit *te zamen*; derhalve óf als een op zich zelve staand woord óf als eerste lid eener samenstelling: *samen uit wandelen gaan*, *samenkomen*, *samenstellen*, enz. Daarentegen *te zamen*, *te zamenkomen* evenals *gezamenlijk*, *inzamelen*, *opzamen*, *verzamen*, enz.

Aanm. In strijd met de uitspraak schrijft men met *v* en *z* *veertig*, *vijftig*, *zestig* en *zeventig* naar *vier*, *vijf*, *zes* en *zeven*.

- c) De *d* wordt verscherpt in vele woorden op *nis*: *beeltenis*, *verbintenis*, *ontstellenis*, enz. Een gelijke verscherping ondergaat de *v*: *droeftenis*, *begravenis*; enz., maar nimmer de *g*: *getuigenis*, enz.

Voorts schrijft men steeds een *t* voor den afleidingsuitgang *s* van naamwoorden en werkwoorden: *knots*, *spits*, *gutsen*,

- enz. De *d* blijft alleen in *gids*, *loods*, Fr. *guide*, *loge* en Nl. (*peil*)*lood*; evenzoo in de bijw. *ginds* (ginder), *reeds* (bereiden), enz.
- d) De *ng* wordt, mits door een toonloozen klinker voorafgegaan, in de verkleinwoordjes op *je* verscherpt tot **nk**: *koninkje*, *spierinkje*, *rottinkje*. Daarentegen *dingetje*, *wandelinetje*, *krakelingetje*, enz.
- e) Dezelfde verscherping treft men aan in de samenstelling *jonkheid* voor *jongheid*, *lanckmoedig* voor *langmoedig*, *koninkrijk* voor *koningrijk*. Evenzoo worden in de bijv. naamwoorden op *lijk* en *loos* de *v*, *z* en *ng* voor deze uitgangen verscherpt: *liefelijk*, *vreeselijk*, *koninklijk*, *oorspronkelijk*.
- f) Op 't einde van werkwoordelijke stammen worden *v* en *n* voor de medeklinkers der buigings- en afleidingsuitgangen verscherpt: *leven*, *leeft*, *leeft*, *geleefd*; *razen*, *raasde*, *geraasd*; *schrijven*, *schrijfbaar*; *weven*, *weefsel*; in samenstellingen heeft dit zelfs voor klinkers plaats: *leesuur*, *schrijfuur*, *blaasinstrument* enz. Ook de afleidingsuitgang *achtig* wordt hier als samenstelling aangemerkt: *beef-achtig*, *vrees-achtig*, enz; niet alzo de uitgang *aard* in *vein-aard* en *grijn-aard*.
- g) Voorts wordt het zachte schuringsgeluid **g** voor de **t** steeds verscherpt tot **ch**: *dracht* v. *dragen*; *tocht* v. *tijgen*; *klacht* v. *klagen*; *macht* v. *mogen*; enz. Doch in het schrift behoudt men de **g**:
- α) in de regelmatige vervoeging der werkwoorden, welker stammen op **g** uitgaan: *hij tijgt*, *gij klaagt*, *moogt* enz. Daarentegen: *ik mocht* (voor *moogde*), *kocht* (voor *koopte*), *placht* (voor *pleegde*), *zocht* (voor *zoekte*), *bracht* (voor *brenge*), *dacht* (voor *denkte*), *docht* (voor *dunkte*), enz.

β) bij de subst. op *te*, afgeleid van naamwoordelijke stammen op *g*: *menigte*, *droogte*, *hoogte*, *gebergte*; enz.

γ) de vrouwennaam *Aagt* uit *Agatha*.

Aanm. Derhalve vervalt 't oude onderscheid tusschen *geslagt* en *geslacht*, *digt* en *dicht*, *ligt* en *licht*, enz.

§ 59. De *s* gaat na klinkers of vloeiende letters over in *z*, bijaldien zij door klinkers of tweeklanken gevolgd wordt. Eene uitzondering hierop maken de woorden:

- 1) *pausen*, *sausen*; *kousen*, *smousen*; *struisen*, *kruisen*; *gleisen*, *spiesen* en *poesen*.
- 2) *kaarsen*, *marsen*; *kersen*, *persen*; *koersen*, *floersen*; *morsen* en *schorsen*; *smirsen*.
- 3) *polzen*.
- 4) *balansen*, *dansen*, *glansen*, *kansen*, *kransen*, *lansen*, *pomeransen*, *schansen*, *schransen*, *transen*, *verhanselen*, *verkwanselen*; *ransel*, *kansel*; *verflensen*, *lensen*; *fronsen*, *slonsen*, *sponsen* en *pronselen*.

Aanm. Schijnbaar uitgezonderd zijn de samenstellingen met *aard* en *achtig*; men schrijft *grijs-aard*, *vrees-achtig*, evenals *laf-aard*, *valsch-aard*, enz., dewijl deze achtervoegsels in dit opzicht als samenstellingen worden opgevat. Dit is niet 't geval met 't toonlooze *-erd*: *grijzerd*, *lieverd*, *lafferd*, enz. Over *veinzaard* en *grijnzaard* zie § 58. f.

GRAMMATISCHE FIGUREN.

§ 60. Grammatiche figuren heet men de vormveranderingen, welke eenige woorden door toevoeging, afwerping of omzetting van klanken ondergaan.

§ 61. *Beginletters* worden voorgevoegd of afgeworpen.

Voorbeelden van **voorvoeging** (*prothesis*).

nijver, *ijver*; **naarstig**, *ernstig*; **slinksch**, *linksch*; **sluiten**, *luiken*; **snebbe**, *nebbe*; **zwenken**, *wankelen*; **knikken**, *nikken*; **dwaalm**, *walm*, enz.

Voorbeelden van **afwerping van voren** (*aphaeresis*).

kring, *ring*; **hui**, *wei*; **knippen**, *nippen*; Hd. **Natter**, *adder*; Hd. **Nachen**, *aak*; **naaf**, *aaf*; **daar**, *er*; **des**, *'s*; **lk**, *'k*; **het**; **dat**, *'t*, enz.

§ 62. *Tusschenletters* worden ingelascht of uitgestooten.

Voorbeelden van **inlassching** (*epenthesis*).

- a) de **d** na klinkers: *bevrijden* van *vrij*, *nader* van *na*.
- b) de **n** na klinkers: in samenstellingen, om den hiatus (samenstooting van twee klinkers) te voorkomen: *ganzenei*, *eendenei*, *kippenei*, enz., evneens voor de *h*: *honden**h**ok*, *eiken**h**out*, *bruggen**h**oofd*, enz.; voor de uitgangen *aar*, *ier* en *ij* achter zwakke substantieven: *artsen**i**j* van *artse*, *valken**i**er* van *valke*, *hagen**a**ar* van *hage*, *gaarden**i**er* van *gaarde*, enz. voorts *zien**e**r* en *kwaaddoen**e**r* van *zie-n* en *doe-n*; ten slotte de **n** in 't lichaam van de woorden *sind**s*** naast *sedert*, *Din**s**dag* van *Thyr*, *kin**k**hoest* van *kikken* of *kuchen*;
- c) de **d** na vloeiende letters: *boender* en *boener*; *diender* en *dienaar*; *hoenders*, *spaanders*, *beenderen* van *hoen*, *spaan'**d**er*), *been*; in de comparatieven van grondwoorden op *r*: *zwaard**e**r* van *zwaar*, *duurd**e**r* van *duur*; voorts in *fatsoend**e**lijk* van *fatsoen*, *zind**e**lijk* van *zin*; ten slotte in *vier**d**erlei*, *vier**d**erhande*, evenals in *vi**j**fderlei*, *vi**j**fderhande*, *zes**d**erlei*, *zevend**e**rhande*, enz. Doch steeds *eenerlei*, *eenerhande*, *tweeërlei*, *drieërhande*, *achterlei*, *twintigerhande*, enz.

- d) de **t** in de woorden *mijne~~t~~halve*, *mijne~~t~~wege*, *u~~w~~enthalve*, *u~~w~~entwege*, enz.; zoo ook in *ordentelijk* naast *ordelijk*; doch zonder **t**: *gezamenlijk*, *wezenlijk*, *eigenlijk*, *openlijk* en natuurlijk *namelijk*. — Over de verkleinwoorden later.
- e) de **s** in samenstelling als *leidsman*, *scheidsmuur*, *scheidsvrouw*, *kindsheid* (verschillend van *kindschheid*).
- f) de **w** verbindt de tweeklanken *au*, *ou*, *eeu*, *ieu*, benevens de *u* met de vocaal des uitgangs; om der gelijkvormigheid wille bezigt men haar in buigbare woorden ook als sluitletter na genoemde klanken: *blauwe*, *blauw*; *kauwen*, *kauw*, *eeuwen*, *eeuw*, *uwe*, *uw*, enz. Bij onbuigbare woorden of wanneer de slotmedeklinker is weggefallen, is deze toevoeging ongepast; zoo onderscheidt men *uw* (bez. voorn.) van *u* (pers. voorn.); *kouw* (kooi) van *kou* (koude); *houw* (genegen, of stam van *houwen*) en *hou* (houd); *wouw* (vogel) en *wou* (wilde, eig. wolde), enz.

Aanm. De tweeklanken *aai*, *ei*, *ij*, *oei* en *ooi* worden zonder overgangslitter met den volgenden klinker verbonden: *zaaien*, *eieren*, *leien*, *boeien*, *ooievaar*, *vloeiing*, *roeiing*, *zaaiing*, enz. De **i** dient als overgangslitter in 't meerv. der woorden *vloo* en *koe*: *vloolen* en *koeien*. Voorts in *stroolen*, stoff. adj. van *stroo*.

Voorbeelden van **uitstooting** (*syncope*).

- a) Van vocalen: *kraal* (*koraal*); *kleur* (*couleur*); *prei* (*porei*); *elf* en *twaalf* (*eenlif* en *twalif*); *dankbre*, *dankbare*; *zaalge*, *zalige*; *eedle*, *edele*; *staamlen*, *stamelen*; vooral in poëzie is de syncope der toonlooze *e* en *i* gebruikelijk.
- b) van consonanten, *z*) *leelijk*, *leedelijk*; *goelijk*, *goedelijk*; *kwalijk*, *kwadelijk*; *blaar*, *blader*; *roer*, *roeder*; *oolijk*,

oodelijk; beul, beudel; verbusteren, verbastaarden; beieren, beiaarden; mee, mede; snee, snede, enz. enz. Zoo ook zusje broertje, vaartje, moertje, weertje, veertje, jongske en jongetje van zuster, broeder, vader, moeder, weder, veder, jongen.

β) In eenige samenstellingen, als *maagdom* voor *maagdom* (daarentegen *kerstmis*, niet *kersmis*); *hoovaardig* voor *hoogvaardig*, *boogaard* v. *boomgaard*, *koomenij* voor *koopmannij*.

γ) De **n** wordt uitgestooten in *dacht, docht* en *bracht*, de **ng** in *gaan*, de **nd** in *staan*, de **g** in *slaan* van *denken, dunken, brengen, gangen, standen* en *slagen*.

δ) Voor de *s* worden de tong- en keelletters uitgestooten: *deesem* voor *deegsem*, *reesem* voor *reegsem*; vergelijk verder *was, wassen, os, vos, zes* met 't Hd. *Wachs, wachsen, Ochs, Fuchs, sechs*, enz. Eindelijk staat *volgens* v. *volgends, willens* en *wetens* v. *willends* en *wetends*; *doorgaans* v. *doorgaands*; *thans* voor *thands, bijkans* v. *bijkants*; eveneens de *n* in *peizen* voor *peinzen*, *ik kost* voor *konde*.

§ 63. *Sluitletters* worden toegevoegd of afgeworpen.

Voorbeelden van **toevoeging** (*epithesis* of *paragoge*).

iemand en *niemand* van *man*; *gedrocht* naast *bedrog*; *burcht* van *burg*; *schoen*, Hd. *Schuk*; *toren*, oudt. *torre*; *borst* (jongman), Hd. *Bursche*, enz.

Voorbeelden van **afwerping** (*apocope*).

ik kon, konde; zou, zoude; wou, woude; lei, leide; zei, zeide; hou, houd, enz. Vooral in vrouwelijke substantieven: *krib, kribbe; eg, egge; pad, padde; asch, assche; gaaf, gave; taal, tale; eb, ebbe*, enz. Zoo ook in de onzijdige *bed, bedde* (in samenstellingen); *oog, ooge; oor, oore; hart, harte*, enz.

Eveneens in zwakke mannelijke substantieven: *mensch*, *menschē*; *prins*, *prince*; *graaf*, *grave*, enz. De 1e pers. van den ind. teg. tijd verliest bijna altijd de *e*: ik *hoor* v. *hoore*, *meen* v. *meene*, enz.

- § 64. Ook bij de -vorming van samenstellingen worden klinkers of medeklinkers uitgestooten; men heet dit **elisie** 1).

Voorbeelden.

binnen (be-innen), *buiten* (be-uiten), *boven* (be-oven), *bang* (be-ang), *tegen* (te jegen), *telkens* (te elken), *blijven* (belijven), *blok* (gevangen-ig, v. *belok*), *ten* (te den), *ter* (te der), *thans* (te hands), *samen* (te zamen), *misschien* ('t mag schiën); voorts in *zondig* (zonde-ig), *blijder* (blijde-er), *blijdschap* (blijdeschap); evenals *boodschap* (*bodeschap* beteekent *het bodenamtb*) enz.

Aanm. In poëzie wordt ter voorkoming van den hiatus eene toonlooze *e* voor den klinker, waar 't volgende woord mede begint, onderdrukt: *liefd' en trouw*; *aard' en hemel*, *all' andre*, enz. Men heet dit eveneens *elisie*.

- § 65. De verdeeling eener lettergreep in tweeën (**diaeresis**) heeft plaats door inlassching eener toonlooze *e* tusschen een *r* en een volgenden medeklinker. 't Beschaafd Nederlandsch bezigt haar alleen in *meerl* naast *merel*, *paarl* naast *parel*, *hoorn* naast *horen*, *koorn* naast *koren*, *doorn* naast *doren*, *voorn* naast *voren*, *lantaarn* naast *lanturen*. Men onderscheidt meestal *toren* en *toorn* (gramschap) en schrijft *kerel*, niet *keerl*.

- § 66. Omzetting (**metathesis**) heet men de klankverspringing in eenige woorden, als *nooddruft* naast *derven*; *godsvrucht*,

1) Worden in *reeds gevormde* samenstellingen tusschenletters uitgestooten, dan is dit syncope. Zie § 62.

Hd. *Gottesfurcht*; *wrocht* van *werken*; *gort*, *grut* en *kruit* (in *buskruit* en *rattenkruit* onderscheiden van *kruid*); *barnen*, *barnsteen* naast *branden*; *drempel* (met ingelaschte *m*) van *dorpel* (eig. *deurpaal*); *dertien* van *drie*; *rampzalig* voor *armzalig* (van *armzal*); *slordig* van *slodderig*; *klovenier* voor *kolvenier*, enz.

OPLOSSING VAN MEDEKLINKERS.

§ 67. Soms worden medeklinkers tot klinkers.

Voorbeelden.

zien uit *zegen*; *peil* uit *pegel*; *teil* uit *tegel*, zie § 33; *zoet*, Eng. *sweet*; *dol*, *dolen* naast *dwalen*; *zuster*, Hd. *Schwester*; *tusschen* Hd. *zwischen*; *komen* naast *kwam*; *tooien* naast *tuigen*; *kooi* naast *kouw* uit Lt. *cavea*; vergelijk *gooi* en *Henegouwen*; *dooi* en *dauw*. Voorts ontstonden *koud* uit *kald* (Hd. *kalt*); *zout* uit *zalt* (Hd. *Salz*); *houden* uit *halden* (Hd. *halten*), *wou(de)* uit *wolde* (Hd. *wollte*); *zou(de)* uit *zolde* (Hd. *sollte*), enz. Evencens *gulden* uit *gold* of *goud*, enz. Als tusschenletter werd *d* tot *i* (*j*) of na *ou* tot *w*: *gaaike* uit *gadeke*, *oolevaar* v. *oodebaar*, *dooiër* v. *doder*; *kouwelijk* van *koude*; *spouwen* en *vouwen* (*eenvoudig*) voor *spalden* en *valden* (Hd. *spalten* en *fallen*). De *d* viel weg in *kruien* naast *kruiden*.

DE STOMME MEDEKLINKERS.

§ 68. Er zijn twee stomme d. i. niet uitgesproken medeklinkers: de *h* in de woorden *thans* en *althans* uit *te hande* en *al te hande* (NB. *nogtans* komt van *nog dan*, Hd. *dennoch*). de *ch* in 't letterteeken *sch*, 't welk overeenkomt met de

Hoogduitsche *sch*, de Engelsche *sh* en de oude *sk*, gelijk nog *nesc̄h* met *nesk* wisselt.

69. De **sch** schrijft men :

- a) als sluitletter van de adjectieven, die op een sisklank uitgaan. Deze zijn ten deele van bijwoorden op *s* gevormd, *drommelsch*, *fisksch*, *fluksch*, *gluipsch*, *krolsch*, *linksch*, *slinksch*, *rechtsch*, *onverhoedsch*, *overhoeksch*, *overhandsch*, *ouderwetsch*, *rasch*, *rechtstreeksch*, *schaarsch*, *schotsch*, *schuinsch*, *slaafsch*, *vergeefsch*, en de overige op *-lijksch* (als *dagelijksch*, *maandelijksch*) en *-waartsch* (als *voorwaartsch*) van de bijwoorden *drommels*, *fiks*, *fluks*, *gluips*, *krols*, *links*, *slinks*, *rechts*, *onverhoeds*, *overhoeks*, *overhands*, *ouderwets*, *ras*, *rechtstreeks*, *schaars*, *schots*, *svhuins*, *slaafs*, *vergeefs* en de overige op *-lijks* (als *dagelijks*, *maandelijks*) en *-waarts* (als *voorwaarts*).

Aanm. Geen *ch* achter de *s* hebben *paars*; *dras* en *kras*; *dwaars* en *waars*; *bits*, *spits* en *flets*; *los* en *ros*; *gewis*. Verder alle, die de *s* voor klinkers in *z* veranderen, als *dwaas*, *lens*, *vies*, *kroes*, *boos*, *voos*, *loos*, *broos*, *vuns*, *wijs* en *grijs*.

- b) als sluitletter der substantieven *asch* (Hd. Asche), *bosch* (Hd. Busch), *disch* (Hd. Tisch), *esch* (Hd. Esche), *flesch* (Hd. Flasche), *lisch* (Zd. Lische), *marsch* (Hd. Marsch), *mensch* (Hd. Mensch), *mosch* (Zd. Musche) *rusch* (Hd. *Rusch*), *stroowisch* (Hd. Strohwich), *tasch* (Hd. Tasche), *visch* (Hd. Fisch), *vleesch* (Hd. Fleisch), *vorsch* (Hd. Forsch). Dus schrijft men *bos* (bundel), *Rus* (Hd. Russe), *tas* (hoop) en alle andere op een sisklank uitgaande substantieven zonder *ch*.
- c) als tussenletter in: *dorschen* (Hd. dreschen), *eischen* (Hd. heischen, Eng. to ask), *krijschen* (Hd. kreischen), *lasschen* (Hd. laschen, Eng. to leash), *paschen* (Hd. Pascha), *rui-*

schen (Hd. rauschen), *tusschen* (Hd. zwischen), *vorschen* (Hd. forschen), *wasschen* (Hd. waschen), *wisschen* (Hd. wischen). Voorts *brieschen*, *hijschen* en zelfs *torschen*, schoon van 't Fr. *trousser* en oudtijds zonder *ch* geschreven.

d) in 't woord *gansch* (Hd. ganz.)

Aanm. 1. Dus zonder *ch* schrijft men *wassen* (Hd. wachsen), enz. De aan 't Fransch ontleende woorden kunnen natuurlijk van 't Hoogduitsch afwijken: *bres*, Fr. *brêche*, Hd. *Bresche*, enz. Ook wijken af *verrassen* (Ki. *verrasschen*, Hd. *überraschen*), *plas* (Eng. *plash*), enz.

Aanm. 2. *Vleesch* heeft in het meerv. *vleezen* en tot afgeleid adjectief *vleezig*; ook zegt men *naar den vleeze*.

Aanm. 3. Men onderscheide *kindschheid* ('t kindsch zijn) van *kindsheid* ('t kind zijn).

VERWISSELINGEN VAN MEDEKLINKERS.

- § 70. De opmerkelijkste verwisselingen van medeklinkers zijn:
- van **z** en **r**: *verliezen*, *verloren*; *vriezen*, *vroor*, *gevroren*; *verkiezen*, *verkoren* en *verkozen*; *wezen*, *wij waren*.
 - van **w** en **g**: *spuwen* en *spugen*; *ruw* en *ruig*.
 - van **l** en **r**: *glimlach* en *grimlach*; *vondel* en *vonder*.
 - van **l** en **n**: *midden* wordt in samenstelling *middel*: *middelrif*, *middelevenredig*, *middellandsch*, *middelnederlandsch*. Evenzoo *middekerwjl*, *middelste*, enz.
 - van **k**, **p**, **f**, en **ch**: *koopen*, *kocht* (uit *koft*), *loopen*, *bruiloft*; *zoeken*, *zocht*; *denken*, *dacht*; *dunken*, *docht*; *waken*, *wacht*; *ziekte*, *zucht*; *zuchten*, Hd. *seufzen*, en de betoonde afleidingsuitgang *achting* voor *hastig*: *deelachtig*, enz.

WOORDVORMING.

- § 71. De woordvorming in den ruimsten zin leert de wijze kennen, waarop de bestaande woorden uit vroegere woordklanken gevormd zijn en zelve weder nieuwe woorden kunnen vormen.
- § 72. De eenvoudigste woordklanken, waartoe men de bestaande woorden kan terugbrengen, heeten *wortels*. Zijn zoodanige wortels ook nu nog als woorden in gebruik, dan heeten zij *wortelwoorden*: *sta*, *ga*.
- § 73. Uit den wortel ontspruiten de *stammen*; zijn deze ook nu nog als woorden in gebruik, dan heeten zij *stamwoorden*: *stand*.
- § 74. Door achtervoeging van enkelvoudige of samengestelde letterklanken, welke niet meer als woorden voorkomen, worden van bestaande woorden *afgeleide woorden* gevormd. Zoodanige letter- of woordklanken heet men, naarmate zij voor of achter 't woord gevoegd zijn, *voor-* of *achtervoegsels*.
Aanm. Komen deze afleidingsuitgangen nog als woorden voor, dan hebben zij toch een verschillende beteekenis: Vergelijk *schrijfbaar* en *baar geld*; *hopeloos* en *een looze noot*, enz.
- § 75. Een woord heet in betrekking tot het afgeleide woord het *grondwoord*; een grondwoord kan zelve wederom een afgeleid

- woord zijn; zoo is *goedig* 't grondwoord van *goed* (stamwoord), doch *goedigheid* 't grondwoord van *goedig* (afgeleid woord).
- § 76. Door samenvoeging van twee woorden ontstaan *samengestelde* woorden; 't eerste woord heet 't eerste lid, 't tweede woord 't tweede lid der samenstelling; elk van beide leden kan weder een samengesteld woord zijn: *huisdeur* van *huis* en *deur*; *goudsmidswerkplaats* van *goudsmid* en *werkplaats*, *goudsmid* van *goud* en *smid*, *werkplaats* van *werk(en)* en *plaats*.
- § 77. Afgeleide woorden, wier grondwoorden niet meer als woorden in gebruik zijn, heeten *middelwoorden*: *genoeg*, *hamer*, *ezel*, enz.
- § 78. Van de *stamwoorden* zijn wel te onderscheiden de *woordstammen*. Een stamwoord is een stam, die tegelijk een woord is; een woordstam is de stam eens woords, d. i. de klank, dien men overhoudt, als men een woord van zijne buigingsuitgangen ontdoet. Zoowel stamwoorden als woordstammen worden *stammen* genoemd.
- § 79. De afleiding, die door middel van voorvoegsels of afleidingsuitgangen tot stand komt, heet de *middellijke* afleiding in tegenoverstelling van de zoogenaamde *rechtstreeksche* afleiding.
- § 80. De *rechtstreeksche* afleiding komt niet door voor- of achtervoeging van klanken, maar door 't bloote overnemen van den stam tot stand: zoo komt *loop* van *loopen*; *slaap* van *slapen*, enz.
- § 81. In de vervoeging der zoogenaamde sterke werkwoorden ondergaat de stam door klinkerverandering zoodanige wijzigingen, dat deze werkwoorden 't aanzien krijgen, alsof ze meer dan één stam hadden; gemakshalve noemt men ze dan ook de *meerstammige* werkwoorden in tegenoverstelling der zwakke of *eenstammige* werkwoorden: *lezen*, *las*, *lazen*, *gelezen*; *varen*, *voer*; enz.
- § 82. Van de verschillende stammen der sterke werkwoorden worden wederom andere woorden rechtstreeks of middellijk afgeleid.

Voorbeelden.

<i>Sterke Werkw.</i>	<i>Rechtstreeksche afl.</i>	<i>Middellijke afl.</i>
bergen	berg, burg.	burger.
binden.	band, bond, bont	bundel.
drinken	drank, dronk	dronken
vinden	vond	vondst
bersten	barst, borst	borstel
stelen	(dief)stal	steler
zitten		zetel, zitje
wegen	weg	wage, wagen, (ge)wicht
bijten	beet, (ge)bit	bitter
dijgen	dik	deesem
lijden	leed, lid	leelijk
vliegen	vlug, vloo	vlucht, vleugel.
bieden	bod	bode, beul
kiezen	keur	kost, keuze
tiegen	toog, teug	tocht, tucht
varen		voeren, vaart, veer
graven	graf	groeve, gracht
heffen	hoef	hoeve, hevel
		(ver)heven
vallen	val	val(le)
slapen	slaap	slaper
scheiden	be)scheid	scheiding
stooten, loopen	stoot, loop	stooter, looper
<i>Zwakke werkwo.</i>		vrage
vragen	wenk	gedachte
denken	lek	
wenken	rek	
lekken	enz.	
rekken		
enz.		

DE REDEDEELEN.

- § 83. De woorden worden naar hun vorm en beteekenis verdeeld in tien soorten (rededeelen), waarvan zes veranderlijk en vier onveranderlijk zijn.
- § 84. De verandering, welke de rededeelen ondergaan, bestaat hierin, dat achter den stam bepaalde uitgangen worden gevoegd, waardoor zekere betrekkingen worden uitgedrukt. Deze verandering heet buiging.
- § 85. De zes veranderlijke rededeelen zijn :
- 't zelfstandige naamwoord of substantief.
 - 't bijvoeglijke naamwoord of adjectief.
 - 't voornaamwoord.
 - 't telwoord.
 - 't lidwoord.
 - 't werkwoord.
- § 86. De vier onveranderlijke rededeelen zijn :
- 't bijwoord.
 - 't voorzetsel.
 - 't voegwoord.
 - 't tuschenwerpsel.

'T SUBSTANTIEF EN ZIJNE VORMING.

- § 87. 't Substantief is de naam van eene zelfstandigheid.
- § 88. Eene zelfstandigheid is óf concreet óf abstract. Eene concrete zelfstandigheid is stoffelijk en dus zinnelijk waarneembaar (*huis, boom, berg*) of wordt als zoodanig gedacht (*duivel, engel*). Eene abstracte zelfstandigheid is óf een eigenschap óf een werking, die afgescheiden van de stof (d. i. in 't afgetrokene) zelfstandig gedacht wordt (*goedheid, deugd, snelheid, 't loopen, 't wandelen* enz.).

- § 89. Ten opzichte van hunne vorming zijn de substantieven stamwoorden, afgeleide of samengestelde woorden.
- § 90. Als stamwoorden moeten beschouwd worden alle eenletter-grepige substantieven, 't zij zij werkelijk stamwoorden zijn, 't zij hunne grondwoorden in 't Nederlandsch niet meer voorkomen: *huis, tuin; os, vos; man, wijf; kind, biecht*, enz.
- Tot de afgeleide woorden behooren alle substantieven, die rechtstreeks of middellijk van andere woorden blijken afgeleid te zijn.
- § 91. Rechtstreeks zijn van werkwoorden afgeleid alle substantieven:
- 1) die voorkomen als stammen van sterke werkwoorden. (Zie de voorbeelden.)
 - 2) die voorkomen als stammen van zwakke werkwoorden, tenzij uit het begrip van 't werkwoord blijkt, dat 't substantief eerder *moet* bestaan hebben. (Zie de voorbeelden § 182.)
- § 92. De middellijke afleiding voegt voor- of achtervoegsels aan den woordstam; de voornaamste hiervan zijn:

Voor mannelijke persoonsnamen *aar, er, ier, enaar, enier, aard* en *ik*.

aar wordt meest achter stammen van werkwoorden gevoegd: *bedelaar, cijferaar, teekenaar* v. *bedel(en), cijfer(en), teeken(en)*; doch ook achter substantieve stammen: *zondaar, wagenaar, redenaar*. Is de voorgaande lettergreep toonloos, dan wordt *aar* tot **er**: *looper* van *loop(en)*; *schrijver* van *schrijf(en)*, enz. 'T Fransche achtervoegsel **ier** vindt men in *tuinier, herbergier* en *provenier* (v. *provene*). Eindigt de woordstam op een klinker, dan lascht men voor *aar* en *ier* eene *n* in, *gaarde-n-ier, harpe-n-aar, valke-n-ier, kunstee-n-aar, geweld-e-naar*, enz. Doch in *tollenaar, hovenier* 1);

1) Waarschijnlijk naar *hoevenier* gevormd.

kruidenier dient de *n* tot versterking des uitgangs; *tooveenaar* staat voor *tooveraar*.

aard of **erd** en **ik** of **erik**, vormen persoonsnamen met een hate-lijke beteekenis: *veinzaard*, *grijnzaard*; *luiaard*, *gierigaard*; *dronkaard*, enz., *vuilrik*, *stommerik*, enz. Ironisch worden gebruikt *lieverd*, *goeierd* (voor goederd § 62, Aanm.)

Voor vrouwelijke persoons-, en diernamen *ster*, *in*, *es*.

ster wordt gevoegd achter werkwoordelijke stammen: *loopster* van *loopen*, *schrijfster* v. *schrijven*; is de laatste stamlet-tergreep toonloos, dan vormt men den vrouwen-naam van den mans-naam: *babbelaarster*, *bedelaarster*, enz. of laat *ster* wegvallen: *baker* van *bakeren* (Hd. *bähen*, *büchern* 2). Achter manlijke persoons- en diernamen voegt men **in**: *koning*, *koningin*; *beer*, *berin*. Soms bezigt men voor persoonsnamen t Fransche **esse** of **es**: *baron*, *baronnes*; *prins*, *princes*; zoo ook *zanger*, *zangeres* in tegenoverstelling van *zangster* (Muze of liedjeszangster); *kunstenaar*, *kunstenaars*, enz.

Aanm. *Heiland*, *vijand* en *dwingeland*, thans manlijke persoonsnamen, zijn oorspronkelijk tegenwoordige deelwoorden van de werkwoorden *heelen*, *vijen* (haten) en *dwingelen*.

Voor gemeenslachtige persoonsnamen *ing*, *ling* en *eling*.

Men voegt **ing** achter eigennamen ten einde de afkomst aan te duiden: als *Karoling* van *Karel*, enz.; *Vlaming*, *Westfaling*.

Achter klinkers en vloeiende letters (behalve *l*) gebruikt men **ling**: *hemeling*, *ellendeling*, *tweeling*, *kleurling*, *ban-*

2) Vergelijk *kamenier* voor *kamenierster* en dit voor *kamerierster*.

ling (naast *balling* of *banneling*), *kloosterling*; in de overige gevallen *eling*: *schepeling*, *stedeling*, enz.; *nieuweling*, *vreemdeling*, enz., *drenkeling*, *kweekeling* enz.; van de substantieven *schip*, *stad*, enz.; van de adjectieven *nieuw*, *vreemd*, enz.; van de werkwoorden *drenken*, *kweeken*.

Aann. *Jongeling* was vroeger ook voor 't vrouwelijk in gebruik. Zoo de van werkwoorden afgeleide een passieve beteekenis hebben, dan hebben zij den klinker des verleden deelwoords: *vondeling* = die gevonden wordt, enz.

Voor werktuigen *er*, *el*, *eel*, *s-el*.

Behalve persoonsnamen vormt 't achtervoegsel *er* ook namen van werktuigen: *klopper*, *stoffer*, *snuiter*, enz. Hiertoe dient ook *el*: *stekel* v. *steken*, *hevel* v. *heffen*. Door verplaatsing van den klemtoon wordt *el* tot *eel* in *tooneel* van *toon*, *houweel* van *houwen*, *truweel* naast *troffel* of *truffel*. Over *s-el* later.

Aann. De woorden op *el*, welke van werkwoorden der vijfde klasse worden afgeleid, komen meest van stammen met een zachtheldere *o*, welke door Umlaut *eu* wordt: *teugel* van *tijgen*, *beugel* van *baigen*, *sleutel* van *sluiten*, *vleugel* van *vliegen*, enz.

Voor verkleinwoorden *je* of *ke*, *kijn*, *el*, *elijn*, *ing*.

Verkleinwoorden geven zelfstandigheden te kennen, die klein zijn in hun soort: *olifantje*, *paardje* = een kleine olifant, een klein paard. Niet zelden geven ze daardoor iets liefelijks te kennen: *huisje*, *vrouwtje*, *mijn schatje*, enz.
1°) 't Gewone achtervoegsel tot vorming van verkleinwoordjes is *je*: *katje*, *hondje*, *hokje*, *grafje*, *stapje*, enz. Dit *je* wordt versterkt tot *tje* na klinkers of door gerekte klin-

kers voorafgegane vloeiende letters: *knieltje*, *zoontje*, *paaltje*, *haartje*, enz. Na de *m* wordt alsdan **p** ingelascht en valt **t** weg: *raampje*, *kruimpje*, enz. Eindigt 't grondwoord op een toonlooze lettergreep, welke door *ng* gesloten wordt, dan wordt de **g** tot **k** verscherpt: *rottinkje*, *spierinkje*, enz; is echter de lettergreep betoond, dan wordt voor *tje* eene **e** ingelascht: *wandelingetje*, *grondelingetje*, enz. Deze inlashing heeft ook plaats na een vloeiende letter, welke door een onvolkomen klinker wordt voorafgegaan: *kammetje*, *bolletje*, *kannetje*, *karretje*, enz.

Bij voorkeur worden deze verkleinwoordjes gevormd van stammen met heldere klinkers; derhalve hebben zij doorgaans de vocaal des meervouds: *vat*, *vaten*, *vaatje*; *pad*, *paden*, *paadjes*; *tred*, *treden*, *treedjes*; *spit*, *speten*, *speetje*; *lot*, *loten*, *lootje*; *god*, *goden*, *minnegoodje*, enz. Soms geeft de open en gesloten klinker verschil van beteekenis: *dag*, *dagjes* (kleine dagen) en *daagjes* (reeksje van dagen); *gat*, *gatjes* en *gaatjes* (openingetjes), enz.

Kertheidshalve trekt men de verkleinwoordjes van *vader*, *moeder*, *broeder*, *weder*, *veder* samen tot *vaartje*, *moertje*, *broertje*, *weertje*, *veertje*; *zuster* maakt *zusje*; *meid*, *meisje*. Een dubbelen vorm heeft *pop*, verkl. *poppetje* en *popje*; eveneens de eenlettergrepige, die op **g** uitgaan en een onvolkomen klinker hebben: *big*, *bigje* en *biggetje*.

- 2°) Geven soms de verkleinwoordjes op *je* iets liefelijks te kennen, doorgaans is dit 't geval met die op **ke**: *manneke*, *kindeke*, enz. Na een keelletter wordt *s* ingelascht: *bankske*, *tangske*, *vlagske*, *boekske*, enz. In hoogerem stijl bezigt men **ken**: 't kindeken *Jezus*.

Inderdaad is dit *ke* één en 'tzelfde achtervoegsel als *je*;

door versmelting met den ouden buigingsuitgang ontstond *kindekijn*.

- 3°) Een andere soort van verkleinwoordjes gaat uit op **el** door versmelting met den vroegeren buigingsuitgang op **elijn**: Zij beteekenen niet zoozeer voorwerpen, die klein zijn in hun soort, alswel kleine voorwerpen. De stamklinker wordt door de uit *i* ontstane *e* van het achtervoegsel doorgaans verzwakt (*Umlaut*): *drop*, *droppel*, *druppel*; *eik*, *eikel*; *sprank*, *spreukel*; *bond*, *bundel*; *trom*, *trommel*; *knok*, *knokke*, *knokkel*, *kneukel*; *borst*, *borstel*; *pok*, *pukkel*, enz. Verder *maagdelijn*, *oogelijn* van *maagd* en *oog*.
- 4°) Kleine voorwerpen worden verder aangeduid door **ing**: *krakeling* (kleine krakende koekjes), *schelling*, *zilverling* (zilveren muntstukje). Kleine of jonge dieren geven te kennen *grondeling* (Hd. *Grundel*), *hokkeling* (halfjarig kalf) en *gieteling* (meerl). Dit achtervoegsel is inderdaad één met 't boven besprokene.

't Voortgebrachte,

de producten van werkingen worden uitgedrukt door toevoeging van **sel** aan werkwoordelijke stammen: *schepsel*, *zaagsel*, *baksel*, enz. van *scheppen*, *zagen*, *bakken*, enz. Dit *sel* beteekent ook 't werktuig of middel, waarmede iets verricht wordt: *voedsel*, *deksel*, *stijfsel*, *beletsel*, *schoeisel*, enz. = datgene, waarmee men voedt, dekt, stijft, belet, schoeit, enz.

Namen van afgetrokkenene (abstracte) zelfstandigheden worden gevormd door toevoeging van:

- 1°. **ing** achter den werkwoordelijken stam (niet te verwarren met 't vorige achtervoegsel): *belegering*, *wandeling*, enz. Niet zelden nemen dergelijke substantieven een concrete

beteekenis aan : *wandeling*, de plaats, waar gewandeld wordt; *vergadering*, de vergaderde menigte, *kleeding*, 't bekleedsel.

2°) *ij* eigenlijk 't Latijnsche *ia*, 't Fransche *ie*: *voogdij*, *kwezelarij*, enz. 'T wordt versterkt tot *erij*, *enij* en *ernij*: *woostenij*, *schelmerij*, *dieverij*, *razernij*, *slavernij*, enz.

Deze woorden beteekenen in de eerste plaats 't bedrijf, den staat van een persoon. *Voogdij*, *huichelarij*, *visscherij*, enz. dan, iets dat met 't grondwoord verbonden is: *bakkerij*, *smederij*, *artsenij*, *schilderij*, bakkers werkplaats, smidse, 't door een arts toegediende middel, 't door een schilder vervaardigde. — *Woostenij* = woeste plaats; *landerij*, *boekerijs*, *kleedij* zijn verzamelwoorden = verbonden, verzamelde landen, boeken, kleeden.

Aann. In *maatschappij*, *heerschappij* en *voogdij* zijn de uitgangen *ij* en *schap* ten overvloede verbonden.

Schap, dom, nis geven na stammen van adjectieven een hoedanigheid, een gesteldheid te kennen: *blijdschap* van *blijde*, *rijkdom* van *rijk*, *droefenis* van *droef*, enz. Na stammen van substantieven beteekenen de beide eerste achtervoegsels niet zelden den staat eens persoons: 't *priesterschap*, 't *pausdom*.

De bastaarduitgang **age** en de Nederlandsche uitgangen **nis, st** en **t** geven na werkwoordelijke stammen werkingen te kennen: *vrijage* 't vrijen; *kunst* — kunnen; *macht* — vermogen; *vergifenis* — vergeven.

Zij krijgen vaak een concrete beteekenis: *stellage*, stelling, *winst*, 't gewonnenene, *gracht*, 't gegravene, *hindernis*, dat wat hindert enz.

e of **te** na stammen van adjectieven stellen eigenschappen zelfstandig voor: *koud*, *koude*; *diep*, *diepte*; *hoog*, *hoogte*, enz.

Verzamelwoorden.

worden gevormd door de uitgangen **age**, **schap**, **dom** *pakkage*, *plantage*; *de priesterschap*, *de ridderschap*; 't *engeldom*. Schijnbaar ook door den uitgang *te*, inderdaad door 't voorvoegsel *ge* (d. i. samen): *gevoelte*, *geboomte*, *gebergte*, verzameling van vogels, boomen, bergen, enz. Dit achtervoegsel missen *gevolg*, *gepeupel* en de meervouden *gebroeders*, *gezusters*, *gelieven*.

§ 93. De voorvoegsels, welke tot vorming van substantieven dienen, zijn

aarts (van vreemden oorsprong) vormt van Nederlandsche substantieven persoonsnamen, die in hooge mate zijn wat 't grondwoord aangeeft: *aartsschelm*, *aartsdeugniet*, enz. *Aartsvader*, *aartsengel*, *aartsbisschop*, *aartshertog* zijn naar 't Grieksch en Latijn gevormd.

ant beteekent *tot* en komt voor in *antwoord* en *ambacht* (*ambt*).

af heeft ontkennende kracht in *afgrond* (grondelooze diepte), *afgod* (ongod), *afgunst* (ongunst).

et beteekent *wederom*: *etgroen* ('t groen dat weer ontspruit na 't hooien), *etmaal* (geregeld wederkeerende tijd).

ge beteekent *samen* en vormt in de eerste plaats verzamelingen (zie boven). Het viel weg in *buur* voor *gebuur* en *maat* voor *gemaat* (eig. spijsgenoot). Voor werkwoordelijke stammen geeft 't een herhaling der werking te kennen: *ge-loop*, *gejuich*, *geraas*, enz. Concrete begrippen zijn *gebak*, 't gebakkene; *gebraad*, 't gebradene; *geschrijf*, 't geschrevene; *geschenk*, 't geschonkene, enz.

on en **wan** ontkennen 't stambegrip in *ondeugd*, *onlust*, *ongeloof*, *onheil*, *wanhoop*, *wangunst*, of geven daaraan een ongunstige beteekenis: *onmenssch*, *ondier*, *wanlust*, *wangeloof*, *wanschepsel*, *wanbegrip*, enz.

oor beteekent *uit*: *oorsprong* ('t ontspringen), *oorlog* (uitlage), *oorzaak* (de zaak, waaruit een andere ontstaan is) enz.

§ 94. Worden twee substantieven tot één woord verbonden, dan ontstaat een samengesteld substantief. Men onderscheidt een eigenlijke en een oneigenlijke samenstelling. Zij is oneigenlijk, zoo 't eerste lid door een buigingsuitgang zijn verhouding tot 't tweede uitdrukt; deze buigingsuitgang is die van den gen. enk. of meerv. Zoo men nu de beide leden der samenstelling scheidt en 't lidwoord in overeenstemming brengt met 't eerste lid, dan wordt het begrip der samenstelling geheel teruggeven: *bakkerswerkplaats*, eens bakkers werkplaats; *vorstenzoon*, eens vorsten zoon. Doch in vrouwelijke woorden blijkt 't uit den vorm niet meer, of de samenstelling eigenlijk, dan of ze oneigenlijk is: *vrouwenhoed*, *tafelkleed*, *melkvat* enz.

Ook in 't meervoud dient zulks uit de beteekenis te worden opgemaakt: *bessensap*, *kattengeslacht*, *hondengeblaf*, enz. De onzijdige woorden, wier meervoud op *eren* of *ers* uitgaat, behouden alleen *er*: *kinderschool*, *kalvermarkt*, enz. Uitgezonderd is *kleerenmaker*.

§ 95. De oneigenlijke samenstellingen bestaan uit de vereeniging van een

a) subst. met een subst.: *Godnensch*, *heereboer*, *brandspuit*, *boekhandel*, *turfschipper*, enz.

b) adject. met een subst: *hoogmoed*, *roodaarde*, *zuurkool*, enz.

c) werkwoordelijken stam met een subst: *zaagmolen*, *drinkbeker*,

d) bijwoord met een subst: *binnenplaats*, *bijnaam*, enz.

e) telwoord met een subst: *drieman*, enz.

§ 96. Eenige substantieven worden eerst door rechtstreeksche of middellijke afleiding samengesteld; zij behooren onderscheiden te worden van woorden als *onderneming*, *schoon-*

schrijver, enz., welke afgeleid zijn van de samengestelde woorden *ondernemen*, *schoonschrijven*, enz.

A. Middellijk afgeleid zijn:

- a) van de losse woorden *vier en twintig pond* komt *vieren-twintigponder*, van *beeld en houwen*, *beeldhouwer*, enz.
 b) van de losse woorden *staal en bereiden* komt *staalbereiding*, van *uit elkander zetten* *uitelkanderzetting*, enz.

B. Rechtstreeks afgeleid zijn:

- a) van *tijd* en *verdrijven* komt *tijdverdrijf*; van *tijd* en *ver-liezen* *tijdverlies*; van *eer* en *bieden* *eerbied*, enz.

De uitgang **ing** ontbreekt hier.

- b) van *scharen* en *slijpen* komt *scharenslijp*; van *beeldjes* en *koopen* *beeldjeskoop*; van *al* en *beschikken* *albeschik*, enz.

De uitgang **er** ontbreekt hier.

C. De kernachtigste samenstellingen zijn die, welke uit een adjectief of werkwoord en een substantief bestaan, en 't geheel door een deel te kennen geven.

spitsneus = die een spitsen neus heeft.

driehoek = wat drie hoeken heeft.

vierkant = wat vier kanten heeft.

blauskaak = die zijn kaak (op)blaast.

roodhuid = die een rooden huid heeft.

Geheele zinnen liggen ten grondslag aan de volgende:

brekespel = die 't spel breekt.

weetal = die alles weet (weten wil).

spring-in-'t veld = die in 't veld springt.

wildzang = die een wilden zang heeft (in 't wild zingt).

§ 97. Bij de spelling der samengestelde substantieven houde men de volgende regels in 't oog:

- a) de werkwoordelijke stammen met heldere klinkers of tweeklanken werpen de sluitletter **d** weg, als 't tweede lid

met een medeklinker begint: *scheikunde* voor *scheidkunde*; *rijdschool* voor *rijdsschool*; *wijwater* voor *wijdwater*, enz. 1)

- b) tusschen de beide leden van eenige samenstellingen worden verbindingsklanken ingeschoven, ten einde ze gemakkelijker uit te spreken of te scheiden: *paardekop*, *scheidsmuur*, *ganzenei*, enz. Men verwarre hier niet mede de woorden, waarin de *e* tot den stam of de *s* tot den verbuigingsuitgang behoort *willekeur* van 't oude *wille*, *vaderlandsliefde* van den gen. *vaderlands*, enz.

§ 98. Ten einde aan de willekeurige inlassching of uitlating van zoodanige verbindings- en verbuigingsklanken paal en perk te stellen stelt de nieuwere spelmethode de volgende regels:

- 1) De toonlooze *e* van 't eerste lid wordt door een *n* met den klinker of de *h* verbonden, waarmede 't tweede lid begint: *eendemei*, *kippenei*, *eikenhout*, *hondenmok*, enz. Deze *n* voorkomt den *hiatus* d. i. de gaping, ontstaan door samenstooting van twee klinkers en dient alzoo om de uitspraak te gerieven.
- 2) 'T eerste lid neemt nooit de *s* aan, als 't tweede lid met een *s* begint en de samenstelling oneigenlijk is: *smeekschrift*; *leidster*, enz. Doch in eigenlijke samenstellingen nemen ook vele vrouwelijke woorden een *s* als teeken van den genitief aan. Durft men zijn gehoor niet te vertrouwen, dan lette men op overeenkomstige samenstellingen: *waarheidszucht* naar *waarheidsliefde*, *manschoenen* naar *manskleding*, *stadssoldaat* naar *stadsomroeper*, enz.
- 3) 'T eerste lid wordt door *en* als *meervoudsuitgang* gevolgd:
 - a) zoo 't eerste lid een meervoudig begrip aanduidt: *hoeden-*

1) Over een gelijk verschijnsel bij de afleidsels op *schap* is reeds gesproken. Vergelijk *blijdschap* en *blijschap*.

maker, boekenkast, woordenboek, naaldenfabriek, menschenliefde, kattengeslacht, paardenrus, enz.

- b) zoo 't eerste lid een persoonsnaam is, die een geheel stand vertegenwoordigt: *boerenwoning, soldatenuiform, matrozenlied, vrouwenmuts, studentengrap, enz.* Dus ook de § 94 genoemde *vorstenzoon, gravenkroon, profetenbroodjes, enz.* Men denkt daarbij aan 't meervoud, niet meer aan den zwakken genitief.

Doch de substantieven, die hun meervoud óf uitsluitend óf ook op *s* vormen, alsmede die, welke uit meer dan twee lettergrepen bestaan, nemen *s* aan in plaats van *en*: *manskleeren, koksjongen, jongelingsdroomen, predikantssteek, enz.* De vrouwennamen op *in* volgen den hoofdregel: *koninginnenkroon* enz.

- c) zoo 't eerste lid een mannelijke diernaam is, die geene samenstellingen met *s* vormt en de geheele diersoort vertegenwoordigt: *ossenbloed, leeuwenbek* (ook plantnaam), *drakenbloed, stierenkop* (ook twistziek mensch), *hazenmond, berenklaauw* (ook plantnaam), enz. Uit deze voorbeelden blijkt, dat ook in de overdrachtelijke beteekenis de *n* blijft. Alleen *haan* neemt in samenstellingen, waarbij niet aan 't meervoud gedacht wordt, de *n* niet aan: *hanepooten, hanekam, enz.*

- 4) Eene enkele *e* als tusschenletter is voldoende :

- a) als 't eerste lid een enkelvoudig begrip annduidt: *bijleman, brilledoos, enz.*

Aldus zijn op te vatten alle samenstellingen op boom, als: *eikeboom, denneboom, beukeboom, enz.* (d. i. de boom, die eik, den, beuk, enz. heet), voorts de vruchtboomen, als: *pruimeboom, pereboom, perzikeboom, enz.* (d. i. de boom, die de pruim, peer, perzik, enz. voortbrengt).

- b) als 't eerste lid zonder onderscheid van beteekenis een enkel- of meervoudig begrip kan aanduiden en 't geheele woord tot 't dagelijksch leven behoort: *pijpedop*, *kurketrekker*, *pennemes*, enz.

Immers in 't dagelijksch leven heeft deze toevoeging niet plaats en is in 't algemeen de *n* van den uitgang **en** afgesloten 1)

- c) als 't eerste lid een enkelvoudig begrip uitdrukt en een vrouwelijke of onzijdige diernaam is, of wel een mannelijke, die samenstellingen met **s** vormt: *kattestaart*, *kattekwaad*, *ganzetong*, *stangekop*, *paardevoet*, *paardestaart*, *bokkevel* (denk aan *boksboot*), *mollevel* (denk aan *molshoop*), *hondekot* (*hondskop*), enz.; de overdrachtelijke beteekenis van *kattestaart*, *slangekop* verandert hierin niets. Doch stelt 't eerste lid een meervoudig begrip voor, dan richt men zich naar den hoofdregel: *kattenkruid* (kruid voor katten), *ganzenmarkt*, *slangenkruid* (kruid voor slangen), *paardenkooper*, *bokkenwagen*, *mollenval*, *hondenslager*, enz. De *n* in *hondenhok*, *bokkenhaar*, enz. is reeds boven verklaard.
- 5) 'T al of niet toevoegen van **n** brengt in eenige woorden verschil van beteekenis te weeg. Zoo onderscheidt men *schapevleesch* (vleesch van één schaap) en *schapenvleesch* (vleesch van schapen); *paardestal* (stal voor één paard) en *paardenstal* (stal voor paarden) enz. Doch zulke onderscheidingen bezige men niet dan waar 't volstrekt noodig is.

1) In eenige gevallen spreken de bewoners der Noordelijke gewesten de slot-**n** nog uit.

VERBUIGING DER SUBSTANTIEVEN.

- § 99. Men onderscheidt bij de substantieven drie geslachten, 't mannelijk, vrouwelijk en onzijdig geslacht, waarover later zal gehandeld worden; voorts twee getallen, 't enkel- en meervoud, elk met vier naamvallen, den *nominatief*, *genitief*, *datief* en *accusatief* of eersten, tweeden, derden en vierden naamval.
- § 100. Een substantief staat in 't enkelvoud, als 't een enkele zelfstandigheid, in 't meervoud als 't meer dan ééne zelfstandigheid beteekent.
- § 101. De vormen, waardoor de betrekkingen der substantieven tot de overige zinsdeelen worden uitgedrukt, heeten *naamvallen*; de vormverandering zelve heet *verbuiging* en heeft plaats door aanhechting van bepaalde klanken of *verbuigingsuitgangen* aan 't woord.
- Aanm.* Waar deze in eenige naamvallen zijn afgefallen (*apocope* § 63), zijn deze, zooals steeds de nominatief enkelvoud, gelijk in vorm aan den woordstam.
- § 102. Men onderscheidt een sterke en zwakke verbuiging; de sterke hecht de uitgangen onmiddelijk aan den woordstam, de zwakke lascht tusschen stam en uitgang een verbindings-*n* in, welke zich thans door 't afslijten dier uitgangen als buigingsuitgang vertoont.
- § 103. Tot de sterke verbuiging behooren zoowel mannelijke als vrouwelijke en onzijdige substantieven, tot de zwakke weinige mannelijke en maar één onzijdig substantief.
- § 104. De sterke en zwakke verbuiging verschillen slechts in één naamval, den genitief enkelvoud; deze gaat bij de sterke substantieven op *s*, bij de zwakke op *n* uit.

Voorbeelden.

	Sterk		Zwak	
Enk.	Mannelijk	Onzijdig	Mannelijk	Onzijdig
N.	<i>man</i>	<i>land</i>	<i>mensche</i>	<i>harte</i>
G.	<i>mans</i>	<i>lands</i>	<i>menschen</i>	<i>harten</i>

§ 105. De datief en accusatief hebben hunne uitgangen verloren en zijn dus gelijk aan den nominatief. 'T meervoud gaat zoowel bij de zwakke als bij de sterke substantieven in alle naamvallen uit op **en**: *mannen*, *landen*, *menschen*, *harten*.

§ 106. De vrouwelijke woorden zijn in alle naamvallen van 't enkelvoud onveranderd en gaan in 't meervoud, als de mannelijke en onzijdige woorden, uit op **en**.

Voorbeelden van sterke verbuiging.

Enkelv.	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
N.	<i>man</i>	<i>vrouw</i>	<i>land</i>
G.	<i>mans</i>	<i>vrouw</i>	<i>lands</i>
D.	<i>man</i>	<i>vrouw</i>	<i>land</i>
A.	<i>man</i>	<i>vrouw</i>	<i>land</i>
Meerv.			
N.	<i>mannen</i>	<i>vrouwen</i>	<i>landen</i>
G.	<i>mannen</i>	<i>vrouwen</i>	<i>landen</i>
D.	<i>mannen</i>	<i>vrouwen</i>	<i>landen</i>
A.	<i>mannen</i>	<i>vrouwen</i>	<i>landen</i>

§ 107. Den ouden uitgang des genitiefs *en* hebbende de woorden *huis* en *vleesch* behouden: *des huizes*, *des vleesches*. De overige op een sisklank uitgaande substantieven drukken den genitief door omschrijving uit; eveneens de onzijdige woorden op **te**: *van den hals*, *van het gevogelte* (niet *des halzes*, *des gevogeltes*). Zelfs vormt *paus* een zwakken gen., om den vorm *pauses* te vermijden.

§ 108. De stamklinker wordt open in 't meervoud der eenlettergripige woorden, die op een enkelen medeklinker uitgaan

en dezen niet verdubbelen: *dag, dagen; lot, loten; weg, wegen*, enz. Daarentegen: *vlag, vlaggen; bot, botten; heg, heggen*. In de volgende woorden wordt de *i* des stams tot *e* versterkt (§ 26, A, I) *lid, leden; schip, schepen; split, spleten; ooglid, oogleden; rif* (zeilbaan), *reven; spit, speten*. 't Woord *stad* vormt van 't door Umlaut ontstane *stede* (*in, van, te dezer stede*) en een meerv. *steden*; de woorden op *-heid* hebben in 't meervoud *heden*, (§ 26, B, 1): *dwaasheid, dwaasheden*, enz.

§ 109. Eenige substantieven vormen hun meervoud niet door toevoeging van *en*, maar door *s*;

1) *maat* (gezel), mv. *maats*; *kok*, mv. *koks*; *ra*, mv. *raas*; *vla*, mv. *vlaas*; *eega*, mv. *eegaas*; *vaandrig*, mv. *vaandrigs*; *bruigom*, mv. *bruigoms*; *bunzing*, *bunzings*; *benting*, *bentings*; *lording*, *lordings*, enz. Zoowel *s* als *en* hebben *zoon, oom* en *smid*, mv. *zoons* en *zonen*, *ooms* en *oomen*, *smids* en *smeden*, *gemaal*, mv. *gemaals* en *gemalen*.

2) de woorden, die uitgaan op *el, sel; em, sem; en; er, aar ier; erd* of *aard*; benevens de verkleinwoorden op *je, ke(n); el, lijn*:

appel, appels; deksel, deksels;
bezem, bezems; bloesem, bloesems;
bekken, bekkens; baken, bakens;
verver, ververs; bakker, bakkers;
dienaar, dienaars; kruidenier, kruideniers;
gierigaard, gierigaards; lieverd, lieverds;
bloempje, bloempjes; meisje, meisjes;
boekske, boekskes; penningsken, penningskens;
druppel, druppels; trommel, trommels;
maagdelijn, maagdelijns; oogelijn, oogelijns;

3) Vreemde woorden, die uitgaan op heldere klinkers:

*sofa, sofa's; massa, massa's;**kadi, kadi's; bougie, bougie's;**motto, motto's; bureau, bureau's;*of persoonsnamen zijn op *ier* en *eur*:*vizier, viziers; friseur, friseurs;*doch de zaaknamen hebben *en*:*vizier, vizieren; humeur, humeuren;*

verder uitheemsche militaire titels:

*sergeant, sergeants, kapitein, kapiteins;*ten slotte 't bastaardachtervoegsel *age*:*plantage, plantages; strijkage, strijkages.*

§ 110. Vele dezer woorden hebben ook een meervoud op *en*; bij eenige brengt zulks geen onderscheid van beteekenis te weeg; bij andere is het meervoud op *en* óf in een hoogere beteekenis óf in den deftigen stijl in gebruik, terwijl daarentegen de meervouden op *s* tot het alledaagsche leven behooren óf een minder edele beteekenis hebben. Zoo zegt men zonder onderscheid *appels* en *appelen*; *hersens* en *hersenen*; *vogels* en *vogelen*; *ketens* en *ketenen*; *Spanjaards* en *Spanjaarden*; *bastaards* en *bastaarden*. Zoo is *trommelen*, *druppelen* deftiger dan *trommels*, *druppels*, enz. Zoo zegt men nooit *engels* voor *engelen*, noch *keukenen* voor *keukens*, enz.

Doch men maakt onderscheid tusschen:

hemelen (uitspansel) *hemels* (van ledekanten)*heidenen* (van geloof) *heidens* (Zigeuners)*knechten* (slaven, bedienden) *knechts* (bedienden)*letteren* (letterkunde, brief) *letters* (klanken)*middelen* (tot een doel) *middels* (middellijven)*redenen* (gronden) *redens* (der wiskunst)

<i>tafelen</i> (der wet)	<i>tafels</i> (huisraad)
<i>mannen</i>	<i>mans</i> (tegenover vrouwen)
<i>wortelen</i> (groente, wortels)	<i>wortels</i> (van planten)
<i>waleren</i> (watermassa)	<i>waters</i> (stroomen)
<i>vaderen</i> (voorvaders)	<i>vaders</i> (papa's).

De vreemde woorden op *ie* en *or* hebben een meervoud zoowel op *s* als op *en*: *provincie*, *provincies* en *provinciën*; *professor*, *professors* en *professoren*. Die op *us* en *um* syncopeeren vaak deze uitgangen voor den meervoudsuitgang *en*: *genius*, mv. *geniën*; *gymnasium*, mv. *gymnasiën*, enz.

Men onderscheidt *studiën* en *studies* (kunstschetsen) en natuurlijk *kánons* en *kanónnen*.

- § 111. Eenige onzijdige woorden gaan in 't meervoud uit op **eren**: *ei*, *eieren*; *gemoed*, *gemoederen*; *gelid*, *gelederen*; *goed*, *goederen*; *lam*, *lammeren*; *lied*, *liederen*; zoowel **eren** als **ers** hebben *hoen*, *hoenders* en *hoenderen*; *kind*, *kinders* en *kinderen*; de volgende hebben zoowel *eren* als den algemeenen meervoudsuitgang *en*: *kalf*, *kalven*, *kalveren*; *rad*, *raden* en *raderen*; *volk*, *volken* en *volkeren* en met onderscheid van beteekenis: *kleed*, *kleeden* (dekkleeden) en *kleederen* (kleedingstukken); *blad*, *bladeren* (van planten, zelden van boeken), *bladen* (in alle beteekenissen); *been*, *beenen* (waarmee men gaat) en *beenderen* (gebeente).
- § 112. De verkleinwoorden van eenige dezer woorden lasschen in 't meervoud tusschen stam en afleidingsuitgang ook wel *er* in: *blaadje*, *blaudjes* en *bladertjes*; *eitje*, *eitjes* en *eiertjes*; *lammetje*, *lammetjes* en *lammertjes*; *hoentje*, *hoentjes* en *hoendertjes*; *kindje*, *kindjes* en *kindertjes*; *radje*, *raadjes* (§ 92) en *radertjes*; *kleedje*, *kleedjes* (dekkleedjes en japonnetjes) en *kleertjes* (kleedingstukjes).

- § 112. Een bijzonderen meervoudsvorm hebben *kleinood*, mv. *kleinooden* en *kleinoodiën*; *sieraad*, *sieraden* en *sieradiën*.
- § 113. Sporen der vroegere sterke verbuiging zijn (buiten de in § 107 vermelde) over in
- a) den uitgang *e* van den sterken datief enkelvoud van een-lettergrepige mannelijke en onzijdige substantieven. *Gode*, *diensten den lande bewezen*, *van godden bloede*, *van aanzienlijken huize*, *ten getale*, *te velde*, *van daag (dage)*, enz.
 - b) den meervoudsuitgang *e* in *allerwege*, dat ook wel *allerwegen* geschreven wordt. Deze *e* is weggefallen in *slaag* (d. i. *slage*) *krijgen*; *onder de voet* (d. i. *voete*); voorts in de uitdrukking *op de been* (voor *beene*); in 't woord *jaar*, *uur* (voor *jare*, *ure*) enz. Op gelijke wijze behouden de namen van getal, maat en gewicht na hoofdtelwoorden den vorm des enkelvouds: *twee*, *drie boek* (papier), *gros* (pennen), *dozijn*, *kop*, *last*, *mijl*, *okshoofd*, *paar*, *riem* (papier) *schepel*, *ton*, *vadem*, enz. Zoo ook *twee gulden*, *drie cent*; doch als men de geldstukken bedoelt *guldens*, *cents* of *centen*.
- § 114. De samenstellingen op *-man*, die een beroep te kennen geven, vormen 't meerv. met *lieden* of *lui*: *timmerman*, *timmerlieden* of *timmerlui*; *opperman*, *opperlieden* of *opperlui*; *koopman*, *kooplieden* of *kooplui*, enz. Evenzoo *staatsman*, *staatslieden*. Doch *leenman* natuurlijk *leenmannen*, *blindeman*, *blindemannen*, *oranjeman*, *oranjemannen*, enz. Andere samenstellingen als b. v. *echtelieden*, *landlieden* enz. omvatten beide geslachten.
- § 115. In samenstellingen, als *schout-bij-nacht*, *luitenant-generaal*, *kapitein-generaal*, *kapitein-kwartiermeester*, *kapitein-luitenant*, enz. wordt gewoonlijk de *s* des meervouds achter 't geheele woord gevoegd: *schout-bij-nachts*, *luitenant-generaals*, enz. Doch even goed zijn: *schouten-bij-nacht*, *kapiteins-generaal*, ja zelfs *kapiteins-kwartiermeesters*, enz.

§ 116. Voorbeeld van zwakke verbuiging.

Enk.	Mannelijk.	Onzijdig.
N	bode	harte
G	boden	harten
D	bode	harte
A	bode	harte
Meerv.		
N	boden	harten
G	boden	harten
D	boden	harten
A	boden	harten

Hiertoe behooren de volgende woorden, welke de slot-*e* gewoonlijk wegwerpen: *heer, hertog, graaf, mensch, prins, profheet*, benevens *paus* en somwijlen *knaap*. Voorts de mannelijke persoonsnamen, die op *e* uitgaan: *bode, getuige, bediende*, enz. Eindelijk de tot mannelijke substantieven verheven adjectieven en deelwoorden: *de wijze, gevangene, zieke, geleerde*, enz. Oudtijds zwak waren *leeuw, beer, reus, naam, lichaam*, enz.

§ 117. Eigennamen van personen vormen een genitief op *s*; *Cicero, Cicero's; Willem, Willems*; geslachtsnamen worden duidelijkshalve door eene apostrophe van de *s* des uitgangs gescheiden: *de Ruyter's leven*, enz. Deze apostrophe vangt de *s* na sisklanken: *Peleus' zoon, Murnix' hekel-schrift*, enz.

Geographische namen drukken de verbuiging liefst door omschrijving uit. Alleen van land- of stadsnamen, die niet op *s* uitgaan, vormt men genitieven: *Neerlands vlag, Amsterdams handel*, enz. Maar nimmer *Parijs' heerlijkheid* voor *de heerlijkheid van Parijs*, enz.

De meervoudsvorm wordt door toevoeging van *s* uitgedrukt, zoo de laatste lettergreep toonloos is en niet op

s uitgaat; anders door **en**: *de Fondels, de Trompen, de van Speyken, de beide Rijswijken, de Cornelissen*, enz.

'T ADJECTIEF.

Vorming.

- § 118. 'T adjectief is de naam van eene eigenschap; wie, wat die eigenschap bezit, wordt door een substantief uitgedrukt. Met dat substantief stemt 't adjectief in geslacht, getal en naamval overeen.
- § 119. De adjectieven zijn stamwoorden, afgeleide of samengestelde woorden.
- § 120. De afgeleide woorden zijn óf rechtstreeks óf middellijk afgeleid.

Voorbeelden van rechtstreeksche afleiding.

wrang van *wringen*; *bleek* van *blijken*; *week* van *wijken*; *knap* van *knijpen*; *glad* van *glijden*; *blank* van *blinken*; *brak* van *breken*; *slank* van *slinken*; *baar* en *baar* van *beren*; *vlug* van *vliegen*; *laag* van *liggen*; enz.

- § 121. *De middellijke afleiding* hecht voor of achter stammen van substantieven, werkwoorden, bijwoorden verschillende afleidingsuitgangen. Van eenige dezer is de beteekenis duister, als van de **e** in *blijde*, *bloede*, *moede*, *spade*, enz.

van de **er** in *dapper*, *bitter*, *wakker*, enz.

van de **el** in *wankel*, *onnoozel*, *schamel*.

van de **en** in *eigen*.

- § 122. De voornaamste achtervoegsels zijn:

- 1) **achtig** (Hd. *icht*, Eng. *y*) met den bijtoon, geeft een gelijkheid of eene aan 't stambegrip verwante eigenschap te kennen

blauwachtig = naar 't blauw zweemende; *schrikachtig* = tot schrikken geneigd, voor schrik vatbaar; *schoolmeesterachtig* = aardende naar een schoolmeester.

- 2) **achtig** (Hd. *haftig*) doorgaans met den hoofdtoon, 't zelfde als *haftig* (§ 70) is zooveel als *hebbende*, *bezittende*: *deelachtig* = deel hebbende, *schaamachtig* = 't schamen of schaamte hebbende. **Haftig** komt voor in *manhaftig*, *heldhaftig* = den aard van een man, van een held hebbende, *krijgshaftig*, krijgslustig, dapper.
- 3) **baar**, van *beren* (dragen) waarvan nog *geboren*, beteekent dus *dragende*: *vruchtbaar* = vruchtdragende; *dankbaar* = dank dragende; *deelbaar* = 't deelen dragende d. i. toelattende, gedeeld kunnende worden; *middelbaar* = in 't midden (van twee zaken) gedragen d. i. zich bevindende; *zonderbaar*, afgezonderd en dus vreemd. *Openbaar* is een samenstelling = open en bloot.
- 4) **en**, oudtijds *ijn*, en dus niet met den genitiefuitgang te verwarren, vormt stoffelijke adjectieven: *gouden* = uit de stof goud bestaande, van goud; *zilveren* = van zilver, *linnen* = van lijn; *garen* voor *garenen* = van garen, enz.
- 5) **ig** (Hd. *ig*, Eng. *y*), beteekent zooveel als *hebbende*: *machtig* = macht hebbende; *viervoetig* = vier voeten hebbende; *volledig* = ten volle zijn leden hebbende; *goedig* = de eigenschap goed hebbende; *levendig* = de eigenschap levend hebbende en deze dus vertoonende; *nattig* = de eigenschap nat hebbende; *begeerig* = 't begeeren hebbende, voortdurend begeerende; *nalatig* = 't nalaten hebbende, voortdurend nalatende; enz. Een herhaald vertoonen derzelfde werking of eigenschap drukken de adj. op **erig** uit: *beverig*, *slaperig*, *gecuwerig*; *winderig*, *weelderig* enz.

- 6) **zaam** beteekent *saamgaande met: deugdzaam*, waar deugd mee saamgaat, enz.

Aanm. langzaam en zeldzaam zijn samenstellingen.

- 7) **lijk** (tot *lijken*, eig. *saamgaan*) beteekent *saamgaande met* en dus *aardende naar, overeenkomstig met, behorende tot: menschelijk* = wat met een mensch saamgaat, naar hem aardt; *lichamelijk* = behoorende tot 't lichaam; *zedelijk* = overeenkomstig de zeden; *meesterlijk* = naar den aard eens meesters (vergelijk de ongunstige beteekenis van *meesterachtig*); *ouwelijk, liefelijk, kouwelijk* = naar den aard van 't oude, lieve, koude. Achter stammen van transitieve werkwoorden, als *geloofelijk, denkelijk*, enz. hebben deze adjectieven een passieve beteekenis: wat geloofd, gedacht, enz. kan worden; achter stammen van intransitieve werkwoorden, als *sterfelijk, afhankelijk*, beteekenen zij eenvoudig den aard hebbende van te sterven, af te hangen, enz.
- 8) **loos** (tot *verliezen*) beteekent *berooft van: ouderloos*, = van zijn ouders berooft; *eerloos* = zonder eer; *broodeloos* = zonder brood; *reddeloos* = zonder redden of redding.

Aanm. 1. De adjectieven op *lijk* en *loos* lasschen evenals de substantieven op *ling* een toonlooze **e** voor deze uitgangen in, tenzij 't grondwoord eindigt op een klinker (of tweeklank), op een toonlooze lettergreep, of op een **l, r, n**: *vroolijk, billijk, zedelijk, adellijk, toonloos, heilloos, openlijk, hersenloos, eerlijk, drieling, zaailing*, enz. Deze inlassching is willekeurig na een **f, s** of **nk**, die uit **v, z** en **ng** ontstaan zijn (volgens § 58, e): *vreeslijk* of *vreeselijk*; *liefslijk* of *lieselijk*; *oorspronkelijk* of *oorspronkelijk*; evencens na een **n**, die voorafgegaan

wordt door een onvolkomen klinker: *manlijk* en *manne-lijk*, *banling* (of *balling*) en *banneling*, enz. Ook zegt men even goed *moeilijk* als *moeielijk* en *verfoeilijk* als *verfoeielijk*; doch men onderscheidt *zinneloos* (gek) van *zinloos* (zinledig).

Aanm. 2. Volgens den opgegeven regel zouden ook de grondwoorden op *g* de inlassching der *e* vorderen, als *mogelijk*, *degelijk*, enz. Men laat dit evenwel volstrekt na, zoo de *g* in de uitspraak tot *ch* verscherpt wordt en schrijft derhalve *genoeglijk* (spreek uit *genoechelijk*), *behaaglijk*, *ondraaglijk*, *heuglijk*, enz. Alleen *hachelijk* maakt een uitzondering.

Aanm. 3 Opmerking verdient 't achtervoegsel *ling*, inderdaad 'tzelfde als *-ing*, doch met voorgevoegde *l*. Gaat 't grondwoord reeds op *l* uit, dan is derhalve deze toevoeging overbodig: *hemeling*, niet *hemelling* (hemelkabeljauw).

- 9) **isch** wordt gevonden 1) in *wettisch*, *afgodisch*, 2) achter stammen van land-, stads- of volksnamen, die op een sisklank uitgaan: *Rus*, *Russisch*; *Hes*, *Hessisch*; *Saks*, *Saksisch*; *Pruis*, *Pruisisch*; uitgezonderd zijn *Friesch* voor *Friezisch*, *Parijsch* voor *Parijzisch*. Voorts in *Slavisch* en *Frankisch*. 3) in vreemde woorden *geographisch*, *grammatisch*, enz. In de overige gevallen wordt de *i* uitgestooten, doch veroorzaakt dikwijls 't helder worden van den stamklinker: *Zweedsch* (van *Zweed*), *Poolsch* (van *Pool* †), *Fransch* voor *Franksch* (van *Frank*), *Beiersch* (van *Beier*, *daagsch* (van *dag*, daarentegen *Zondagsch*, *Maandagsch*,

†) Niet *Zwedensch*, *Polensch*, *Saksensch* enz., dewijl de landnamen *Zweden*, *Polen*, *Saxen* enz. eigenlijk meervouden zijn van *Zweed*, *Pool*, *Sax*, enz.

enz.), *steedsch* (van *stad*), *hoofsch* (van *hof*), *scheepsch* (van *schip*) enz.

Van bijwoorden op *s*, *lijks*, *lings* en *waarts* worden door toevoeging van **ch** adjectieven afgeleid op *sch*, *lijksch*, *lingsch* en *waartsch*: *snaaks*, *snaaksch*; *haaks*, *haaksch*; *ruggelings*, *ruggelingsch*, enz. Zie verder § 69. a).

Aanm. De van substantieven afgeleide kunnen dezelfde begrippen vrij wel door den genitief uitdrukken; van daar dat men deze adjectieven wel eens voor werkelijke genitieven aanzag: de *vaderlandsche* geschiedenis = de geschiedenis des vaderlands; *een boersche taal*, = een taal (als die) eens boers, enz.; zelfs *lakensch*, *duffelsch*, *neteldoeksch* vervangen de stoffelijke adjectieven *lakenen*, *duffelen* en *neteldoeken*.

§ 123. Over de voorvoegsels *aarts* en *on* is reeds bij de substantieven gehandeld.

be is eigenlijk *bij*: *behendig* = bij de hand. Doch *bekwaam*, *bestand*, *bereid*, enz. komen van *bekomen*, *bestaan*, *bereiden* en hooren hier niet te huis; evenmin *bewust*.

ge versterkt 't stambegrip in *getrouw* (naast *trouw*), *gestreng* (*streng*), *gereed* (Eng. *ready*), *gezond* (Eng. *sound*) enz. en vormt van substantieven adjectieven, welke den vorm van verleden deelwoorden hebben: *gelaarsd* (van laarzen voorzien), *gehandschoend*, *gerokt*, *geharnast*, enz. Deze worden wederom met adjectieven saamgesteld: *snelgewiekt*, *platbodemd*, enz.

§ 124. De saamgestelde adjectieven zijn van vierderlei aard:

- 1) die, welke saamgesteld zijn uit twee adjectieven: *openbaar* = open en baar (bloot); *doofstom* = doof en stom;
- 2) die, waarvan 't eerste lid zijne verhouding tot 't adjectief enz. door een buigingsuitgang te kennen geeft (*oneigenlijke samenstelling*): *achtenswaardig* of *achtingswaardig*, enz.

Is 't eerste lid vrouwelijk of een onzijdig meervoud op er, dan is dit uit den vorm niet meer op te maken: *schaduwrijk*, *bladerrijk*, enz.

- 3) die, waarvan 't eerste lid de stam is van een substantief, werkwoord of bijwoord (eigenlijke samenstelling): *ijzersterk*, *hemelsblauw* (met ingelaschte s), *melkwit*, *algoed*, *alwijs*; *babbelziek*, *merkwaardig*; *overoud*, *infraai*, enz.

Aanm. Oneigenlijke samenstellingen zijn die, waarvan 't eerste lid bestaat uit een bijwoord van wijze: *welzelig*, *weledelgeboren*, *weltevreden*, enz.

- 4) die, welke door de afleidingsuitgangen *ig* en *sch* tot samenstellingen worden: *viervoetig* van *vier* en *voet*; *breedsprakig* van *breed* en *spraak*; *rechtvaardig* van *recht* en *vaarde* (thans *vaart*); *alledaagsch* van *alle* en *dag*; *onderaardsch* van *onder* en *aard(e)*, *vierdraadsch* van *vier* en *draad*, enz.

Aanm. Opmerkelijk zijn de uit 'de bijwoordelijke uitdrukkingen *te vrede*, *be ange* ontstane adjectieven *tevreden*, *bang*.

TRAPPEN VAN VERGELIJKING.

- § 125. Vergelijking leert, dat de eigenschappen niet bij alle zelfstandigheden in denzelfden graad voorkomen, bij eenige in hooger en graad dan bij andere, bij enkele in een zeer hoogen of in den hoogsten graad.
- § 126. Dat een eigenschap aan een zelfstandigheid in hooger en graad eigen is dan aan andere, wordt uitgedrukt door den comparatief des adjectiefs.
- § 127. Dat een eigenschap aan eene zelfstandigheid in een zeer hoogen of in den hoogsten graad eigen is, wordt uitgedrukt door den superlatief des adjectiefs. Deze wordt

in 't eerste geval *volstrekt (absoluut)*, in 't laatste geval *betrekkelijk (relatief)* genoemd.

§ 128. De comparatief wordt gevormd door den uitgang *er*, de superlatief door *st* achter den stam van 't adjectief te voegen: *groot, grooter, grootst*. Eindigt 't adjectief op *r*, dan wordt voor den uitgang des comparatiefs een *d* ingelascht. *Zuiver, zuiverder; zwaar, zwaarder*, enz.

Gaat 't adjectief op een *s* of *sch* uit, dan is de toevoeging van een enkele *t* voldoende tot vorming van den superlatief: *bits, bitst; wijs, wijst; rasch, rascht*.

Zoowel voor den uitgang van den comparatief als voor dien des superlatiefs wordt de toonlooze *e* van 't grondwoord uitgestooten (*syncope*): *bloede, bloeder, bloedst blijde, blijder, blijdst*.

§ 129. Geen trappen van vergelijking vormen:

- 1) alle adjectieven, welke eigenschappen uitdrukken, welke maar in één graad aangetroffen of gedacht worden; derhalve stoffelijke adjectieven als *gouden, zilveren, lakensch*; de van eigennamen afgeleide als *Fransch, Engelsch, Dietsch*; samenstellingen als *bloedwarm, honigzoet, sneeuw wit*, enz. Voorts *vierkant, volmaakt, eeuwig, oneindig, stom, blind*, enz. Alleen in oneigenlijke beteekenis zegt men: *dit is de stomste jongen; de volmaaktste rust*, enz.
- 2) de adjectieven, welker superlatief wanklank zou veroorzaken omschrijven dezen; dus spreekt men van *meest gepast, meest vast, meest juist* in plaats van de schier onuitsprekbare *gepatst, vastst, juistst* enz. Aan *moede* ontzegt 't gebruik een superlatief.

§ 130. Van eenige bijwoorden worden bijvoeglijke superlatieven afgeleid. Zoo komen van de bijwoorden *achter, binnen, buiten, beneden, midden, onder, voor* de superlatieven *ach-*

terste, binnenste, buitenste, benedenste, middelste, onderste, voorste, enz.

- § 131. Onregelmatig heeten de comparatieven en superlatieven, welke niet aan den positief, maar aan andere stammen ontleend zijn:

goed, maakt *beter*, *best* (voor *betst*) van den stam *bet* (over in *betweter*).

Veel maakt *meer*, *meest* van den stam *mee* (voor *mag*)

Van *meer* komt een nieuwe comp. *meerder* in den zin van *grooter*. *Weinig* maakt *minder*, *minst* van den stam *min*;

kwaad maakt *kwader*, *kwaadst* in den zin van *vertoorned* of *zedelijk slecht*; maar *erger*, *ergst* in den zin van *erg*.

Verbuiging.

- § 132. De substantieven behooren óf tot de sterke óf tot de zwakke verbuiging; de adjectieven kunnen zoowel sterk als zwak verbogen worden.

- § 133. De sterke verbuiging der adjectieven kan 't best gekend worden uit die der bezittelijke voornaamwoorden. Ziehier 't voorbeeld:

Enkelv.	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
N.	mijn	mijne	mijn
G.	mijns	mijner	mijns
D.	mijnen	mijner	mijnen
A.	mijnen	mijne	mijn

Meerv. voor de 3 geslachten.

N.	mijne
G.	mijner
D.	mijnen
A.	mijne

- § 134. Van de adjectieven heeft de sterke accusatief van 't mannelijk enkelvoud den uitgang verloren.

135. De sterke naamvallen, welke nog gebruikt worden, zijn: nom. en acc. enk. mann. en onz.: *een goed koning, het of een schoon huis*; gen. enk. onz.: *iets liefs, wat fraais, veel goeds* enz.

§ 136. De gen. meervoud komt niet meer voor; de gen. en dat enk. alleen in eenige van oudsher gangbare zegswijzen, t. w. de bijwoordelijke uitdrukkingen: *goedsmoeds, ouder gewoonte, blootshoofds, in arren moede, te kwader ure, in koelen bloede*, enz. De overige naamvallen zijn in vorm gelijk aan die der zwakke verbuiging.

§ 137. De zwakke verbuiging is als volgt:

Enk.	Mann.	Vrouw.	Onz.
N.	goede	goede	goede
G.	goeden	goede	goeden
D.	goeden	goede	goeden
A.	goeden	goede	goede

Meerv. 3 Gesl.

N.	goede
G.	goede
D.	goeden
A.	goede

§ 138. Welluidendheidshalve onverbogen blijven de stoffelijke adjectieven op *en*, de van plaatsnamen afgeleide op *er*, benevens de woorden *rechter* en (*s*)*linker*: *de ijzeren lepel, de Haarlemmer halletjes, de rechter hand, de linker zijde*, enz.

De twee- of meerlettergrepige adjectieven op *en*, benevens de drie- of meerlettergrepige op *er* (waaronder de comparatieven) blijven liefst onverbogen: *mijn eigen kinderen, deze verheven gevoelens, verhevener gevoelens, dapperder krijgslieden*, enz.

§ 139 De adjectieven, die als gezegde voorkomen of achter hunne substantieven geplaatst zijn, zijn voor geene verbuiging vat-

baar; evenmin die, welke van hunne substantieven gescheiden zijn: *Deze man, vrouw en kinderen zijn braaf. De Staten-Generaal. Vrouw lief! Zoo talrijk eene vergadering*, enz.

§ 140. Worden de adjectieven als substantieven gebruikt, dan worden zij evenals substantieven verbogen.

Mannelijk

Enk.		Meerv.			
N.	bode	geleerde	N.	boden	geleerden
G.	bodem	geleerden	G.	boden	geleerden
D.	bode	geleerde	D.	boden	geleerden
A.	bode	geleerde	A.	boden	geleerden

Vrouwelijk

Enk.		Meerv.			
N.	liefde	schoone	N.	liefdem	schoonen
G.	liefde	schoone	G.	liefdem	schoonen
D.	liefde	schoone	D.	liefdem	schoonen
A.	liefde	schoone	A.	liefdem	schoonen

Onzijdig

Enk.			
N.	gebergte		goede
G.	—		—
D.	gebergte		goede
A.	gebergte		goede

§ 141. Behalve de bezittelijke voornaamwoorden worden nog eenige onbepaalde telwoorden benevens *beide*, sterk verbogen.

Meervoud.

N.	alle,	eenige,	sommige,	beide,
G.	aller,	eeniger,	sommiger,	beider,
D.	allen,	eenigen,	sommigen,	beiden,
A.	alle,	eenige,	sommige,	beide.

De nom. en accusatief gaan volgens een onverdedigbaar taalgebruik op **en** uit, zoo zij van personen gezegd worden en als substantieven voorkomen. Zoo schrijft men: *alle menschen*, maar *allen weten 't*, enz.

VOORNAAMWOORDEN.

- § 142. Voornaamwoorden wijzen op zelfstandigheden of drukken zekere betrekkingen tusschen zelfstandigheden uit. De eerste zijn zelfstandig, de laatste bijvoeglijk.
- § 143. De zelfstandige voornaamwoorden zijn
 de *persoonlijke* voornaamwoorden.
 de *onbepaalde* voornaamwoorden.
 De bijvoeglijke voornaamwoorden zijn
 de *bezittelijke* voornaamwoorden.
 Deels zelfstandig deels bijvoeglijk zijn
 de *vragende* voornaamwoorden
 de *aanwijzende* voornaamwoorden
 en de daaruit ontstane *betrekkelijke* voornaamwoorden.

PERSOONLIJKE VOORNAAMWOORDEN.

- § 144. Met de persoonlijke voornaamwoorden wijst de spreker zich zelve (eersten persoon), den aangesprokene (tweeden persoon) of een ander (derden persoon) aan.
- § 145. Van den eersten en tweeden persoon is de geslachtsbepaling overbodig.

Enk.	1e Persoon.
N.	ik
G.	mijn, mijns, mijner
D.	mij (<i>me</i>)
A.	mij (<i>me</i>)

Meerv.

N.	wij (<i>we</i>)
G.	ons, onzer
D.	ons
A.	ons

2e Persoon.

Enk. (*verouderd.*)

N.	du
G.	dijn, dijns, dijner.
D.	dij (<i>di</i>)
A.	dij (<i>di</i>)

Meerv.

N.	gij (<i>ge</i>); jij (<i>je</i>)
G.	uw, uws, uwer
D.	u; jou (<i>je</i>)
A.	u; jou (<i>je</i>)

Aanm. De vormen, die tusschen haakjes staan, zijn *enclitisch* d. i. zij verliezen den toon en sluiten zich innig aan 't voorgaande woord aan. De Nederlandsche spreektaal heeft dergelijke overoude en welluidende wordekens trouw bewaard; doch zij worden alléén in den lossereh schrijftrant gebezigd.

'T enkelvoud *du* is verouderd en wordt door 't meervoud vervangen, waarvan de schrijftaal den vorm *gij*, de gemeenzame spreektaal steeds de vormen *jij*, *jou*, *je* bezigt. In de deftige spreek- en schrijftaal eischt de wellevendheid 't gebruik van *UEdele* of *U* (ook in den eersten naamval). Tot meer personen sprekende zegt men *de Heeren*, *de Dames*.

§ 146. De derde persoon heeft zoowel een geslachtloos als een 't geslacht uitdrukkend voornaamwoord. 'T geslachtlooze heet doorgaans 't *wederkeerig* voornaamwoord.

§ 147. Wederkeerig voornaamwoord.

Enkel- en meervoud. Geslachtloos.

N.	<i>ontbreekt</i>
G.	<i>Gen. van 't persoonlijk voornaamwoord.</i>
D.	zich
A.	zich

§ 148. Persoonlijk voornaamwoord.

Enkelv.	Mann.	Vrouw.	Onzijdig.
N.	hij (<i>i</i>)	zij (<i>ze</i>)	het (<i>'t</i>)
G.	zijn, zijns, zijner	haar, haars, harer	zijn, zijns, zijner
D.	hem (<i>em</i>)	haar of heur (<i>er</i>)	het (<i>'t</i>)
A.	hem (<i>em</i>)	haar of heur (<i>ze</i>)	het (<i>'t</i>)
	Meerv.	De 3 geslachten.	
	N.	zij (<i>ze</i>)	
	G.	hun, huns, hunner	
	D.	hun, hen, haar (<i>er</i>)	
	A.	hun, hen (<i>ze</i>)	

De vormen, die tusschen haakjes staan, zijn enclitisch. De onderscheiding tusschen *hun* en *hen* is willekeurig. De vorm *heur* komt vooral bij dichters voor.

§ 149. De nominatief meervoud der persoonlijke voornaamwoorden wordt vaak versterkt door toevoeging van *lieden* of (gemeenzaam) *lui*: *wijlieden* of *wijlui*, *gijlieden*, *gijlui* of *jullie*, *zijlieden* of *zullie*. Ook *ulieden* en *haarlui* is in gebruik.

§ 150. Evenals de substantieven worden de persoonlijke voornaamwoorden vaak gevolgd door 't woordje *zelve*, dat als een zwak adjectief verbogen wordt:

Enkelv.	Mann.	Vrouw.	Onzijdig.
N.	zelve	zelve	zelve
G.	zelven	zelve	zelven
D.	zelven	zelve	zelve
A.	zelven	zelve	zelve

Meerv.	De 3 geslachten.
N.	zelve
G.	zelve
D.	zelve
A.	zelve

Alle naamvallen van 't enkelvoud kunnen de uitgangen **e** en **en** afwerpen (*apocope*): *de koning, den koning, de koningin, het kind* zelf.

- § 151. De sterke genitief *zelfs* komt voor in de uitdrukkingen *om mijn* of *mijns zelfs wil*, *om uw* of *uws zelfs wil*, *om zijn* of *zijns zelfs wil*, enz. Behalve in deze uitdrukkingen komen de vormen *mijns*, *uws*, *zijns*, enz. alleen nog voor in *mijns gelijke*, *uws gelijke*, *zijns gelijke*, *ons gelijke*, *huns gelijke*, *haars gelijke*. In de overige gevallen gebruikt men de vormen op **er**: *mijner*, *uwer*, enz.
- § 152. Uit de uitdrukkingen *elk* of *malk (den) ander* is ontstaan het samengestelde voornaamwoord *elkander* of *malkander*, dat ter onderscheiding van 't wederkeerig voornaamwoord door ons 't *wederzijdsch* voornaamwoord genoemd wordt.

ONBEPAALED VOORNAAMWOORDEN.

- § 153. De *onbepaalde* voornaamwoorden zijn: *iemand*, *niemand*, *iets*, *niets* en *men*.

Men is 't toonlooze *man*; *iemand* is samengesteld uit *ie* (Hd. *je*) en *man* met toegevoegde *d* (§ 63); *iets* uit *ie* (Hd. *je*) en *wicht* (oudtijds *zaak* beteekenende) met toegevoegde *s*. 1)
Niemand en *niets* = *ne* (d. i. niet) *iemand*, *ne iets*.

Iemand en *niemand* vormen een genitief *iemand's* en *nie-*

1) De oudere vormen *iet* en *niet* voor *iets* en *niets* komen nog voor in: *ietwat*, *te niet* = tot niets, *is 't anders niet* = niets anders, *om of voor niet* = om of voor niets.

mands; de datief en accusatief zijn gelijk aan den nominatief.
Men komt alleen in den nominatief voor.

BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

§ 154. De bezittelijke voornaamwoorden geven een betrekking te kennen tusschen den eersten, tweeden of derden persoon en de zelfstandigheid, welke door 't volgend substantief wordt aangeduid. Deze betrekking is doorgaans die van den bezitter tot 't bezetene; van daar de naam.

§ 155. Zij worden gevormd van den stam des genitiefs der persoonlijke voornaamwoorden en zijn dus:

1e <i>persoon.</i>	2e <i>persoon.</i>	3e <i>persoon.</i>
<i>Enk.</i> mijn	<i>Enk.</i> dijn	<i>Mann. Enk.</i> zijn
<i>meerv.</i> onze	<i>meerv.</i> uw	<i>Vrouw. Enk. Onz. Enk.</i> haar (heur) zijn <i>meerv.</i> hun (haar)

Over hunne verbuiging zie § 132. In den vorm *onze* is de *e* gebleven van den grondvorm *onzer*, die nog in 't Hd. *unser* luidt.

§ 156. De bezittelijke voornaamwoorden drukken uit:

a) door hunnen stam: den *persoon*, 't *getal* en (voor den derden persoon) ook 't *geslacht* des bezitters.

Men heet dit 't *subjectief* getal en geslacht.

b) door hunnen uitgang: 't *getal* en *geslacht* van 't bezetene. Men heet dit 't *objectief* getal en geslacht.

§ 157. Na 't bepalend lidwoord worden de bezittelijke voornaamwoorden verbogen als zwakke adjectieven, zoo zij op voorafgaandesubstantieven slaan, doch als zwakke substantieven, zoo zij op *personen* doelen, welke vooraf niet genoemd zijn.

Voorbeelden.

Enkelv. (als zwak adj.)

N. *Mijn vader of de uwe heeft dit gezegd.*G. *Het huis mijns vaders en dat des uwen.*D. *Ik gehoorzaam mijnen vader en gij den uwen.*A. *Ik bemin mijnen vader en gij den uwen.*

Meerv. (als zwak adj.)

N. *Mijne ooms en de uwe zeggen dit.*G. *De huizen mijner ooms en die der uwe.*D. *Ik gehoorzaam mijnen ooms en gij den uwen.*A. *Ik bemin mijne ooms en gij de uwe.*

Meerv. (als zwak subst.)

N. *Geene menschen zijn hem dierbaarder dan de zijnen.*G. *Deze vader verwerft zich de liefde der zijnen.*D. *Deze vader geeft den zijnen een goed voorbeeld.*A. *Deze vader bemint de zijnen.***VRAGENDE VOORNAAMWOORDEN.**

§ 158. De vragende voornaamwoorden vragen naar zelfstandigheden. 'T zelfstandige voornaamwoord is *wie*, 't bijvoeglijke *welke*.

Verbuiging.

Enkelv.	Mann.	Vrouw.	Onz.
N.	wie	wie	wat
G.	wiens	wier	
D.	wien	wie	wat
A.	wien	wie	wat
Meerv.	Mann. en Vrouw.		
N.	wie		
G.	wier		
D.	wien		
A.	wie		

De oude genitief *wes* (*wies*) komt nog voor in *weshalve*; de vorm *wiens* ontstond door inlassching der *n* (*epenthesis* § 62).

Men gebruikt na voorzetsels in plaats van *wat* de samenstellingen dier voorzetsels met 't vragend bijwoord *waar*: van *wat* = *waarvan*, enz.

§ 159.

Verbuiging.

Enk.	Mann.	Vrouw.	Onz.
N.	welk, welke	welke	welk
G.	<i>ontbr.</i>	<i>ontbr.</i>	<i>ontbr.</i>
D.	welken	welke	welk
A.	welken	welke	welk
Meerv.	De 3 geslachten.		
N.	welke		
G.	<i>ontbr.</i>		
D.	welken		
A.	welke		

Welk is ontstaan uit *wielijk* (d. i. *hoelijk*), evenals *zulk* uit *zoolijk*. De sterke nominatief mann. beteekent *hoedanig*: *welk wijsgeer?* = hoedanig wijsgeer? wat voor wijsgeer? *welke wijsgeer* vraagt naar den naam.

§ 160. In den uitroep bezigt men *wat*, *wat een*, *welk een*, in vraag en uitroep beide *wat voor een*. In de laatste uitdrukking regeert 't voorzetsel geen accusatief. *Wat voor een man gaat daar?*

AANWIJZENDE VOORNAAMWOORDEN.

§ 161. De aanwijzende voornaamwoorden wijzen op zelfstandigheden en geven daarbij de plaatselijke betrekking van deze tot den spreker te kennen. Zij zijn zoowel bijvoeglijk als zelfstandig, en drie in getal: *deze*, *die* en *gene*. *Deze* wijst op een nabij zijnde, *die* op een meer verwijderde, *gene* op eene aan de overzijde zich bevindende zelfstandigheid.

§ 162.

Verbuiging.

Enkelv.	Mann.	Vrouw.	Onzijdig.
N.	deze	deze	dit
G.	dezes	dezer	dezes
D.	dezen	dezer	dezen
A.	dezen	deze	dit

Meerv. De 3 geslachten.

N.	deze
G.	dezer
D.	dezen
A.	deze

Enkelv.	Mann.	Vrouw.	Onzijdig.
N.	die	die	dat
G.	diens	dier	diens
D.	dien	dier	dien
A.	dien	die	dat

Meerv. De 3 geslachten.

N.	die
G.	dier
D.	dien
A.	die

Aanm. Gelijk men ziet, verschillen *die* en *wie* alleen in de beginletters *d* en *w*.

§ 163. Enkelv.	Mann.	Vrouw.	Onzijdig.
N.	gene	gene	
G.	(genes)	(gener)	ontbreekt
D.	genen	(gener)	
A.	genen	gene	

Meerv. De 3 geslachten.

N.	gene
G.	(gener)
D.	genen
A.	gene

§ 164. De datieven van 't vrouw. en onz. enkelvoud worden,

even als bij de adjectieven en substantieven, door de vormen der accusatieven vervangen. Zij komen alleen voor in uitdrukkingen, waarin het voorzetsel den datief is blijven regeeren: *na, voor, te dezen, mits dezen, indien, mitsdien, met dien verstande, te dezer gelegenheid*, enz. De oude genitief *des* (voor den door epenthesis ontstanen vorm *diens*) bleef in *desniettemin, desgelijks, deswege, destijds, desbevoegd*, enz.; de genitief enkelvoud *der* (voor *dier*) komt voor in *derwijze, dermate*, de genitief meervoud in *dergelijk, derhalve, ik neem der (er) honderd, daar zijn der (er) veel*, enz.

'T onzijdig enkelvoud van *gene* wordt vervangen door *gindsch*, om de verwarring met 't onbepaalde voornaamwoord *geen* te voorkomen. De vormen *genes* en *gener* worden weinig gebruikt.

- § 165. Uit 't toonlooze aanwijzend voornaamwoord *die* ontstond 't *bepalend lidwoord*, dat op een bepaalde zelfstandigheid wijst, welke door 't volgend substantief wordt uitgedrukt.

Verbuiging.

Enkelv.	Mann.	Vrouw.	Onzijdig.
N.	de	de	't
G.	des	der	des
D.	den	der	den
A.	den	de	't

Meerv. De 3 geslachten.

N.	de
G.	der
D.	den
A.	de

'T onzijdige 't is ontstaan uit *dat*, doch wordt vaak verward met 't persoonlijk voornaamwoord *het* en eveneens geschreven. De datieven worden door de accusatieven vervangen,

behalve in oude uitdrukkingen als *in den beginne*, enz. en na 't voorzetsel *te*, dat met de lidwoorden samensmelt tot de vormen *ten* en *ter*: *ten dienste*, *ter bezichtiging*, *ten behoefte*, enz. Verkeerdelijk schrijft men *ten* in plaats van *te* voor bezittelijke voornaamwoorden. Schrijf dus: *te uwer verjaring*, *te mijnen huize*, enz. niet *ter uwer verjaring*, *ten mijnen huize*, enz.

§ 166. Tot de aanwijzende voornaamwoorden worden ook gerekend de samenstellingen *degene* en *dezelfde*. *Degene* is zelfstandig, *dezelfde* zelfstandig en bijvoeglijk.

Enkelv.	Mann.	Vrouw.	Onzijdig
N.	degene	degene	datgene
G.	desgenen	dergene	————
D.	dengene	dergene	————
A.	degene	degene	datgene

Meerv. De 3 geslachten.

N.	degenen, diegenen
G.	dergenen, diergenen
D.	dengenen, diengenen
A.	degenen, diegenen

Enkelv.	Mann.	Vrouw.	Onzijdig.
	<i>Zelfst.</i>	<i>Bijv.</i>	
N.	dezelfde	dezelfden	’t zelfde
G.	deszelfden	derzelfden	denzelfden
D.	denzelfde	denzelfden	denzelfden
A.	denzelfde	denzelfden	’t zelfde

De 3 geslachten.

Meerv.	<i>Zelfst.</i>	<i>Bijv.</i>
N.	dezelfden	dezelfde
G.	derzelfden	derzelfde
D.	denzelfden	denzelfden
A.	denzelfden	dezelfde

Aanm. Voor 't zelfde schrijft men ook *hetzelfde*, als *het*

voor 't. 'T voorzetsel *te* kan met 't volgend lidwoord samensmelten: *terzelfder ure*, *tenzelfden dage*, enz. Anders worden de vormen van den datief door die van den accusatief vervangen.

§ 167. Ook de samenstelling *dezelve* wordt tot de aanwijzende voornaamwoorden gerekend. Oudtijds had het de beteekenis van *dezelfde* (eigenlijk een afgeleiden superlatief); thans komt het voor in den kanselarijstijl in plaats van 't persoonlijk voornaamwoord *hij*, *zij*, *het*. Doch waar *hij* en *zij* op zaken slaan, gebruike men liever *die*; waar *het* achter voorzetsels zou komen, bezige men de samenstellingen van die voorzetsels met 't bijwoord *hier* of *daar*: *hieraan*, *daaraan*, enz. Zoo is 't gebruik van *dezelve* 1) geheel noodeloos 2) in strijd met de spreektaal 3) in strijd met 't Middelnederlandsch 4) pedant.

'T eerste lid wordt als 't lidwoord, 't tweede lid steeds als een zwak adjectief verbogen; doch vóór zijn substantief staande vormt het de sterke genitieven *deszelfs* en *derzelver*: *deszelfs goedkeuring*, *derzelver meening* of *de goedkeuring deszelven*, *de meening derzelve*.

BETREKKELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

§ 168. De betrekkelijke voornaamwoorden verbinden bijzinnen met hoofdzinnen; als zoodanig worden gebezigd: 1) de nominatief en accusatief van 't aanwijzende *die*, 2) de genitief en datief van 't vragende *wie*, 3) de *volledige* verbuiging van 't vragende *welke*, dat dus de genitieven *welks* en *welker* vormt, maar in 't onzijdig den met 't lidwoord saamgestelden vorm 't *welk* of *hetwelk* heeft.

Uitsluitend betrekkelijke voornaamwoorden ontbreken

derhalve. Duidelijkheidshalve volgt hier de verbuiging

	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
Enk.			
N.	die	die	dat
G.	wiens	wier	—
D.	wien	wier	—
A.	dien	die	dat
Meerv.	de 3 geslachten.		
N.	die		
G.	wier		
D.	wien		
A.	die		

Aann. Na voorzetsels gebruikt men steeds de vormen *wien* (mann. enk.) en *wie* (vrouw. enk. en meerv. voor de 3 geslachten.) De gen. van *dat* wordt door den gen. van *welk* vervangen.

	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
Enk.			
N.	welke	welke	't welk
G.	welks	welker	welks
D.	welken	welke(r)	welken
A.	welken	welke	't welk
Meerv.	De 3 geslachten.		
N.	welke		
G.	welker		
D.	welken		
A.	welke		

Aann. In plaats van *dat* gebruikt men *wat* na *dat*, *datgene*, *alles* of een als onzijdig substantief gebruikt adjectief: *dat*, *wat*; *datgene*, *wat*; *alles*, *wat*; 't *goede*, *wat*, enz.

§ 169. Tegelijk aanwijzend en betrekkelijk is 't *gene* (ook wel *hetgene* geschreven) voor *datgene*, *wat*.

TELWOORDEN.

§ 170. De telwoorden, die 't getal der zelfstandigheden uitdrukken, worden *hoofdtelwoorden* genoemd. Dit zijn van *een* tot *tien* stamwoorden; *elf* en *twaalf* zijn samenstellingen van *een* en *twa* (wortel van *twee*) met *lif*; welk *lif* over is in *blijven*, d. i. *belijven*. De overige telwoorden onder *twintig* zijn samenstellingen met *tien*: *dertien* staat voor *drietien* (§ 66), *veertien* voor *viertien*, evenals *dertig* voor *drietig* en *veertig* voor *viertig*. In *twintig* is de *n* ingelascht; 't achtervoegsel *tig* beteekent zooveel als tiental (*decade*). Voor *zeventig*, *achtig* en *negentig* werd een *t* gevoegd, welke alleen 't woord *tachtig* behouden heeft. *Honderd* is een middelwoord, *duizend* een verholten samenstelling; *millioen* 't Fransche *million*.

In de samenstelling gaan de eenheden den tientallen vooraf, maar volgen op de honderd- en duizendtallen: *honderd een en twintig*.

Aanm. De samenstellingen met *honderd* worden *aaneen*, die met *duizend* *vaneen* geschreven: *tweehonderd*, *acht-tienhonderd*, *twee duizend*, *dertig duizend*, *achttien duizend*, enz.

§ 171. De *rangtelwoorden* geven te kennen de hoeveelste zelfstandigheid bedoeld wordt. Zij worden van de hoofdtelwoorden afgeleid door *ste* of *de*. *De* komt achter klinkers, vloeiende letters en eene onechte *f*; *ste* achter de verscherpte sluitletters *d* en *g*: *tweede*, *vierde*, *elfde*, *honderdste*, *zestigste*; uitgezonderd zijn *zesde* (voor *zeste*) en *millioenste* (voor *millioende*). De superlatief van 't bijwoord *eer* dient tot rangtelwoord van *een*: men zegt *eerste*, niet *eende*.

Naast tweede gebruikt men *ander*, in *ten andere*, *ander-half* en *een andermaal*, waar 't beteekent *ten tweeden male*.

Van de samengestelde telwoorden is alleen 't laatste een rangtelwoord: *honderd een en twintigste*.

§ 172. *Herhalingsgetallen* zijn samenstellingen van hoofdtelwoorden met de woorden *maal*, *keer* of *werf*: *eenmaal*, *tweekeer*, *driewerf*, enz.

De samenstelling met *reis* vindt men in *ereis* of *eenreis*; dezelfde beteekenis heeft ook *eens*, genitief van *een*.

§ 173. *Verdubbeltallen* zijn substantieven van 't onzijdig geslacht en worden gevormd door 't achtervoegsel *voud*: 't *tweevoud*, 't *drievoud*, enz.

Voor *eenvoud* (*telwoord*) zegt men *enkelvoud*, terwijl *eenvoud* (*substantief*) eenvoudigheid beteekent.

Van deze substantieven vormt men adj. en adv. op *ig*, *eenvoudig*, *twee-* en *drievoudig*, enz.

Voor *éenvoudig* zegt men *enkelvoudig*.

Naast *tweevoudig* staat *dubbel* (Fr. *double*).

§ 174. *Soortgetallen* zijn samengesteld met:

1) *hande*, meervoud van *hand*, en, evenals 't voorafgaande hoofdtelwoord, in den genitief: *allerhande*, *tweeërhande*, *drieërhande*, *achterhande*, enz. De inlassching der *d* is gebruikelijk in *vierderhande*, *vijsderhande*, enz., daar de telwoorden *vier*, *vijs* en daarboven onverbuigbaar zijn en deze samenstellingen naar *allerhande*, *tweeërhande*, enz. gevormd zijn.

Aanm. De vormen *tweeër*, *drieër* zijn oude genitieven van *twee* en *drie*.

2) *lei* (van Romaanschen oorsprong) en gevormd evenals

de samenstellingen op *hande*: *tweeërlei* = tweeërhande, *allerlei* = allerhande, *vierderlei* = vierderhande, enz.

§ 175. *Onbepaalde telwoorden* zijn: *alle*, *menig*, *veel*, *luttel*, *weinig*, *eenig*, *sommig*, *elk*, *ieder*, enz. Voorts *geen* uit *negcen* d. i. *nech* (= *noch*) *een*, enz. Rangschikkende onbepaalde telwoorden zijn: *de hoeveelste*, *de zooveelste*, *de middelste*, *de laatste*, enz.

§ 176. Verbuigbaar zijn 1) alle ranggetallen, daar zij geheel als zwakke adjectieven beschouwd worden 2) 't hoofdtelwoord *een*, welks verbuiging gelijk is aan die van 't onbepaalde lidwoord. De overige hoofdtelwoorden kunnen alleen dan een meervoud vormen, als zij zelfstandig gebruikt worden; dus in uitdrukkingen als: *met zijn tweeën*, *drieën*, *viereën*, enz. *honderden* en *duizenden* (d. i. honderdtallen en duizendtallen) *menschen*, meervouden van 't *honderd*, 't *duizend*. *Millioen* is steeds een substantief en eischt een lidwoord of hoofdtelwoord voor zich: *een millioen*, 't *millioen*, *twee millioen*, enz. of met den meervoudsuitgang: *millioenen zielen*, *eenige millioenen*, enz. 3) de onbepaalde telwoorden *ieder* en *elk* vormen een gen. *ieders* en *elks*. De meervouden *alle*, *eenige*, *sommige*, *beide*, enz. worden sterk verbogen:

Meerv.

N.	alle	eenige	sommige	beide
G.	aller	eeniger	sommiger	beider
D.	allen	eenigen	sommigen	beiden
A.	alle	eenige	sommige	beide

Zelfstandig staande nemen zij bij de meeste schrijvers de *n* aan: *allen*, *eenigen* enz. *Veel* en *weinig* blijven of onverbogen of nemen de verbuiging van *alle(n)*, enz. aan. *Geen* wordt verbogen als *een*. -

§ 177. 'T toonlooze telwoord *een*, *eene*, *een* wordt gebruikt als *lidwoord der eenheid* (ook wel *onbepaald lidwoord* genoemd) en aldus verbogen:

Enkelv.	Mann.	Vrouw.	Onz.
N.	een	eene	een
G.	eens	eener	eens
D.	eenen	eene(r)	eenen
A.	eenen	eene	een

De beteekenis sluit 't meervoud **uit**. De uitgangen *e* en *en* worden doorgaans geapocopeerd.

OVERZICHT DER TELWOORDEN.

Hoofdtelw.	Rangtelw.	Verbuhtballen.		Soortgetallen.	Herhalingeg.
		Hoofdt.	Rangt.		
een	eerste	enkelvoud	enkelvoudig	eenerlei, -hande	eens, eenmaal, enz.
twee	tweede	tweevoud	tweevoudig	tweeërlei, -hande	tweemaal, enz.
drie	derde	drievoud	drievoudig	drieërlei, -hande	driemaal, enz.
vier	vierde	viervoud	viervoudig	vierderlei, -hande	viermaal, enz.
vijf	vijfde	vijfvoud	vijfvoudig	vijfderlei, -hande	vijfmaal, enz.
zes	zesde	zesevoud	zesevoudig	zesderlei, -hande	zesmaal, enz.
zeven	zevende	zevenvoud	zevenvoudig	zevenderlei, -hande	zevenmaal, enz.
acht	achtste	achtvoud	achtvoudig	achterlei, -hande	achttmaal, enz.
negen	negenste	negenvoud	negenvoudig	negenderlei, -hande	negenmaal, enz.
tien	tienste	tienvoud	tienvoudig	tienderlei, -hande	tienmaal, enz.
elf	elfde	elfvoud	elfvoudig	elfderlei, -hande	elfmaal, enz.
twaalf	twaalfde	twaalfvoud	twaalfvoudig	twaalfderlei, -hande	twaalfmaal, enz.
dertien	derdiende	dertienvoud	dertienvoudig	dertienderlei, -hande	dertienmaal, enz.
veertien	veertiende	veertienvoud	veertienvoudig	veertienderlei, -hande	veertienmaal, enz.
vijftien	vijftiende	vijftienvoud	vijftienvoudig	vijftienderlei, -hande	vijftienmaal, enz.
zestien	zestiende	zestienvoud	zestienvoudig	zestienderlei, -hande	zestienmaal, enz.
zeventien	zeventiende	zeventienvoud	zeventienvoudig	zeventienderlei, -hande	zeventienmaal, enz.
achtien	achttiende	achtienvoud	achtienvoudig	achtienderlei, -hande	achtienmaal, enz.
negenien	negen tiende	negen tienvoud	negen tienvoudig	negen tien derlei, -hande	negen tien maal, enz.
twintig	twintigste	twintigvoud.	twintigvoudig	twintigerlei, -hande	twintigmaal, enz.
een en twintig	een en twintigste	een en twintigvoud	een en twintigvoudig	een en twintigerlei, -hande	een en twintigmaal, enz.
dertig	derdtigste	dertigvoud	dertigvoudig	derdigerlei, -hande	derdigmmaal, enz.
veertig	veertigste	veertigvoud	veertigvoudig	veertigerlei, -hande	veertigmaal, enz.
vijftig	vijftigste	vijftigvoud	vijftigvoudig	vijftigerlei, -hande	vijftigmaal, enz.
zestig	zestigste	zestigvoud	zestigvoudig	zestigerlei, -hande	zestigmaal, enz.
zeventig	zeventigste	zeventigvoud	zeventigvoudig	zeventigerlei, -hande	zeventigmaal, enz.
tachtig	tachtigste	tachtigvoud	tachtigvoudig	tachtigerlei, -hande	tachtigmaal, enz.
negenig	negenigste	negen tigvoud	negen tigvoudig	negenigerlei, -hande	negenigmaal, enz.
honderd	honderste	honderdvoud	honderdvoudig	honderderlei, -hande	honderdmaal, enz.
tweehonderd	tweehonderste	tweehonderdvoud	tweehonderdvoudig	tweehonderderlei, -hande	tweehonderdmaal, enz.
duizend	duizendste	duizendvoud	duizendvoudig	duizenderlei, -hande	duizendmaal, enz.
twee duizend	tweeduizendste	tweeduizendvoud	tweeduizendvoudig	tweeduizenderlei, -hande	tweeduizendmaal, enz.
een miljoen, enz.	miljoenste, enz.	miljoenvoud, enz.	miljoenvoudig, enz.	miljoenderlei, -hande, enz.	miljoenmaal, enz.

WERKWOORDEN.

§ 178. Een werkwoord is een woord, dat een werking te kennen geeft. Zoowel *werken*, *doen*, enz. als *rusten*, *niets doen*, enz. en de abstracte begrippen *zijn*, *wezen*, *worden*, *blijven*, enz. worden als werkingen gedacht.

§ 179. Bij de werkwoorden onderscheidt men een sterke en een zwakke vervoeging.

De sterke werkwoorden zijn dezulke, welke den verleden tijd niet door een afzonderlijken uitgang, maar door klinkerverandering (*Ablaut*) vormen. Deze klinkerverandering heeft bij eenige klassen ook in 't meervoud van den verleden tijd en in 't verleden deelwoord plaats.

De zwakke werkwoorden vormen den verleden tijd en 't verleden deelwoord door een afzonderlijken uitgang achter den stam te voegen, terwijl deze *niet* van klinker verandert.

De stamvormen, waarin zich de klinkerverandering vertoont, noemen wij gemakshalve de *stammen* des werkwoords; aldus verdeelen wij de werkwoorden naar hunnen vorm in *meerstammige* of sterke en *eenstammige* of zwakke werkwoorden.

§ 180. De sterke werkwoorden rekenen wij met weinige uitzonderingen (als b. v. *zenden*, *prijzen*, *schenden*, enz.) tot de stamwoorden, de zwakke daarentegen tot de afgeleide woorden. Stamwoorden zijn derhalve *brengen*, *trekken*, *wijten*, *kluiven*, enz.; afgeleide woorden *draven*, *blaffen*, *ploegen*, enz.

§ 181. Afgeleide werkwoorden worden gevormd van naamwoorden, van werkwoorden en van partikels.

§ 182. De van naamwoorden (*nomina* d. i. substantieven en adjectieven) afgeleide werkwoorden heeten *denominatieven*.

A) Van substantieven worden werkwoorden afgeleid, die eene werking uitdrukken, welke in verband staat met 't begrip des substantiefs: *boeren* = boer zijn; *dokteren* = dokter zijn; *akkeren* = den akker bebouwen; *ploegen* = met den ploeg werken; *grazen* = gras eten; *huizen* = een huis bewonen; *kleeden* = een kleed aandoen, enz. De woorden *boer*, *dokter*, *akker*, *ploeg*, *gras*, *huis*, *kleed* zijn hier de grondwoorden, daar 't vooraf bestaan dezer begrippen uit de beteekenis der werkwoorden duidelijk blijkt. De afleidingsuitgang **j** viel weg, doch veroorzaakte Umlaut b. v. in *dekken* van *dak*.

Aann. Werkwoorden als *beeldhouwen*, *dwarsdrijven*, *pluimstrijken*, enz. zijn kennelijk afgeleid van *beeldhouwer*, *dwarsdrijver*, *pluimstrijker* (Zie § 96, A), enz. De afleidingsuitgang *er* viel weg, doordat men bij de vorming van zulke werkw. aan *houwen*, *drijven*, *strijken* enz. dacht.

B) Van adjectieven worden werkwoorden afgeleid, welke 't aannemen (of doen aannemen) der eigenschap beteekenen, welke door 't adjectief wordt uitgedrukt: *blauwen* = blauw worden; *groenen* = groen worden; *witten* = wit maken; *sterken* = sterk maken enz. De afleidings uitgang **j** viel weg, doch veroorzaakte Umlaut in *pletten* van *plat*, *krenken* van *krank*, enz.

C¹) Eenige denominatieven zijn zoowel van substantieven als van adjectieven gevormd door den afleidingsuitgang **ig**: *steenigen* van *steen*, *eindigen* van *einde*, *reinigen* van *rein*, *vestigen* (met Umlaut) van *vast*, enz. en met voor-

voegsels: *bevredigen*, *verkondigen*, enz. De beteekenis is nagenoeg dezelfde als van die op (J)en; doch men onderscheidt *kruisen* (in alle beteekenissen) van *kruisigen* (aan 't kruishout slaan).

C²) Eindelijk vormt men denominatieven zoowel van subst. als van adj. door den afleidingsuitgang *eeren*: *voet-eeren* van *voet*, *trotseeren* van *trots*, *verkleineeren* van *klein*, *kalveeren* van *half*, enz. Dat ook deze bastaarduitgang geen verschil van beteekenis te weeg brengt, bewijst de vorm *verkleineeren* naast *verkleinen*, enz. Vergelijk *boetseeren* met (na)*bootzen* (van *bootse* (model) en dit van *booten* (slaan).

§ 183. Van werkwoorden worden afgeleid:

A) *causatieven* (oorzakelijke werkwoorden), welke 't doen plaats hebben eener werking beteekenen. Bij de zes eerste klassen worden zij van 't impf. enkelvoud, bij de zevende klasse van den praesensstam gevormd. De afleidingsuitgang *j* is afgevallen, maar heeft den Umlaut der *a* veroorzaakt. De voornaamste causatieven zijn:

- I. klasse: *drinken*, *drank*, Caus. (*drankjen*) drenken.
winden, *wand*, " (*wandjen*) wenden.
schrikken, *schrak*, " (*schrakjen*) schrikken (v. [*schrekken*]).
springen, *sprang* " (*sprangjen*) spreukelen
- II. klasse. *liggen*, *lag* " (*lagjen*) leggen.
genezen, *genas*, " (*genarjen*) generen.
zitten, *zat*, " (*zatjen*) zetten.
- IV. klasse. *lijden*, *leed* (uit *laid*) " (*laidjen*) leiden.
nijgen, *neeg* (uit *naig*) " (*naigjen*) neigen.
stijgen, *steeg* (uit *staig*) " (*staijjen*) steigen, van waar [steiger.

- V. klasse. *zuigen*, *zoog*, Caus. (*zoogjen*) *zoogen*.
 VI. klasse. *varen*, *voer*, " (*voerjen*) *voeren*.
 hangen, " (*hangjen*) *ge-hengen*.
 VII. klasse. *vallen*, " (*valjen*), *vellen*.

B) *iteratieven* (werkwoorden van herhaling) door den afleidingsuitgang *el* of *er*: *krabbelen* = telkens *krabben*, *bibberen*, telkens *beven*, *tegenstribbelen*, telkens *tegenstreven*; *stotteren*, telkens (met de tong) *stooten*; *klapperen*, dikwijls *klappen*, enz.

Oorspronkelijk waren 't niet dan denominatieven, welker stamwoorden in onbruik zijn geraakt. Zoo komt 't adj. *bedel* niet meer voor, maar wel *bedelen* als iteratief van *bidden*, enz.

C) *intensieven* (werkwoorden van during), welke óf den slotmedeklinker verscherpen, met verkorting des stammedeklinkers, óf aan den stam een *t* toevoegen (in den grond zijn deze laatste niets dan denominatieven): *bukken* van *buigen*, *knikken* van *nijgen*, *plakken* van *plagen*, *verspillen* van *spelen*, *stikken* van *steken*. Voorts *trachten* van *dragen*, *slachten* van *sla(g)en*, *vluchten* van *vlie(d)en*, enz. door de tusschenvormen *dracht*, *slacht*, *vlucht*, enz.)

- § 184. Van partikels zijn afgeleid *uiten* van *uit*, *innen* van *in*, *opperen* van *opper*, *ver-nederen* van *neder*, *ver-overen* van *over*, *naderen* van *nader*, *be-jegenen* van *jegen*, enz.
- § 185. Werkwoorden zijn eigenlijk of oneigenlijk samengesteld. Van de oneigenlijk samengestelde is 't eerste lid
- a) een bijwoord, dat in zekere gevallen van 't werkwoord gescheiden wordt: *aanstaan*, *navolgen*, *binnengaan*, *toeroepen*, *mederijden*, *ineenstorten*, *bijsienkomen*, *witeengaan*, *voortuitgaan*, *achteruitgaan*, *achteraangaan*, *achterovervallen*, *voorbijvallen*, *samenkomen*, enz. 'T bijwoord heeft alsdan den hoofdtoon, 't werkwoord den bijtoon.

δ) een substantief of adjectief, dat in zekere gevallen van 't werkwoord gescheiden wordt: *aderlaten*, *gadeslaan*, *kwijtschelden*, *waarzeggen*, *gevangennemen*, *schadeloosstellen*, *loslaten*, *vrijlaten*, *hoogachten*, *goedmaken*, *goedvinden*, *goeden-dagzeggen*, *goedenavondzeggen*, enz. Lost men dergelijke samenstellingen op, dan krijgt men een geheel andere beteekenis; vergelijk *hoogachten* en *hoog achten*, *goedmaken* en *goed maken*, enz. Doch de comp. en sup. van dergelijke adjectieven schrijft men afzonderlijk: *iemand hooger achten*, *iets 't best vinden*, enz. Evenmin merkt men die substantieven als leden van samenstellingen aan, welke een bepalend woord voor zich kunnen nemen; derhalve zijn geene samenstellingen *acht geven*, *acht slaan*, *plaats nemen*, *prijs stellen*, *plaats vinden*, maar wel *plaatsgrijpen*, dewijl men kan zeggen *geene acht op iets geven of slaan*, *een betere plaats nemen*, *hoogen prijs op iets stellen*, *geene plaats vinden* enz., maar niet *geene plaats grijpen* (voor *niet plaatsgrijpen*), enz.

§ 186. Tot de eigenlijke samenstellingen rekenen wij:

1) de werkwoorden, welke met bijwoorden onscheidbaar zijn samengesteld, 't welk doorgaans met wijziging van beteekenis (overdrachtelijke beteekenis) gepaard gaat; de klemtoon valt alsdan op 't werkwoord. Vergelijk *mísdoen* (verkeerd doen) en *misdóén* (zondigen); *dóórwerken* (voortgaan met werken), *doorwérken* (doorheenwerken); *dóórzoeken* (voortgaan met zoeken), *doorzóeken*, (door en door, in alle richtingen zoeken); *ómslingeren* (omverslingeren), *ómslingereren* (ergens omheenslingeren), *omslingereren* (slingerend omgeven); *óndergaan* (beneden iets gaan), *ondergáán* (lijden, uitstaan); *óverleggen* (overig, ter zijde leggen), *overléggen* (overwegen), *óverkomen* (overheenkomen), *overkómen* (te boven komen), enz.

- 2) de werkwoorden, die met onscheidbare substantieven of adjectieven zijn samengesteld: *handhaven, argwanen, waarschuwen, vrijwaren, gekescheren, logenstraffen*, enz.
- 3) de werkwoorden, die met werkwoorden zijn samengesteld; 't eerste lid verliest dan de **n** van den uitgang des infinitiefs: *spelevaren, koekeloeren, ruilebuiten*, enz.

Aann. 1. Bij eenige werkwoorden kwam de samenstelling door afleiding tot stand, doordat een werkwoordelijke stam met een substantief verbonden werd. Aldus in *stampvoeten* (met de voeten stampen), *reikhalzen* (met den hals reiken), *trekkebekken* (met de bek trekken), *lillebeenen* (met de beenen lillen), enz.

Aann. 2. De werkwoorden *beeldhouwen, dwarsdrijven, pluimstrijken* enz. zijn gevormd naar de substantieven *beeldhouwer, dwarsdrijver, pluimstrijker* enz., welke vorm 't bestaan van zoodanige werkwoorden, doch ten onrechte, deed veronderstellen. Zie § 182, A) *Aann.*

§ 187. Voorts worden de werkwoorden afgeleid door middel van de volgende voorvoegsels:

- 1) **be** 't toonlooze *bij*, beteekent een nabijheid (*beroepen* = bij zich roepen; *bihooeren* = (bij iemand hooren) en alzoo een betrekking op een voorwerp, waarbij intransitieve werkwoorden transitief worden: *treden, betreden; gaan, begaan; kruipen, bekruipeu; zitten, bezitten*; enz. 'T begrip *nabij* gaat over in de beteekenis van *om*: *kranzen, bekransen*; of drukt een verbreiding der handeling over 't geheele voorwerp uit: *'t veld bebouwen* (daarentegen een huis bouwen), *den akker bezaaien* (daarentegen koren zaaien), *den staat besturen* (een schip sturen), enz. Niet zelden worden door dit voorvoegsel denominatieven gevormd, die een *voorzien van* of *maken tot* uitdrukken,

naarmate zij van subst. of adj. gevormd zijn: *bezoldigen* van *zold* (soldij), *bezielen* van *ziel*, *bemannen* van *man*, *bevrijden* (§ 62) van *vrij*, *bevredeigen* van *vrede*, *bekostigen* van *kost*, *beleedigen* van *leed*, enz. Uitsluitend reflexief zijn *zich be ijveren* van *ijver*, *zich bevljigten* van *vljgt*, enz.

2) **ge**, dat eigenlijk *samen* beteekent en 't begrip des werkwoords versterkt: *geleiden* van *leiden*, *gedoogen* van *doogen*, enz.

3) **er**, dezelfde partikel als *oor* voor substantieven, beteekent oorspronkelijk *uit* en komt voor in: (*mijns*) *erachten(s)*, *erkennen*, *erbarmen*, waarin de beteekenis van de grondwoorden *achten*, *kennen*, *barmen* (geroerd worden van *barm*, boezem) versterkt is; verder in *erlangen* en *ervaren* d. i. door *langen* (reiken), *varen* (gaan) verkrijgen. Met *h* versterkt komt 't voor in *herinneren* (Ki. erinneren, Hd. erinnern) d. i. inner maken, zich te binnen brengen.

Aanm. Een bijvorm van *barm* is *farm*, van waar *ontfermen*.

4) **her**, eig. *eder*, komt voor substantieven in den positief *ct* voor (§ 93). en beteekent *nog eens*, *weder*: *herkauwen*, *herleeren*, *herdenken*, enz. *Hereenigen* en *hernieuwen* veronderstellen de vormen *eenigen* en *nieuwen* = eenig en nieuw maken.

5) **ont**, komt voor substantieven als *ant* voor en beteekent:
a) tegen, tot, terug: *ontzien* (zien naar, terugzien; vgl. 't Fr. *respect*), *ontvangen*, *ontmoeten*, *onthouden*, enz.

b) 't komen in een toestand: *ontvlammen*, (beginnen te vlammen), *ontsteken*, *ontbranden*, *ontstaan*, *ontslapen*, *ontspruiten*, *ontgloeien*, enz. (Inchoatieven).

c) 't brengen uit een vroegeren toestand, een berooven: *ontdoen*, *ontbinden*, *ontdekken*, *onthullen*, *onteeren*, *ontsluiten*, enz. Aldus vormt men denominatieven, als *onthoofden* (van 't hoofd berooven), *onthalzen*, *ontbladeren*, *ontgroenen*, enz. Zoo is *ontsmetten*, *ontkleeden*, *ontmoedigen* 't tegenovergestelde van *besmetten*, *bekleeden*, *be-moedigen*.

d) weg, van — af: *ontwijken*, *ontloopen*, *ontgaan*, *ontbereren*, *ontzeilen*, enz.

6) *ver*, 't zelfde als *voor* en beteekent dus

a) voort, weg: *vervoeren*, *verjagen*, *verbannen*, *verstooten*, *verwerpen*, *verkoopen*, *verleeren* (afleeren), enz. Vandaar de ongunstige beteekenis in *verleiden* (misleiden), *verachten* (minachten), *verdenken*, *veroordeelen*, *zich verspreken*, *zich vergisaen*, *zich vergrijpen*, *zich vermeten*, enz. In *verouderen* (door ouderdom wegwijnen), *vergroeien* (door groeien te loor gaan) duidt de partikel *ver* aan, dat de werking ten einde toe plaats heeft en 't subject of object uitput; evenzoo in de transitieven *verbruiken* (opgebruiken), *verspelen*, *verteren*, *verslapen*, *verdeelen*, *verwelken*, *verhongereren*, *verdrinken*, enz.

b) voor, in den zin van *bedekken*: *verbinden*, *verknopen* (waarvan *verknocht*), *vernagelen*, *versperren*, *verstoppen*, *verzegelen*, enz. Desgelijks in *vergulden*, *verzilveren*, *vertinnen* enz.

c) 't geraken of verplaatsen in een toestand. Hiertoe behooren veel denominatieven: *vergoden*, *verketleren*, *verkolen*, *verstommen*, *verarmen*, *verbitteren*, *verbroederen*, *verschoonen*, *verwoesten*, enz. van de naamwoorden *god*, *ketter*, *kool*, *stom*, *arm*, *bitter*, *broeder*, *schoon*, *woest*, enz. De van werkwoorden gevormde versterken 't begrip

der grondwoorden: *verbergen*, *verhelen*, *verlaten*, *vervloeken*, *verzwijgen*, enz. 'T hoogduitsch heeft hier veelal *er*: *verschijnen* (Hd. erscheinen), *verbleeken*, (Hd. erbleichen), *vermoeien* (H. ermüden), *verslappen* (Hd. erschlaffen), *verharden* (Hd. erhärten), *verfrisschen* (Hd. erfrischen), *zich vermannen* (Hd. sich ermannen), enz.

d.) Een verandering of verwisseling van 't grondbegrip *verplaatsen*, *verkleeden*, *verhuizen* = van plaats, kleet, huis verwisselen. Vergelijk de van werkwoorden afgeleide *verzitten* (op een andere plaats gaan zitten), *verschikken*, *verruilen*, *veranderen*, enz.

Aanm. 1. In *verrassen* (Hd. überraschen), *verwinterven* (overwinteren), *vernachten* (overnachten), *verbluffen* (overbluffen), *verheeren* (overheeren) is *ver* ontstaan uit *over*.

Aanm. 2. Van *wanhoop* en *wantrouw* zijn afgeleid *wanhopen* en *wantrouwen*. De met *wan* samengestelde werkwoorden (als *wanhagen*) zijn door anderen (als *mis-hagen*) vervangen.

STERKE EN ZWAKKE VERVOEGING.

§ 188. De werking, die door 't werkwoord te kennen wordt gegeven, kan zijn tegenwoordig, verleden of toekomst, en wel voltooid of onvoltooid; om dit uit te drukken bedient men zich van tijdvormen. Door aanhechting van zekere uitgangen geeft men de personen te kennen, die de werking verrichten, namelijk den spreker, den hoorder of den derden persoon.

§ 189. De persoonsuitgangen verschillen in de tijden en de wij-

zen des werkwoords; de wijzen zijn drie in getal, de indicatief, de conjunctief en de imperatief. Voorts worden als zoodanig beschouwd de infinitief en de deelwoorden of de zelfstandig en bijvoeglijk naamwoordelijke vormen des werkwoords.

- § 190. Een werkwoord heeft twee niet-samengestelde tijden, den tegenwoordigen en den verleden tijd. Over de samengestelde tijden zal later worden gehandeld.

STERKE VERVOEGING.

- § 191. Om een sterk werkwoord te vervoegen dient men te kennen: den stam van den tegenwoordigen tijd, dien van 't enkel- en meervoud van den verleden tijd en dien van 't verleden deelwoord.

Hebben een of twee dezer stammen denzelfden klinker, dan kan men met drie of twee gegevens volstaan.

- § 192. De sterke werkwoorden worden in tien klassen verdeeld.

EERSTE KLASSE.

De stamklinker in den teg. tijd is gesloten **i**, in den verleden tijd gesloten **o** (oudtijds **a**), in 't meervoud en 't verleden deelwoord gesloten **o**. De stam eindigt op een dubbele vloeiende of op een vloeiende en stomme letter.

Aann. De **a** van imperfect 't enkelvoud bleef in vele affeidsels bewaard: *band, blank, drang, drank, dwang, klank, kramp, slank, stank, wrang, zang* van de werkwoorden *binden, blinken, dringen, drinken, dwingen,*

klinken, krimpen, slinken, stinken, wringen, zingen.

Thans hebben deze werkwoorden ook in 't enkelvoud den stam des meervouds en luiden dus:

Inf. teg. tijd.	Ind. Verleden tijd.		Verleden Deelw.
	Enk.	Meerv.	
binden	bond	bonden	gebonden
blinken	blonk	blonken	geblonken
dringen	drong	drongen	gedrongen
dwingen	dwong	dwongen	gedwongen
klinken	klonk	klonken	geklonken
krimpen	kromp	krompen	gekrompen
slinken	slonk	slonken	geslonken
stinken	stonk	stonken	gestonken
wringen	wrong	wrongen	gewrongen
zingen	zong	zongen	gezongen

§ 193. Vele werkwoorden der eerste klasse hebben de **i** van den praesensstam voor een vloeiende letter in **e** verwisseld.

belgen	(ontbr.)	(ontbr.)	ver-bolgen
bergen	borg	borgen	geborgen
delven	dolf	dolven	gedolven
gelden	gold	golden	gegolden
kerven	korf	korven	gekorven
melken	molk	molken	gemolken
gerennen	(ontbr.)	(ontbr.)	geronnen
schelden	schold	scholden	gescholden
schenden	schond	schonden	geschonden
smelten	smolt	smolten	gesmolten
zwellen	zwoelg	zwoelgen	gezwoelgen
enz.	enz.	enz.	enz.

§ 194. De volgende wijken in den verleden tijd af, doordat de oorspronkelijke a of o voor de volgende r of l in **ie** overging (gebroken werd):

bederven, sterven, werven, zwerven, helpen, werpen hebben tot impf. *bedierf, stierf, wierf, zwierf, hielp,*

wierp, meerv. *bedierven*, *stierven*, *wierven*, *zwierven*, *hielpen* en *wierpen*. *Worden* (Hd. werden) heeft zoowel *wierd*, *wierden* als *werd*, *werden* 1).

TWEEDE KLASSE.

§ 195. De stamklinker is in den tegenw. tijd open **e**, in den verleden tijd enkelv. gesloten **a**, meerv. open **a**, in 't verleden deelwoord open **o**. De stam gaat uit op een vloeiende letter of een *k*.

Voorbeelden.

(beren)	(ontbr.)	(ontbr.)	geboren
bevelen	beval	bevalen	bevolen
komen (v. <i>kwemen</i>)	kwam	kwamen	gekomen (voor gekwamen)
helen	(<i>zwak</i>)	(<i>zwak</i>)	ver-holen
wreken	(<i>zwak</i>)	(<i>zwak</i>)	gewroken

§ 196. In den verleden tijd hebben de klinkers van het verleden deelwoord aangenomen:

scheren	schoor	schoren	geschoren
zweren (<i>etteren</i>)	zwoor	zwoeren	gezwoeren

Aanm. *Treffen*, *bersten* en *schrikken* (onovergankelijk; over 't transitieve *schrikken* zie § 183) zijn tot de eerste klasse overgegaan. Van 't vroeger impf. van *beren*, *wreken*, *scheren* en *zweren* is de **a** bewaard in de afleidsels *bar*, *baar*, *wraak*, *schaar* en *zwaar*. De samenstelling *wegscheren* wordt als reflexief zwak vervoegd: *hij scheerde zich weg*; *hij schoor 't haar weg*.

1) Vergelijk 't Middelnederlandsch *vel* = *viel*, enz.

DERDE KLASSE.

§ 197. De stamklinker verschilt in den teg. en verleden tijd niet van dien der tweede klasse, maar is in 't vel deelwoord open e:

Voorbeelden.

geven	gaf	gaven	gegeven
lezen	las	lazen	gelezen
meten	mat	maten	gemeten
treden	trad	traden	getreden
wezen	was	waren	gewezen(geweest)
genezen	genas	genazen	genezen
vergeten	vergat	vergaten	vergeten

§ 198. *Eten* heeft in 't verleden deelwoord *geeten* voor *geëten*, 't saamgestelde *vreten* (vr-eten) maakt *gevreten*.

Bidden, *liggen* en *zitten* hebben na verdubbeling des slotmedeklinkers de oorspronkelijke **f** bewaard; *zien* is samengetrokken uit *zegen*; de verleden deelwoorden zijn *gebeden*, *gelegen*, *gezeten*, *gezien*. Tot de vijfde klasse is overgegaan *bewegen*, *bewoog*, *bewogen*, *bewogen*. Van *weven* is de verleden tijd zwak: *weefde*, doch 't verl. deelw. *geweven*, niet *geweeft*.

Aann. De *a* van den ouden vorm *waf* is nog over in *wafel*; die van *(be)wag* in *waag*, *wagen*.

VIERDE KLASSE.

§ 199. De stamklinker is in den teg. tijd **ij**, in den verl. tijd enkelv. een scherp-, in 't meerv. en 't verl. deelw. een zachteldere e.

Voorbeelden.

belijden	beleed	beleden	beleden
bijten	beet	beten	gebeten
dijgen	deeg	degen	gedegen
verdwijnen	verdween	verdwenen	verdwenen
kijven	keef	keven	gekeven
krijten	kreet	kreten	gekreten
kwijten	kweet	kweten	gekweten
lijden	leed	leden	geleden
lijken	leek	leken	geleken
mijden	meed	meden	gemeden
nijgen	neeg	negen	genegen
(k)nijpen	(k)neep	(k)nepen	ge(k)nepen
pijpen	peep	pepen	gepepen
rijgen	reeg	regen	geregen
rijten	reet	reten	gereten
rijven	reef	reven	gereven
schrijden	schreed	schreden	geschreden
slijten	sleet	sleten	gesleten
spijten	speet	speten	gespeten
splijten	spleet	spleten	gespleten
wijten	weet	weten	geweten
zijgen	zeeg	zegen	gezegen

en eenige andere.

§ 200. Zoowel sterk als zwak worden vervoegd:

grijnen	green, grenen	gegrenen
	grijnde	gegrijnd
krijschen	kreesch, kreschen	gekreschen
	krijschte	gekrijscht
(aan)tijgen	teeg, tegen	getegen
	tijgde	getijgd

Van *hijgen*, *vrijen* (liefde betoonen) en (*be*)*zwijmen* is de sterke vervoeging in de schrijftaal niet meer gebruikelijk.

§ 201. Met onderscheid van beteekenis maakt:

pijpen (<i>op de fluit spelen</i>),	peep,	pepen,	gepepen
(<i>een pijp rooken</i>)	pijpte,		gepijpt

krijgen (*ontvangen*), kreeg, kregen, gekregen
 (*oorlogen*, denom.), krijgde, gekrijgd
 stijven (*stijf maken*), steef, steven, gesteven
 (*sterken*), stijfde, gestijfd.

Aanm. Van *tijgen* (beschuldigen) onderscheide men *tijgen* of *tiegen* (trekken), dat tot de vijfde klasse behoort.

VIJFDE KLASSE.

§ 202. De stamklinker is in den teg. tijd **ie** of **ui**, in den verleden tijd enk. een scherp-, in 't meerv. en 't verleden deelw. een zachtheldere *o*.

Voorbeelden.

bieden	bood	boden	geboden
buigen	boog	bogen	gebogen
verdrieten	verdroot	verdroten	verdroten
kluiven	kloof	kloven	gekloven
luiken	look	loken	geloken
sluiken	slook	sloken	gesloken
sluipen	sloop	slopen	geslopen
snuiven	snoof	snoven	gesnoven
snuiten	snoot	snoten	gesnoten
spruiten	sproot	sproten	gesproten
spuiten	spoot	spoten	gespoten
stuiven	stoof	stoven	gestoven
[<i>tijgen</i>] tiegen	toog	togen	getogen
vlieden	vlood	vloten	gevloden
vlieten	vloot	vloten	gevloten
vriezen	vroom	vroren	gevroren
zieden	zood	zoden	gezoden

§ 203. Zoowel sterk als zwak zijn:

schuilen	school schulde	scholen	gescholen geschuld
----------	-------------------	---------	-----------------------

krui(d)en	krooi kruidde	krooien kruidde	gekrooien gekruide
-----------	------------------	--------------------	-----------------------

en met onderscheid van beteekenis:

pluizen (<i>rafelen</i>) (<i>pluizen afgeven</i>)	ploos pluisde	plozen	geplozen gepluisd
--	------------------	--------	----------------------

Klieven is tot de zwakke vervoeging overgegaan. Eveneens *spuwen*, alhoewel de bijvorm *spugen* sterk vervoegd wordt: *spoog*, *spogen*, *gespogen*.

ZESDE KLASSE.

§ 204. De stamklinker is in den teg. tijd en 't verleden deelw. **a**, in den verleden tijd **oe**.

Voorbeelden.

• dragen	droeg	gedragen
graven	groef	gegraven
varen	voer	gevaren
slaan (<i>slagen</i>)	sloeg	geslagen
staan (v. <i>standen</i>)	stond (voor <i>stoend</i>)	gestaan (v. <i>gestanden</i> .)

§ 205. *Waaien* maakt zoowel *woei* als *waaide*, doch steeds in 't verleden deelw. *gewaaide*. *Zweren* (een eed doen) onderscheidt zich alleen van *zweren* (etteren, (zie § 196) in den verleden tijd *zwoer*, niet *zwoor*; 't verl. deelw. is voor beide *gezworen*. Van *bakken* (verl. deelw. *gebakken*) en *laden* (verl. deelw. *geladen*) is de sterke verleden tijd in 't Hoogduitsch bewaard: *buk* en *lud*; evenzoo is 't imperfect van *scheppen* (verl. deelw. *geschapen*), *wassen* (verl. deelw. *gewassen*) en *wasschen* (verl. deelw. *gewasschen*) in 't Hd. *schuf*, *wuchs* en *wusch*, doch in 't Nl. *schiep*, *wies* en *wiesch*. De vorm *loech* van *lachen* (vl. deelw. *gelachen*) komt alleen bij dichters voor. Eindelijk behoort tot deze klasse *heffen*, *hief*, *geheven*, welks **oe** bewaard is in de afleidsels *hoef* en *hoeve*.

ZEVENDE EN ACHTSTE KLASSE.

§ 206. De zevende en achtste klasse verschillen alleen hierin, dat de stamklinker **a** in de zevende klasse gesloten, in de achtste klasse open is. Beide hebben in den verl. tijd **ie**. Tot de zevende behooren:

gaan (voor <i>gangen</i>)	ging	gegaan (voor <i>gegangen</i>)
hangen	hing	gehangen
vallen	viel	gefallen
vangen	ving	gevangen
houden (voor <i>halden</i>)	hield	gehouden (voor <i>gehalden</i>)

Aanm. Gelijk uit deze voorbeelden blijkt, is de **ie** voor de **ng** tot **i** verkort.

§ 207. Een sterk verleden deelwoord, doch een zwakken verl. tijd hebben *bannen*, *spannen*, *spouwen* (voor *spalden*), *vouwen* (voor *valden*) en *zouten* (voor *zalten*): *bande*, *gebannen*; *spande*, *gespannen*; *spouwde*, *gespouwen*; *vouwde*, *gevouwen*; *zoutte*, *gezouten*.

§ 208. Tot de achtste behooren:

blazen	blies	geblazen
laten	liet	gelaten
raden	ried	geraden
slapen	sliiep	geslapen

Doch *raden* heeft ook een zwak imperfect *raadde*.

Dat *braden* tot deze klasse behoorde, bewijst nog 't sterke verleden deelwoord *gebraden* en de Hoogduitsche verleden tijd *briet*.

NEGENDE KLASSE.

§ 209. De stamklinker is in den teg. tijd en 't verl. deelw. een scherpheldere **oo**, in den verl. tijd **ie**. Hiertoe behooren

loopen	liep	geloopen
stooten	stiet	gestooten
houwen	hieuw	gehouden

Doch *roepen*, *riep*, *geroepen* wijkt in den klinker des teg. tijds af. Uit de vijfde klasse is tot de IX overgegaan (bier)*brouwen*, *gebrouwen*, dat een zwakken verl. tijd heeft.

TIENDE KLASSE.

§ 210. De stamklinker is in den teg. tijd en 't verl. deelw. een scherpheldere **ee** of **ei**, in den verleden tijd voorheen **ie**. Hiertoe behooren alleen *heeten*, *geheeten* en *scheiden*, *gescheiden*, welker verleden tijden thans *heette* en *scheidde* luiden, doch in 't Hoogduitsch de oude vormen *hiesz* en *schied* bewaard hebben.

OVERZICHT DER KLINKERVERWISSELINGEN.

I. KLASSE	gesl. i, e	gesl. o	gesl. o	gesl. o
II.	" open e	gesl. a	open a	open o
III.	" open e	gesl. a	open a	open e
IV.	" ij	gesl. ee	open e	open e
V.	" ie of ui	gesl. oo	open o	open o
VI.	" a	oe		a
VII.	" gesl. a	ie		gesl. a
VIII.	" open a	ie		open a
IX.	" oo	ie		oo
X.	" ee (ei)	[ie]		ee (ei)

Aann. Tot beter begrip der verdeeling diene 't volgende: de oorspronkelijke klinker **a** der drie eerste klassen is in 't enk. van den verl. tijd bewaard; de overige tijden vertoonen zuiveren *Ablaut*. De IV klasse heeft tot oorspronkelijken klinker **i**, de vijfde u (oe); doch deze klinkers zijn in den teg. tijd en 't enk. des verleden tijds verscherpt en in de twee andere stammen regelmatig in **e** en **o** overgegaan. De VI, VII en VIII klasse zijn wederom **a** klassen, doch de **a** smelt in de verl. tijden met een voor gevoegde u of **i** tot **oe** en **ie** samen. De IX klasse heeft weder u, de tiende **i** tot stamklinker; doch in den teg. tijd zijn deze klinkers door voorvoeging van **a** tot **oo** (d. i. tot **au**) en **ei** of **ee** (d. i. **ai**) en in de verleden tijden, evenals in de 7e en 8e klasse, tot **ie** overgegaan. De regelmatigheid eischt de volgende rangschikking: I, II, III (**a**-klassen), IV (**i**-klasse), V (u-klasse), VI, VII, VIII (**a**-klassen), X (**i**-klasse) en ten slotte IX (u-klasse): of wel: I, II, III, VI, VII, VIII (**a**-klassen), IV en X (**i**-klassen), V en IX (u-klassen).

ZWAKKE VERVOEGING.

211. In de zwakke vervoeging heeft geen klinkerwisseling (*Ablaut*) plaats, maar wordt de verleden tijd door toevoeging van **de**, 't verleden deelwoord door toevoeging van **d** gevormd. Na scherpe sluitletters, behalve de onechte **f** en **s**, veranderen **de** en **d** in **te** en **t**: *kennen, kende, gekend; kammen, kamde, gekamd; schellen, schelde, gescheld; pogen, poogde, gepoogd; pochen, pochte, gepocht; loozen, loosde, geloosd; lossen, loste, gelost; mengen, mengde, gemengd; verminken, verminkte, verminkt; dooven, doofde, gedoofd; doffen, dofte, gedoft, enz.*

De **d** en **t** van 't verleden deelwoord vallen weg na de

d of *t*, waar de stam op uitgaat: *gehaat* voor *gehaatt*, *geleid* voor *geleidd*. De verleden tijden verdubbelen natuurlijk de tusschenletter: *haatte*, *leidd*.

Aanm. 1. De *de* van den verleden tijd is ontstaan uit *dee(d)*, imperfect van *doen*. *Ik kende* is dus eigenlijk *ik deed kennen*, enz. Vandaar dat de verleden tijden der zwakke werkwoorden in den grond samengestelde tijden zijn.

Aanm. 2. Ten einde bij stammen, die op *d* of *t* uitgaan, 't meervoud van den verleden tijd hoorbaar van 't meerv. des tegenw. tijds te onderscheiden, schuift men tusschen stam en tijdsuitgang eene *e* in: *wij antwoorde**den*, *vatteden* (verleden tijden) ter onderscheiding van *wij antwoorden*, *vatten* (tegenw. tijden). Deze *e* is oorspronkelijk de afleidingsuitgang van 't zwakke werkwoord.

STERKE EN ZWAKKE VERVOEGING.

§ 212. De met voorvoegsels, partikels of andere woorden samengestelde werkwoorden volgen de vervoeging hunner stamwoorden: *verdrinken* als *drinken*; *ontloopen* als *loopen*; *loslaten*, *aderlaten* als *laten*, enz. Derhalve volgen de schijnbaar met werkwoorden samengestelde, inderdaad van substantieven afgeleide werkwoorden de zwakke vervoeging: *pluimstrijken*, *pluimstrijkte*, *gepluimstrijkt*; *dwarsdrijven*, *dwarsdrijfde*, *gedwarsdrijfde*; *beeldhouwen*, *beeldhouwde*, *gebeeldhouwd*. Zoo komen *herbergen*, *glimlachen*, *beraadslagen*, *verwelkomen*, *nachtbraken*, enz. niet van *bergen*, *lachen*, *slaan*, *komen*, *braken* enz., maar van *herberg*, *glimlach*, *raads slag*, *welkom*, *nachtbrake*, enz. en worden derhalve zwak vervoegd. Insgelijks volgen de met onscheidbare sub-

stantieven of adjectieven samengestelde werkwoorden de zwakke vervoeging: *gekscheren, gekscheerdè*, enz.

Aanm. Eenige samengestelde werkwoorden komen alleen als substantieven in den infinitief voor: *'t slaapwandelen, 't broodbakken, 't koordedansen, 't buikspreken*, enz. gevormd naar de substantieven *slaapwandelaar, broodbakker, koordedanser, buikspreeker*, enz. Zie § 182, *Aanm.*

- § 213. 'T verleden deelwoord heeft in 't Nederlandsch en Hoogduitsch steeds 't voorvoegsel *ge*, behalve bij de werkwoorden, die met voorvoegsels of partikels onscheidbaar verbonden zijn: *begrijpen, begrepen; ingrijpen, ingegrepen; goedendagzeggen, goedendagezegd; begeeren, begeerd; vertellen, verteld; beraadslagen, beraadslaagd; gekscheren, gekscheerd*. Doch *incasseeren*, heeft *geincasseerd, inviteeren, geinviteerd* enz., dewijl dit geen Nederlandsche samenstellingen zijn; vergelijk It. *incassare*, Fr. *inviter*, enz.

Aanm. Daar *wanhopen* en *wantrouwen* van *wanhoop* en *wantrouw* afgeleid zijn, hebben zij in 't verleden deelwoord *gewanhoopt, gewantrouwd*.

- § 214. Om een werkwoord te kunnen vervoegen, dient men te weten, welke tijden van de kenmerkende vormen worden afgeleid; op zich zelve staan

a) de verl. tijd enk. ind., zoo de klinker van dien des meervouds verschilt, dus in de 2e, 3e, 4e en 5e klasse.

b) 't verleden deelwoord.

Van den verl. tijd meerv. wordt afgeleid de verl. tijd van den conjunctief.

Van den tegenw. tijd inf. de overige tegenwoordige tijden.

§ 215. De tijdsuitgangen zijn:

1) voor den teg. tijd **infinities en**.

2) voor 't teg. deelw. **ende**.

3) voor 't verl. deelw. **en** in de sterke, **d** of **t** in de zwakke vervoeging.

4) Voor den verl. tijd **de** of **te** in de zwakke vervoeging.

§ 216. De persoonsuitgangen zijn:

Teg. Tijd.			Verl. Tijd.		
Ind.		Conj.	Imp.	Ind.	Conj.
Enk.					
1 ps.	e	e	(ontbr.)	—	e
2 ps.	(ontb.)	(ontbr.)	—	(ontbr.)	(ontbr.)
3 ps.	t	e	(ontbr.)	—	e
Meerv.					
1 ps.	en	en	(ontbr.)	en	en
2 ps.	t	et	t	t	et
3 ps.	en	en	(ontbr.)	en	en

De **e** van den 1sten persoon teg. tijd ind. komt alleen in deeftigen stijl een enkel maal voor: *ik vermeene*, *ik herzegge*, *ik herroeppe*, enz. Na klinkers valt de toonlooze **e** des persoonsuitgangs steeds weg: *ik doe*, *wij zien*, *ik sla*, *wij slaan*, *ik hoorde* (voor *hoordee*); *wij hoorden* (voor *hoordeen*).

Ook wordt de toonlooze **e** in den conj. doorgaans afgeworpen of uitgestooten: *hij neem'!* *hij leev'!* (apocope) *gij leeft!* (syncope).

De tweede persoon enkelv. komt alleen voor in den imperatief.

§ 217. VOORBEELD VAN STERKE VERVOEGING.

Tegenw. tijd. <i>Indicatief.</i>	Verleden tijd. <i>Indicatief.</i>		Verl. deelw. gesproken
Enk.	Enk.	Meerv.	
1. spreke	1. sprak.	1. spraken	
2. (<i>ontbr.</i>)	2. (<i>ontbr.</i>)	2. spraakt	
3. spreekt	3. sprak	3. spraken	
Meerv.		<i>Conjunctief.</i>	
1. spreken		Enk.	
2. spreekt		1. sprake	
3. spreken		2. (<i>ontbr.</i>)	
<i>Conjunctief.</i>		3. sprake	
Enk.		Meerv.	
1. spreke.		1. spraken	
2. (<i>ontbr.</i>)		2. spraket	
3. spreke		3. spraken	
Meerv.			
1. spreken			
2. spreket			
3. spreken			
<i>Imperatief.</i>			
1. enk. spreek			
2. mv. spreekt			
<i>Infinitief.</i>			
spreken			
<i>Deelwoord.</i>			
sprekende			

§ 218. VOORBEELD VAN ZWAKKE VERVOEGING.

Tegenw. tijd.	Verleden tijd.	Verleden deelw.
<i>Indicatief.</i>	<i>Indicatief.</i>	gehoord
Enk.	Enk.	
1. hoore	1. hoorde	
2. (ontbr.)	2. (ontbr.)	
3. hoort	3. hoorde	
Meerv.	Meerv.	
1. hooren	1. hoorden	
2. hoort	2. hoordet	
3. hooren	3. hoorden	
<i>Conjunctief.</i>	<i>Conjunctief.</i>	
Enk.	Enk.	
1. hoore	1. hoorde	
2. (ontbr.)	2. (ontbr.)	
3. hoore	3. hoorde	
Meerv.	Meerv.	
1. hooren	1. hoorden	
2. hooret	2. hoordet	
3. hooren	3. hoorden	
<i>Imperatief.</i>		
Enk.		
2. hoor.		
Meerv.		
2. hoort		
<i>Infinitief.</i>		
hooren		
<i>Deelwoord.</i>		
hoorende		

ONREGELMATIGE WERKWOORDEN.

§ 219. De werkwoorden, die van de boven gegeven regels afwijken, heet men onregelmatige werkwoorden. Zij zijn deels sterk, deels zwak.

§ 220. De sterke onregelmatige werkwoorden zijn: zes werkwoorden *met opgeschoven verleden tijd*, welke een oorspronkelijk verleden tijd als teg. tijd gebruiken, en hiervan een zwakken verleden tijd vormen. De infinitief is gelijk aan den 1sten persoon meerv. van den teg. tijd indicatief. Ook hebben de meeste een zwak verleden deelwoord. 'T zijn: *mogen* (1e klasse), *kunnen*, *zullen* (2de klasse), *weten*, *willen* (4de klasse), *moeten* (6de klasse).

1) **MOGEN.**

<i>Tegenw. tijd.</i>		<i>Verleden tijd.</i>	
<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>	<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>
1. mag.	1. moge.	1. mocht	1. mochte
2. (<i>ontbr.</i>)	2. (<i>ontbr.</i>)	2. (<i>ontbr.</i>)	2. (<i>ontbr.</i>)
3. mag	3. moge	3. mocht	3. mochte
1. mogen	1. mogen	1. mochten	1. mochten
2. moogt	2. moget	2. mocht	2. mochtet
3. mogen	3. mogen	3. mochten	3. mochten
<i>Inf.</i>	<i>Deelw.</i>	<i>Verleden deelw.</i>	
mogen	mogende	gemoogd.	

Aanm. In den verl. tijd enk. is de e weggefallen.

2) **KUNNEN.**

<i>Tegenw. tijd.</i>		<i>Verleden tijd.</i>	
<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>	<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>
1. kan	1. kunne	1. kon(de)	1. konde
2. (<i>ontbr.</i>)	2. (<i>ontbr.</i>)	2. (<i>ontbr.</i>)	2. (<i>ontbr.</i>)
3. kan	3. kunne	3. kon(de)	3. konde
1. kunnen	1. kunnen	1. konden	1. konden
2. kunt	2. kunnet	2. kondt	2. kondet
3. kunnen	3. kunnen	3. konden	3. konden
<i>Inf.</i>	<i>Deelw.</i>	<i>Verleden deelw.</i>	
kunnen	kunnende	gekund.	

Aann. In den verl. tijd ind. is de apocope van de gebruikelijker dan de volle vorm.

3) ZULLEN.

<i>Tegenw. tijd.</i>		<i>Verleden tijd.</i>	
<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>	<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>
1. zal	1.	1. zou(de)	1. zoude
2. (ontbr.)	2.	2. (ontbr.)	2. (ontbr.)
3. zal	3.	3. zou(de)	3. zoude
1. zullen	1.	1. zouden	1. zouden
2. zult	2.	2. zoudt	2. zoudet
3. zullen	3.	3. zouden	3. zouden
<i>Inf.</i>	<i>Deelw.</i>	<i>Verl. deelw.</i>	
zullen	zullende.	(ontbr.)	

Aann. Zoude staat voor *zolde* van *zollen*, bijvorm van *zullen*.

4) WETEN.

<i>Tegenw. tijd.</i>		<i>Verl. tijd.</i>	
<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>	<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>
1. weet	1. wete	1. wist	1. wiste
2. (ontbr.)	2. (ontbr.)	2. (ontbr.)	2. (ontbr.)
3. weet.	3. wete	3. wist	3. wiste
1. weten.	1. weten	1. wisten	1. wisten
2. weet	2. wetet	2. wist	2. wistet
3. weten	3. weten	3. wisten	3. wisten
<i>Inf.</i>	<i>Deelw.</i>	<i>Verl. deelw.</i>	
weten	wetende	geweten.	

Aann. *Wist* staat voor *witte* en heeft de oorspronkelijke *i* bewaard; de eerste *t* is voor de tweede in *s* overgegaan en de slot-*e* afgevallen.

5) **WILLEN.**

<i>Tegenw. tijd.</i>		<i>Verl. tijd.</i>	
<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>	<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>
1. wil	1. wille	1. wilde (wou)	1. wilde
2. (<i>ontbr.</i>)	2. (<i>ontbr.</i>)	2. (<i>ontbr.</i>)	2. (<i>ontbr.</i>)
3. wil	3. wille	3. wilde (wou)	3. wilde
1. willen	1. willen	1. wilden	1. wilden
2. wilt	2. willet	2. wildet	2. wildet
3. willen	3. willen	3. wilden	3. wilden
<i>Inf.</i>	<i>Deelw.</i>	<i>Verl. Deelw.</i>	
willen	willende.	gewild.	

Aanm. *Willen* was oorspronkelijk een verl. tijd conj.

6) **MOETEN.**

<i>Tegenw. tijd.</i>		<i>Verl. tijd.</i>	
<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>	<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>
1. moet	1. moete	1. moest	1. moeste
2. (<i>ontbr.</i>)	2. (<i>ontbr.</i>)	2. (<i>ontbr.</i>)	2. (<i>ontbr.</i>)
3. moet	3. moete	3. moest	3. moeste
1. moeten	1. moeten	1. moesten	1. moesten
2. moet	2. moet(et)	2. moest	2. moest(et)
3. moeten	3. moeten	3. moesten	3. moesten
<i>Inf.</i>	<i>Deelw.</i>	<i>Verl. Deelw.</i>	
moeten	moetende.	gemoeten.	

Aanm. In den verleden tijd *moest* voor *moette* is de eerste **t** voor de tweede in **s** overgegaan en de slot-**e** afgevallen.

§ 221. 'T werkwoord *zijn* ontleent zijn vormen aan vier stammen, welke in 't Nederlandsch *is*, *zij*, *be* en *wees* luiden en elkaar in de vervoeging aldus aanvullen:

*Tegenw. tijd.**Verl. tijd.*

<i>Tegenw. tijd.</i>		<i>Verl. tijd.</i>	
<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>	<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>
1. ben	1. zij	1. was	1. ware
2. (ontbr.)	2. (ontbr.)	2. (ontbr.)	2. (ontbr.)
3. is	3. zij	3. was	3. ware
1. zijn	1. zijn	1. waren	1. waren
2. zijt	2. zijt	2. waart	2. waret
3. zijn	3. zijn	3. waren	3. waren
<i>Inf.</i>	<i>Deelw.</i>	<i>Verl. Deelw.</i>	
zijn	zijnde	geweest	

Aann. De sterke vorm *gewezen* komt voor als attributief adjectief: *een gewezen burgemeester*, enz.

'T werkwoord *doen* heeft tot stam *doe* en bewaart een overoude verdubbeling van den wortel in den verl. tijd *dede*, thans *deed*.

*Tegenw. tijd.**Verl. tijd.*

<i>Tegenw. tijd.</i>		<i>Verl. tijd.</i>	
<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>	<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>
1. doe	1. doe	1. deed	1. dede
2. (ontbr.)	2. (ontbr.)	2. (ontbr.)	2. (ontbr.)
3. doet	3. doe	3. deed	3. dede
1. doen	1. doen	1. deden	1. deden
2. doet	2. doet	2. deedt	2. dedet
3. doen	3. doen	3. deden	3. deden
<i>Inf.</i>	<i>Deelw.</i>	<i>Verl. deelw.</i>	
doen	doende	gedaan	

De overige sterke onregelmatige werkwoorden zijn reeds behandeld. Vergelijk *staan*, *gaan*, *slaan*, *zien*, enz.

§ 222. De zwakke onregelmatige werkwoorden zijn:

- 1) *hebben*, dat met den bijvorm *haven* de volgende vormen oplevert:

Tegenw. tijd.

<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>
1. heb	1. hebbe
2. (ontbr.)	2. (ontbr.)
3. heeft	3. hebbe
1. hebben	1. hebben
2. hebt	2. hebbet
3. hebben	3. hebben
<i>Inf.</i>	<i>Deelw.</i>
hebben	hebbende

Verl. tijd.

<i>Ind.</i>	<i>Conj.</i>
1. had	1. hadde
2. (ontbr.)	2. (ontbr.)
3. had	3. hadde
1. hadden	1. hadden
2. hadt	2. haddet
3. hadden	3. hadden
<i>Verl. deelw.</i>	
gehad.	

Aanm. In de vormen *had* en *gehad* is de sluitletter van den stam uitgestooten en de oorspronkelijke *a* behouden.

De werkwoorden *brenge*n, *denke*n en *dunke*n stooten de neusletter uit, verscherpen, evenals *zoeken* en *koop*en, den slotmedeklinker en werpen de *e* van 't enk. des verleden tijds af.

- 2) brengen, bracht, gebracht
- 3) denken, dacht, gedacht
docht, gedocht
- 4) dunken, dacht, gedacht
docht, gedocht
- 5) zoeken, zocht, gezocht
- 6) koopen, kocht (uit *kaft*), gekocht.

Verder lossen *zeggen* en *leggen* de *g* voor de *d* des uitgangs in eene *i* op:

- 7) zeggen, zeide, gezeid of gezegd
- 8) leggen, lei(de) of legde, geleid of gelegd.

Voorts maakt *plegen* in den zin van *gewoon zijn* een verleden tijd *placht* of *plag*, meerv. *plachten*, doch in de beteekenis van *bedrijven*: *pleegde*, *gepleegd*. Eindelijk heeft *durven* een dubbelen vorm in den verleden tijd: *dorst* (van 't oude *dorren*) en *durfde*.

SAMENGESTELDE TIJDEN.

- § 223. Alleen de teg. en verl. tijden worden door niet-samengestelde vormen uitgedrukt; om de overige tijdsbetrekkingen uit te drukken bezigt men de zoogenaamde hulpwerkwoorden.
- § 224. De werking kan zijn ten opzichte van 't tegenwoordige:
onvoltooid, tegenwoordige tijd;
voltooid, volmaakt-verleden tijd;
toekomend-onvoltooid, toekomende tijd;
toekomend-voltooid, volmaakt-toekomende tijd;
 De werking kan zijn ten opzichte van 't verledene:
onvoltooid, verleden tijd;
voltooid, meer-dan-volmaakt-verleden tijd;
toekomend-onvoltooid, verleden-toekomende tijd;
toekomend-voltooid, volmaakt-verleden-toekomende tijd.
- § 225. De volmaakt-verleden tijd wordt uitgedrukt door den tegenwoordigen tijd van 't hulpwerkwoord *hebben* of *zijn*; de meer-dan-volmaakt-verleden tijd door den verleden tijd dier werkwoorden; beide verbonden met 't verleden deelwoord des werkwoords.
- § 226. De toekomende tijd wordt uitgedrukt door den tegenwoordigen tijd van 't hulpwerkwoord *zullen*, de verleden-toekomende tijd door den verleden tijd van dat werkwoord, beide verbonden met den infinitief des werkwoords.
- § 227. De volmaakt-toekomende tijd wordt uitgedrukt door den tegenwoordigen tijd van 't hulpwerkwoord *zullen*, de volmaakt-verleden-toekomende tijd door den verleden tijd van dat werkwoord, beide verbonden met den volmaakt-verleden tijd van den infinitief des werkwoords.

VERDEELING DER WERKWOORDEN.

- § 228. De werkwoorden worden verdeeld naar hunnen vorm en naar hunne beteekenis; naar hunnen vorm in sterke en zwakke werkwoorden, naar hunne beteekenis in *transitieve* en *intransitieve* werkwoorden.
- § 229. Een transitief werkwoord beteekent een werking, welke zich richt op een lijdend voorwerp: *een hond slaan, Jan roepen*, enz.
- § 230. Een intransitief werkwoord beteekent een werking, welke zich bepaalt bij den werker: *loopen, gaan, springen*, enz.
Aanm. Bij transitieve werkwoorden wordt somwijlen 't voorwerp niet uitgedrukt; niettemin blijven zij transitief, daar de werking zonder een lijdend voorwerp niet denkbaar is. Intransitieve werkwoorden kunnen in bepaalde gevallen ook transitief worden, waarover later. Andere werkwoorden zijn nu eens transitief, dan weder intransitief; alsdan is de intransitieve beteekenis in de meeste gevallen de oorspronkelijke.
- § 231. Een werkwoord heet *reflexief*, zoo de werker zich zelven tot voorwerp heeft: *ik wasch mij*, enz. Eenige komen niet dan reflexief voor, als *zich schamen*, en heeten dan *noodzakelijk-reflexief*, de overige *toevallig-reflexief*.
- § 232. De werking van een intransitief werkwoord wordt somwijlen ten behoeve of ten koste van een voorwerp verricht, dat door een substantief in den datief wordt uitgedrukt; die van andere wordt veroorzaakt door een voorwerp, dat door een substantief in den genitief wordt uitgedrukt. Deze intransitieven heeten *objectief-intransitieven*

in tegenoverstelling der overige, die den naam van *subjectief-intransitieven* dragen.

- § 233. Wordt de persoon, die 't onderwerp der werking uitmaakt, niet aangeduid, maar onbepaald uitgedrukt door 't onzijdig voornaamwoord *het*, dan heet 't werkwoord *onpersoonlijk*. Deze onpersoonlijkheid is slechts schijnbaar, waar *het* de plaats bekleedt van een volgenden infinitief of volzin: *'t schijnt, dat hij ziek is = dat hij ziek is, schijnt*.

DE GESLACHTEN DER WERKWOORDEN.

- § 234. Een transitief werkwoord heeft twee geslachten, 't *actief* en *passief* geslacht. 'T actief drukt 't verrichten, 't passief 't ondergaan der werking uit; in 't eerste geval is 't onderwerp handelend, in 't laatste lijdend.
- § 235. De actieve (*bedrijvende*) vorm des werkwoords is die, welken wij gedeeltelijk hebben leeren kennen. De passieve (*lijdende*) vorm heeft één niet-saamgestelden tijdvorm, 't verleden deelwoord; de overige tijden worden omschreven door de hulpwerkwoorden *worden* en *zijn*, verbonden met 't verleden deelwoord des werkwoords.
- § 236. De transitieve werkwoorden hebben, op weinige na, welken 't gebruik een passief ontzegt, een lijdenden vorm. Met eenige intransitieve is dit soms mede 't geval; de zulke bestaan dan alleen in den derden persoon enkelvoud; doch 't verleden deelwoord (deelwoord van den passieven volm.-verleden tijd) komt van alle voor.

DE HULPWERKWOORDEN **hebben** en **zijn**.

- § 227. De transitieve werkwoorden worden vervoegd met *hebben*: *ik heb gegeten*, enz. Desgelijks de reflexieven: *ik heb mij geschaamd*.
- § 238. Van de intransitieven hebben eenige *hebben*, andere *zijn* (*wezen*); ook zijn er die naar gelang van hunne beteekenis met *hebben* of *zijn* vervoegd worden.
- § 239. De volm.-verl. tijd met *hebben* geeft eenvoudig te kennen, dat de handeling verricht is; met *zijn*, dat de werking ondergaan is of, na verricht te zijn, in hare gevolgen voortduurt: *ik heb geslapen*, *ik ben gevallen*, *ik ben gegroeid* (en dus grooter).

Met *hebben* worden dus vervoegd werkwoorden als *lachen*, *weenen*, *werken*, *sidderen*, *leven*, *zwoegen*, *juichen*, enz.

Met *zijn* daarentegen: als *vallen*, *zinken*, *sterven*, *geuzen*, *verdwijnen*, enz.

- § 240. De werkwoorden, die een beweging te kennen geven, worden met *hebben* vervoegd, als de handeling om haar zelve met of zonder nadere bepaling wordt uitgedrukt; met *zijn*, indien 't gevolg der beweging, 't zich ergens bevinden wordt kenbaar gemaakt; dus in 't laatste geval op de vraag *van waar* of *waarheen*? Vergelijk:

Ik heb gereden en *ik ben over de brug gereden*, d. i. bevind mij aan de overzijde.

Ik heb gewandeld en *ik ben naar Amsterdam gewandeld*, d. i. bevind mij ten gevolge van mijn wandelen te Amsterdam.

Dergelijke werkwoorden zijn *ijlen*, *vliegen*, *klimmen*,

kruipen, loopen, reizen, rijden, rennen, sluipen, zwemmen, zeilen, springen, en vele andere. Doch *gaan* wordt steeds met *zijn* vervoegd.

- § 241. Dergelijke, met bijwoorden samengestelde werkwoorden kunnen, zelfs als zij met *zijn* vervoegd worden, een substantief in den vierden naamval bij zich nemen, om den doorloopen afstand uit te drukken:

'T leger is de brug overgetrokken.

Ik ben de rivier al overgegaan of (met verzwijging van 't werkwoord) *over*.

Evenzoo: *omtrekken, omrijden, voorbijloopen, voorbijgaan, doorloopen*, enz.

- § 242. *Volgen* wordt in den zin van *achternagaan* met *zijn*, in dien van *navolgen* met *hebben* vervoegd. *Vergeten* heeft *hebben* in de beteekenis van *verzuimen mede te nemen*, anders *zijn*: *Ik ben mijn les vergeten, ik heb mijn lesboek vergeten. Ik heb hem daarin gevolgd, ik ben hem op korten afstand gevolgd*, enz.

Aanm. 'T spreekt van zelve, dat de werkwoorden, welke nu eens een transitieve, dan weder een intransitieve beteekenis hebben, naar gelang van die beteekenis met *hebben* of *zijn* worden vervoegd: *Wat heeft hij weer aangegaan* (geschreeuwd)! *Ik heb 't verbond aangegaan. Ik ben op den toren aangegaan*, enz.

§ 243. VOORBEELD VAN VOLLEDIGE VERVOEGING.

A.) **BEDRIJVEND.**

<i>Teg. tijden.</i>	<i>Aantoon. wijs. Indicatief.</i>	<i>Aanvoeg. wijs. Conjunctief.</i>	<i>Gebiedende wijs. Imperatief.</i>	<i>Onbep. wijs. Infinitief.</i>	<i>Deelw.</i>
I. Teg. tijd.	ik scheid hij scheidt wij scheiden gij scheidt zij scheiden	ik scheid hij scheid wij scheiden gij scheidt zij scheiden	scheid scheidt	scheiden	scheidende
II. Volm.- verl. tijd.	ik heb hij heeft wij hebben gij hebt zij hebben	ik hebbe hij hebbe wij hebben gij hebt zij hebben		gescheiden hebben	gescheiden hebbende
III. Toek. tijd.	ik zal hij zal wij zullen gij zult zij zullen	= teg. tijd.		te zullen scheiden	zullende scheiden
IV. Volm.- toek. tijd.	ik zal hij zal wij zullen gij zult zij zullen	= Volm.-verl. tijd.		te zullen gescheiden hebben	zullende gescheiden hebben
<i>Verled. tijden.</i>					
I. Verl. tijd.	ik scheidde hij scheidde wij scheidden gij scheidde zij scheidden	ik scheidde hij scheidde wij scheidden gij scheidde zij scheidden			
II. Meer.-d.- volm.-verl. tijd.	ik had hij had wij hadden gij hadt zij hadden	ik hadde hij hadde wij hadden gij haddet zij hadden			
III. Verl.- toek. tijd.	ik zou(de) hij zou(de) wij zouden gij zoudt zij zouden	ik zoude hij zoude wij zouden gij zoudet zij zouden			
IV. Volm.- verl.-toek. tijd.	ik zou(de) hij zou(de) wij zouden gij zoudt zij zouden	ik zoude hij zoude wij zouden gij zoudet zij zouden			

B.) LIJDEND.

<i>Teg. tijden.</i>	<i>Aantoon. wijs. Indicatief.</i>	<i>Aanvoeg. wijs. Conjunctief.</i>	<i>Gebiedende wijs. Imperatief.</i>	<i>Onbep. wijs. Infinitief.</i>	<i>Deelv.</i>
I. Teg. tijd.	ik word hij wordt wij worden gij wordt zij worden } <i>gescheiden.</i>	ik worde hij worde wij worden gij wordet zij worden } <i>gescheiden.</i>	word wordt } <i>gescheiden.</i>	gescheiden worden.	gescheiden wordende.
II. Volm.- verl. tijd.	ik ben hij is wij zijn gij zijt zij zijn } <i>gescheiden.</i>	ik zij hij zij wij zijn gij zijt zij zijn } <i>gescheiden.</i>		gescheiden zijn.	gescheiden zijnde.
III. Toek. tijd.	ik zal hij zal wij zullen gij zult zij zullen } <i>gescheiden worden.</i>	= teg. tijd.		te zullen gescheiden worden.	zullende gescheiden worden.
IV. Volm.- toek. tijd.	ik zal hij zal wij zullen gij zult zij zullen } <i>gescheiden zijn.</i>	= Volm.-verl. tijd.		te zullen gescheiden zijn.	zullende gescheiden zijn.
<i>Verled. tijden.</i>					
I. Verl. tijd.	ik werd hij werd wij werden gij werdt zij werden } <i>gescheiden.</i>	ik werde hij werde wij werden gij werdet zij werden } <i>gescheiden.</i>			
II. Meer.-d.- volm.-verl. tijd.	ik was hij was wij waren gij waart zij waren } <i>gescheiden.</i>	ik ware hij ware wij waren gij waret zij waren } <i>gescheiden.</i>			
III. Verl.- toek. tijd.	ik zou(de) hij zou(de) wij zouden gij zoudt zij zouden } <i>gescheiden worden.</i>	ik zoude hij zoude wij zouden gij zoudet zij zouden } <i>gescheiden worden.</i>			
IV. Volm.- verl.-toek. tijd.	ik zou(de) hij zou(de) wij zouden gij zoudt zij zouden } <i>gescheiden zijn.</i>	ik zoude hij zoude wij zouden gij zoudet zij zouden } <i>gescheiden zijn.</i>			

P A R T I K E L S .

BIJWOORDEN.

- § 244. Zelfstandigheden worden door middel van adjectieven , alle andere begrippen door middel van bijwoorden bepaald. Adjectieven worden dus met substantieven, bijwoorden met werkwoorden, adjectieven en andere bijwoorden verbonden.
- § 245. De bijwoorden zijn stamwoorden , afgeleide of samengestelde woorden. Ook rekent men daartoe geheele uitdrukkingen, die deswege bijwoordelijke uitdrukkingen worden genoemd.
- § 246. Tot de stamwoorden rekenen wij alle eenlettergrepige bijwoorden, welke of inderdaad niet afgeleid zijn of geene Nederlandsche grondwoorden hebben. Dus in de eerste plaats die, welke ook als voorzetsels kunnen voorkomen: *in, aan, te, door, voor, met, na, door, in, op, uit, om.* Voorts bijwoorden, als *nu, nog, ja, neen, wel, zoo, zus,* enz.
- § 247. Tot de afgeleide woorden behooren die, welke met voor- of achtervoegsels voorzien zijn:
- a) **e** vormde van adjectieven bijwoorden en is over in *verre, gaarne, dichte bij, alreede.*
 - b) **lijk** vormt van adjectieven (deelwoorden) bijwoorden, indien 't onderscheid van vorm de bijwoordelijke natuur des woords moet doen uitkomen: *waarachtiglijk, gewisselijk, gelijkelijk, herhaaldelijk,* enz.

- c) de **s** achter *somtjids*, *thans* (te hande), *terloops*, *bijkans* (bij de kant), *dikwijls*, *evencens*, *insgelijks*, *nevens*, *desnoods*, *vannieuws*, enz. Zie § 250.
- d) **lings** vormt bijw. van wijze: *blindelings*, *zijdelings*, *ruggelings*, enz.
- e) **gewijze** of **gewijs**: *trapsgewijze* (of *trapsgewijs*), *steelsgewijze*, enz.
- f) **waarts** geeft de richting ergens heen te kennen: *hemelwaarts*, *voorwaarts*, *huiswaarts*, enz.
- g) **Jes**, **tjes**, **pjes**, **etjes** vormt van adjectieven bijvoordelijke verkleinwoorden: *zachtjes* (zachjes), *zoetjes*, *onnoozeljes*, *warmpjes*, *stilletjes*, enz.
- h) **en** n de samenstellingen *oostenwind*, *noordenwind*, enz. van de bijwoorden *Oosten*, *Noorden*, enz. geeft de richting *van 't Oost*, *'t Noord*, enz. te kennen. Daarentegen wordt door **er** in *Zuiderzee* de richting *naar 't Zuiden* aangeduid. In de afgeleide woorden *binnen* (be-inn-en), *buiten* (be-uit-en) alsmede in de middelwoorden *boven* (be-ov-en), *beneden*, *over*, *onder*, *waar*, *hier*, *daar*, (doch niet in *heen* en *daan*) geven deze uitgangen thans een *rust* te kennen. Sporen van gelijkelijk gevormde bijwoorden zijn nog over in de afgeleide woorden *innerlijk*, *uiterlijk*, *opperen*, *vorderen* (*voorderen*), *middernacht*, *middelste* (voor *middenste*, § 70), enz.

Aanm. Geheel andere uitgangen zijn *er* en *ter* in *naar* (voor *na-er*) en *achter* (voor *af-ter*), comparatieven van *na* en *af*.

- § 248. Zonder eenigen uitgang, maar in den zuiveren stamvorm overgenomen kan elk adjectief als bijwoord gebruikt worden, *goed*, *slecht*, *braaf*, *edel*, enz. Evenzoo de deelwoorden, die de beteekenis van adjectieven hebben aangenomen: *nitslekend*, *voortdurend*, *volmaakt*, enz.

§ 249. Niet zelden worden adjectieven en substantieven in den genitief, datief of accusatief als bijwoorden gebruikt:

A) sterke genitieven zijn:

1) de substantieven *daags*, *fluks* (van *vlug*, Hd. *Flug*), *deels*, enz.

2) de adjectieven *slechts*, *straks*, *reeds*, *anders*, *rechts*, *links*.

3) 't telwoord *eens*, enz.

4) verbindingen van sterke of zwakke adjectieven met mann. substantieven: *heelshuids*, *goedsmoeds*, *blootsvoets*, *luidskeels* of *luidkeels*, *grootendeels*, enz. De zoodanige worden steeds aaneengeschreven, tenzij zij bestaan uit vrouwelijke substantieven, die door sterke adjectieven of deelwoorden voorafgegaan en in de *eigenlijke* beteekenis gebruikt worden, *onverrichter zake*, *ouder gewoonte*, *zaliger nagedachtenis*, enz. Daarentegen *gewapenderhand*, *langzamerhand*, *middeleerwijl*, enz., waarin de uitdrukking in eene overdrachtelijke beteekenis wordt opgevat.

5) de deelwoorden *vervolgens*, *willens en wetens* (§ 62), *onverhoeds*, *onvoorziens*, enz.

6) 't meerv., *allerwegen*.

Aanm. De sterke gen. op *s* voegde men zelfs achter geheele uitdrukkingen (waarover men § 248, *c.* vergelijk); eveneens achter *overigens* en *minstens*, zwakke gen. van *overig* en *minst*.

B) Datieven zijn: in 't enk. *vaak* (van *vak*), in 't meerv. *trouwens* (met bijw. *s*, Hd. *traun*), *allenthalve*, dat evenals *mijnenthalve*, *mijnentwege*, enz. een *t* ingelascht en de *n* des meervouds afgeworpen heeft; voorts de middelwoorden *gisteren* en *midden*.

C) Accusatieven zijn *morgen*, *weg*, *lang*; de samenstellingen *eenmaal*, *altijd*, de bijw. uitdrukkingen *den ganschen dag*, *den heelen tijd*, enz.

§ 250. Samengestelde bijwoorden zijn verbindingen van:

- 1) een bijw. met een bijw., welke samen een nieuw begrip te kennen geven, en dus aaneengeschreven worden: *welcer*, *hoeverre*, *zooverre*, *zoolang*, *evenzeer*, *hoeveel*, *zoveel*, enz. Hiertoe behooren ook uitdrukkingen als *ronduit*, *rondom*, *nabij*, *omtrent*, *bovenaan*, *onderin*, *bovenop*, *onderdoor*, *tusschenin*, *achterover*, *voorover*, *volop*, *kortaf*, *rechtsaf*, enz. Evenzoo de samenstellingen van *hier* en *daar*: *hierin*, *daarin*, *hierdoor*, *daardoor*, enz. en de samenstellingen *vanwaar*, *vanhier*, *vandaar*, zoo zij in een oneigenlijke beteekenis voorkomen.

Aanm. Bestaat 't eerste lid uit de woorden *ergens*, *nergens*, *overal* of *er*, dan schrijve men deze vaneen: *ergens in*, *nergens in*, *overal in*, *er in*, enz.

- 2) een voorzetsel met een substantief, zoo door die verbindingen de beteekenis gewijzigd wordt: *achterwege*, *voorhanden*, *onderwijl*, *overeind*, *bijgeval* (toevallig), *overstag*, *integendeel*, *onderweg*, *overhoop*, *terug*, en met de adverbiale *s*: *voormaals*, *achterbaks*, *vanzins*, *omstreeks*, *na maals*. De toevoeging des lidwoords heeft plaats in *bijdehand*, *terstond*, *ternauwernood*, enz.

Aanm. Alle bijwoordelijke uitdrukkingen moeten aaneengeschreven worden, waarin de voorzetsels met naamvallen verbonden zijn, welke zij in 't tegenwoordig Nederlandsch niet meer regeeren: *binnenlands*, *luitenslands*, *uitermate*, *mettertijd*, *metterwoon*, *inderdaad*, *binnensmonds*, enz.

- 3) een substantief met een voorzetsel: *jaarin*, *jaaruit*, *bergop*, *stroomaf*, enz.
- 4) een voorzetsel met de voornaamw. *een* of *al*: *vaneen*, *dooreen*, *bijeen*, *aaneen*, *achtereen*, *overal*, *vooral*, enz.
- 5) een voorzetsel met een adjectief: *overlang*, *voorlang*, *voor-*

waar, voorgoed, voorzeker, overkort, overluid, terecht, tegelijk, tegoed (of tegoeds), opnieuw, enz.

§ 251. Verholen samenstellingen zijn *toen* uit *te doe, toch* uit *te doch*, *van* uit *afaan*, *tot* uit *tote* (verdubbeling van 't zelfde voorzetsel), *heden* uit *hie-dage*, *misschien* uit [*'t*] *mag schiën*, *maar* uit *enware* ([het] en *ware* = het *ware* niet, dat) en eenige andere.

§ 252. Naar hunne beteekenis worden de bijwoorden verdeeld in:

- bijwoorden van *hoedanigheid*,
- bijwoorden van *graad*,
- bijwoorden van *tijd*,
- bijwoorden van *plaats*,
- bijwoorden van *voorstellingswijze*.

§ 253. De bijwoorden van *hoedanigheid* zijn in vorm gelijk aan adjectieven, zie § 249. Voorts *hoe? aldus, zoo, anders, eveneens*, enz.

§ 254. De bijwoorden van *graad* zijn:

zeer, geheel, te zeer, zoo (in *zoo groot*, enz.), *nauwelijks, bijna, schier, zelfs, te, bijzonder, uitnemend, ongemeen, op verre na, uiterst, hoogstens, minstens, hoe — deste, hoe-hoe, zoo — als*, enz.

§ 255. De bijwoorden van *tijd* zijn:

α) op de vraag *wanneer?*: de algemeene *ooit, nooit, immer, nimmer, eens*; de bepaalde *toen, wanneer, nu, dan, thans, tegenwoordig, voormaals, voorheen, verleden, vroeger, hierna, daarop, terstond, dadelijk, voortaan, reeds, nog, weldra, pas, daareven, binnenkort, in den beginne, eindelijk, enz.* Nog bepaalder *heden, gisteren, morgen, eergisteren, overmorgen, 's morgens, 's middags, 's nachts, 's avonds*, enz.

b) op de vraag *hoelang?*: *voortdurend, steeds, onophoudelijk, lang, middelervijl, allengskens, ondertusschen, enz.*

c) op de vraag *sinds of tot wanneer?*: *sinds, sedert, van heden af, tot morgen, enz.*

d) op de vraag *hoe dikwijls?*: *zelden, vaak, dikwijls, weder, somtijds, nog eens, gewoonlijk, gemeenlijk, benevens de iteratieve telwoorden op -maal: menigmaal, meermalen, een-, twee-, driemaal, enz.*

§ 256. De bijwoorden van *plaats* zijn:

a) op de vraag *waar?*: de algemeene *overal, alom, ergens, (iewers), nergens, enz.* de bepaalde *hier, daar, waar?* de versterkte *hierzoo, daarzoo, voorts boven, beneden, binnen, buiten, rechts, links, te huis, ginds, aan deze zijde, enz.*

b) op de vraag *waarheen? hoever?*: de algemeene *ver, heinde en ver, weg, voort, rondom*, de bepaalde *heen, hierheen, daarheen, waarheen? daarop, er op, daaronder, er onder, bergop, stroomaf, voorwaarts, zuidwaarts, hemelwaarts, enz.*

c) op de vraag *van waar?*: *van hier, hier van daan, van daar, daar van daan, enz.*

§ 257. De bijwoorden van *voorstellingswijze* (van *modaliteit*) geven de wijze aan, waarop de gedachte voorgesteld wordt; t. w. als *werkelijk, mogelijk* of *noodwendig* of als een *wensch* of een *gebod*.

1) De werkelijkheid wordt *bevestigd* door *ja, jawel, waarlijk, voorwaar, zeker, bepaald, waarachtig, werkelijk, ter dege, gewis, toch, wel degelijk, alleszins, enz.*

De werkelijkheid wordt *ontkend* door *neen, niet, geenszins, volstrekt niet, in 't geheel niet, enz.*

Naar de werkelijkheid wordt *gevraagd* door *toch? ja? wel? soms? niet waar? is niet? he?*

De *mogelijkheid* of *waarschijnlijkheid* drukken uit *waarschijnlijk*, *wellicht*, *vermoedelijk*, *soms*, *misschien*.

- 2) Een *wensch* geven te kennen: *toch! och—toch! ochof!*
- 3) Een *gebod* drukt uit *volstrekt*.

Aann. Met de wijzen der werkwoorden stemmen derhalve deze bijwoorden ten deele overeen: de *werkelijkheidswijs* is de indicatief, de *wenschende* wijze de optatief (conjunctief), de *gebiedende* wijs is de imperatief.

- § 258. De van adjectieven gevormde bijwoorden vormen trappen van vergelijking. De comparatief is gelijk aan dien des adjectiefs. De superlatief wordt uitgedrukt door den superlatief des adjectiefs in den stamvorm: *uiterst*, *eerst*, *liefst*, óf in den datief van 't onzijdig enk. voorafgegaan door *ten*, óf in den accusatief van 't onzijdig enk. voorafgegaan door 't of *op zijn*: *ten hoogste*, 't *best*, *op zijn best*, enz. Onregelmatig zijn *gaarne*, *liever*, 't *liefst*: *dikwijls* (*vaak*), *vaker*, 't *vaakst*; over de andere zie de adj.

VOORZETSELS.

- § 259. Voorzetsels geven plaatselijke, tijdelijke en andere betrekkingen tot eene zelfstandigheid te kennen.
- § 260. De voorzetsels vormden oorspronkelijk geen afzonderlijke klasse van woorden, maar andere rededeelen, vooral bijwoorden, werden bij verdere taalontwikkeling tot voorzetsels. Zoo is 't woord *binnen* een bijwoord in den zin *ik ben binnen*, maar een voorzetsel in *ik ben binnen 't huis*. Zoo is *uitgezonderd* een deelwoord in *allen waren verheugd*, *de koning uitgezonderd*, maar een voorzetsel in *allen waren verheugd uitgezonderd den koning*.

Eveneens is *trots* een substantief in de uitdrukking *zijn trots is zijn ongeluk*, maar een voorzetsel in *trots hem zal*

ik overwinnen. De van bijwoorden afgeleide voorzetsels heeten *eigenlijke*, de van andere woorden gevormde *oneigenlijke* voorzetsels.

- § 261. Ten opzichte van hunnen vorm zijn de bijwoordelijke voorzetsels *stamwoorden*, *afgeleide* en *samengestelde woorden*.
- A) *Stamwoorden* zijn *af*, *aan*, *op*, *uit*, *bij*, *door*, *voor*, *in*, *met*, *na*, *om*, *te*, enz..
- B) *Afgeleide woorden* zijn *buiten*, *binnen*, en de comp. en sup. van *na*, *naar* en *naast*; *middelwoorden* zijn *boven*, *onder*, *over* (de stam is in 't Hd. *ob* in *Obdach*, enz. bewaard), *zonder*, *sinds*, *sedert*, *jegens*, *beneden*, enz.
- C) *Samengestelde woorden* zijn *van* (af aan), *tot* (tote), *tegenover*, *rondom*, *omtrent*, enz.
- § 262. Van substantieven afgeleid zijn de voorzetsels: *jegens*, *krachtens*, *tijdens*, *trots*, *ondanks*, *wegens*, en de uitdrukkingen *om* — *wille*, *ten spijt van*, *behalve*, *ingevolge*, enz.
- § 263. Van adjectieven afgeleid zijn de voorzetsels *nevens* (uit *in even*), *tusschen* (datief meerv. van *twisch* en dit van *twee*), *langs*, enz. Van deelwoorden de uitdrukkingen *gedurende*, *niettegenstaande*, *volgens*, *aangaande*, *uitgenomen*, *nopens*, enz.

VOEGWOORDEN.

- § 264. Voegwoorden geven den samenhang tusschen volzinnen of deelen van volzinnen te kennen.
- § 265. De voegwoorden vormen evenmin als de voorzetsels een afzonderlijke klasse van woorden, maar zijn inderdaad van andere rededeelen afgeleid.

Naar hunnen oorsprong zijn 't óf stamwoorden óf afgeleide óf samengestelde woorden. Elk woord, elke uitdrukking wordt een voegwoord, zoo 't de verhouding van den

geheelen zin, waarin 't voorkomt, tot een anderen zin te kennen geeft; zoo is de grens tusschen bijwoorden en voegwoorden soms zeer moeilijk te trekken.

Echte voegwoorden heeten dezulke, welke tegenwoordig uitsluitend als voegwoorden voorkomen: *en, want, noch, of*, enz.

§ 266. Naargelang hunner beteekenis worden de voegwoorden in verschillende soorten verdeeld; naargelang zij zelfstandige zinnen met zelfstandige of hoofd- en bijzinnen verbinden, zijn zij neven- of onderschikkend. Zuiver nevenschikkende voegwoorden zijn:

I. Aaneenschakelende.

- a) *Verbindende* (copulatieve): *en, ook, dan ook, buitendien, bovendien, zoowel — als (ook), niet alleen — maar (ook), niet slechts — maar (ook).*
- b) *Uitsluitende* (exclusieve): *noch, noch — noch.*
- c) *Voortzettende* (continuatieve): *eerst, dan, verder, voorts, daarop, eindelijk, ten slotte, enz.*
- d) *Rangschikkende* (ordinatieve): *ten eerste, ten tweede, enz.*
- e) *Verdeelende* (partitieve): *deels — deels, eensdeels — anderdeels, enz.*

II. Tegenstellende.

- a) *Tegenstellende* (adversatieve): *maar, integendeel.*
- b) *Beperkende* (restrictieve): *maar, doch, edoch, toch, niettemin, desniettemin, echter, ondertusschen, desniettegenstaande, evenwel, veeleer, dan, nu, enz.*
- c) *Scheidende* (disjunctieve): *of, of — of, hetzij — of, hetzij — hetzij.*

§ 267. *Nevenschikkend* zijn de | § 267. *Onderschikkend* zijn de

1. *Redegevende* (causale).

want, namelijk, immers, toch		omdat, daar, dewijl, wijl, vermits, nademaal, naar- dien, aangezien, nu.
---------------------------------	--	--

2. *Gevolgtrekkende* (conclusieve).

a) dus, derhalve, bijgevolg, alzo		a) weshalve
b) vandaar		b) vandaar dat, zoodat, dat
c) daarom, hierom		c) waarom.

3. *Doeluitdrukkende* (finale)

daartoe, te dien einde, daarom		opdat, ten einde, dat.
-----------------------------------	--	------------------------

4. *Toegevende* (concessieve).

wel is waar—maar, wel— maar		ofschoon, hoewel, alhoe- wel, al, hoezeer, niettegen- staande.
--------------------------------	--	--

5. *Voorwaardelijke* (conditionale).

anders		als, wanneer, indien, of, mits, zoo, tenzij, ten- ware
--------	--	--

6. *Tijdsbepalende* (temporale).

[geen eigenlijke voegwoor- den, maar bijwoorden]		toen, als, wen, wanneer, zoodra, terwijl, voor, voordat, tot, totdat, eer, eerdad, sedert, sinds, na- dat.
---	--	--

7. *Vergelijkende* (comparatieve).

[bijwoorden]		als, evenals, zooals.
--------------	--	-----------------------

8. *Verhouding uitdrukkende* (proportionale).

deste		hoe — deste, hoe — hoe
-------	--	------------------------

9. *Beperkende* (restrictieve).

in zooverre — dat of als		voor zoover, zoover.
--------------------------	--	----------------------

10. *Voegwoorden van wijze* (modale).

		alsof, dat
--	--	------------

- § 268. Ten slotte zijn er voegwoorden, die een grammatische verbinding bewerken: zij verbinden óf bijvoeglijke óf zelfstandige bijzinnen met den hoofdzin. Tot de eerste behooren de verklarende (*explanatieve*) voegwoorden; *als, namelijk, te weten, als bij voorbeeld* en de uitzonderende (*exceptieve*): *dan, behalve*. Zelfstandige bijzinnen worden toegevoegd door *dut* en *of*.

TUSSCHENWERPSELS.

- § 269. Tusschenwerpsels zijn gevoelsklanken, die bij zekere ge-
 waarwordingen worden uitgebracht, t. w.:
- bij *vreugde*: ha! heisasa! hoezee! hoera!
 bij *smart* en *beklag*: ach! och! helaas! wee! o wee! o
 jemine! ai! au! aau!
 bij *verwondering*: he! aha!
 bij *twijfel*: ei! ei ei! hm!
 bij *afkeer*: foei! ba! aba!
- § 270. Ook geven eenige tusschenwerpsels een verlangen te ken-
 nen, *ei! eilieve!* Bij aanroepen worden gebezigd *he! hei!*
hei daar! hm! holla! (fluisterend) *pst!* Om stilzwijgen te
 verkrijgen dient *st!*
- § 271. Klanknabootsingen zijn: *bons! plomp! krik krak! holder-*
debolder! pief paf poef! miau! miaaaw! bim bam!
- § 272. Voorts rekent men, doch verkeerdelijk, tot de tusschen-
 werpsels andere rededeelen, die bij uitroepen gebezigd wor-
 den, als: *God help mij! Goede hemel! O hemel! O god!*
weg! marsch! hoorecns! zachtjes! en de minder kiesche
wat weerga! duivels! enz.

'T GESLACHT DER SUBSTANTIEVEN.

- § 273. Van nature behooren alle levende wezens tot 't *mannelijk* of tot 't *vrouwelijk geslacht*; de levenlooze tot geen van beide (*onzijdig geslacht*).
- § 274. In de taal behooren alle namen van zelfstandigheden tot 't mannelijk, vrouwelijk of onzijdig geslacht.
- § 275 'T geslacht, dat de zelfstandigheden van nature hebben, heet 't *natuurlijk geslacht*; 't geslacht, dat de namen der zelfstandigheden in de taal hebben, heet 't *grammatisch geslacht*.
- § 276. In de natuur bestaan alleen concrete, in onze voorstelling ook abstracte zelfstandigheden, in de taal derhalve namen van concrete en abstracte zelfstandigheden.

Natuurlijk geslacht.

- § 277. De namen van mannelijke wezens behooren tot 't mannelijk, die van vrouwelijke tot 't vrouwelijk geslacht. Van de volgende bestaan voor elk geslacht afzonderlijke woorden.

<i>Mannelijk</i> zijn	<i>Vrouwelijk</i> zijn
man	vrouw
jongeling	maagd
knecht	meid
stier, bul	koe
beer	zeug
rekel	teef
hengst	merrie
ram	ooi
bok	geit
hommel, miltier	kuiter

Op zich zelve staan *woerd* (mannetjeseend) en *rammelaar* (mannetjeskonijn).

Bij de overige wordt de vrouwelijke naam van den mannelijken (A), bij zeer weinige de mannelijke van den vrouwelijken naam (B) gevormd. Deze afleiding heet *motie*. Voorbeelden zijn:

- A) *Koning, koningin; beer, berin; wolf, wolvin*, enz. *babbeelaar, babbelaarster; herbergier, herbergierster*, enz. *baron, baronnes; prins, prinses*, enz. Zie § 92. [*pastoor*], *pastoorsche, neef, nicht, haan, hen(ne)*, zie § 70.
- B) *Weduwe, weduvenaar; kat, kater; gans, gente; duif, doffer*.

§ 278. De soortnamen, welke beide geslachten omvatten, zijn deels onzijdig, als 't *ros* ('t *paard*), 't *zwijn* ('t *varken*), 't *rund*, 't *schaap*, deels *gelijkslachtig*, dat is óf van 't mannelijk óf van 't vrouwelijk geslacht, *mensch* (m.), *hond* (m.), *olifant* (m.), enz. In 't algemeen zijn de groote, sterkere dieren, waaronder de meeste roofdieren, mannelijk, maar de kleinere, zwakkere diersoorten vrouwelijk. Vergelijk *vos, olifant, drommedaris, kameel*, enz. met *muis, rat, wezel, hagedis*, enz.; *haai, wal(visch), snoek*, enz. met *bliek, tong, bot, forel*, enz.; *arend, gier, valk, wouw, reiger, struis* met *nachtegaal, zwaluw, musch, spreeuw, vlieg, mug, spin, mot*, enz.

Aanm. 1. Tot aanduiding der geheele diersoort gebruikt men, zoo er een afzonderlijke naam voor 't mannetje en wijfje bestaat, steeds den mannelijken: *hond, wolf, tijger, leeuw*, enz. Alleen *kat, gans* en *duif* zijn uitgezonderd.

Aanm. 2. Wil men van den zelfslachtigen diernaam 't geslacht vermelden, dan bediene men zich van samenstellingen en spreke van DEN *mannetjesolifant* en DEN *wijfjesolifant*, van DE *mannetjesmusch* en DE *wijfjesmusch*, van DEN *fazantenhaan* en DE *fazantenhen*, enz.

§ 279. De jongen van dieren, alsmede de jonge mensch, zijn, daar de geslachtsonderscheiding hier onnoodig was, on-

zijdig, bijaldien zulks door een afzonderlijk stamwoord kan worden uitgedrukt: 'T kind, 't lam, 't kalf, 't welp, eveneens 't kuiken, 't veulen; Uitgezonderd is *bigge* (v.). Eveneens onzijdig zijn alle verkleinwoordjes op *je*, *ke* en *lijn*, daar zij kleine en dus ook jonge dieren of menschen aanduiden en daarbij de geslachtsonderscheiding overbodig is: 't *ventje*, 't *wijfje*, 't *kereltje*, 't *mannetje*, 't *maagdelijn*, 't *geitje* (zoowel een jonge, als een kleine geit), 't *katje*, enz. Ook bezigt men 't onzijdig geslacht uit verachting in 't *onmensch*, 't *heer*, 't *mensch*, 't *vrouwspersoon*. (Niet in 't *wijf*).

- § 280. Eenige personen zijn mannelijk of vrouwelijk, naarmate zij mannelijke of vrouwelijke personen aanduiden; dezulke heeten *gelijkslachtig*: *bode*, *getuige*, *lidmaat*, *maag*, *gids*, *verwant*, *erfgenaam*, *kameraad*, de meeste afleidsels op *-ling* en de samenstellingen van *genoot* als *schepeeling*, *dorpeling*, *vreemdeling*, *echtgenoot*, *speelgenoot*, *dischgenoot*, en een menigte samenstellingen (§ 96, C) als *albedil*, *albeschik*, *weetal*, *weetniet*, *domkop*, *spitsneus*, *brekespel*, enz.

Zaaknamen.

- § 281. Ook de namen van zaken en in 't algemeen die van geslachtlooze zelfstandigheden, hebben een mannelijk, vrouwelijk en onzijdig geslacht, naar men zich die als mannelijke en vrouwelijke wezens al of niet voorstelde. Treffende voorbeelden van deze naïeve geslachtsbedeeling zijn in oude Duitsche volksliederen bewaard, waarin 't geslacht nadrukkelijk door 't woordje *Herr* of *Frau* wordt aangewezen: *Her Stok!* *Her Bart!* *Frouwe kugele!* Eveneens worden in de Noorsche mythologie *zon*, *maan*, *dag*, *nacht*, *aarde*, *hel*, *dood*, *golven*, enz. als personen voorge-

steld. De poëzie bewaart nog hier en daar de oude personificatie der zelfstandigheden.

§ 282. De oorzaak der geslachtsonderscheiding lag voor een deel in de voorwerpen zelve; wat zich werkend, krachtig voerde werd mannelijk, 't lijdende, zwakke, teere vrouwelijk, daar 't die eigenschappen met mannelijke en vrouwelijke personen gemeen had. 'T onzijdig geslacht werd daarentegen toegekend aan de doode stof, en in 't algemeen aan alwat als werkeloos gedacht werd. Mannelijk werden dus *stroom, vloed, wind, storm, donder, bliksem, regen, voet, nek, rug, ploeg, mast, helm*, enz. Vrouwelijk *hand* (vgl. den plomperen voet), *ader, zenuw, maan, tong*, enz. Onzijdig de stofnamen *stof, zand, ijzer, lood, hout, been, glas, steen, ijs, water*, enz. Eveneens worden de mannelijke namen van steenen, als *steen, diamant, opaal, smaragd, robijn*, benevens *lei, schildpad, hermelijn* (dier), *doek* (stuk doek), *draad* (stuk draad), enz. als stofnamen onzijdig. De niet-onzijdige stofnamen en verzamelwoorden zijn vrouwelijk; zoo onderscheidt men DEN *aal, visch, baars, turf*, enz. van DE *aal, visch, baars, turf*, enz. Doch van 't mannelijk geslacht zijn *honing, nectar, azijn, wijn, mosterd, most, edik* en *knaster*.

Eveneens werden onzijdig de *algemeene* namen: *gras, kruid, schip, wapen, land, veld, huis, lid, oord, ooft, ei*, enz., en de *verzamelwoorden*: *volk, bosch, duin, heir, leger, slag*, enz.

§ 283. Vrouwelijk zijn voorts alle niet-onzijdige namen van schepen, behalve die op *er*, welke mannelijk zijn; zoo spreekt men van *de schuit, brik, kof, bark*, enz. 't *fregat, den driedekker, driemaster*, enz. 'T vrouwelijk geslacht blijft zelfs, als 't schip een manlijken persoonsnaam draagt: *De Tromp heeft hare masten verloren*, enz.

§ 284. Onzijdig zijn alle namen van steden, dorpen, landen en

landstreken, behalve die, welke steeds 't lidwoord voor zich hebben: 'T *machtige Frankrijk*, 't *welvarende Rotterdam*, 't *rijke Noord-Holland*, enz. Daarentegen *de Peloponnesus*, *den Haag*, *den Helder*, enz.

Alleen als men zich de landen of steden als personen denkt, kent men hun 't mannelijk of vrouwelijk geslacht toe, doch dan alleen voor zoover zulks door bezittelijke voornaamwoorden kan worden uitgedrukt: *Frankrijk* *zug haar edelste zonen ter slachtbank voeren*.

- § 285. Eindelijk zijn steeds vrouwelijk de namen van cijfers en letters: de *b*, de *a*, enz.
- § 286. In alle gevallen moet 't grammatisch geslacht voor 't natuurlijke onderdoen; zoo is *schildwacht* vrouw., als 't de gezamenlijke wachten, mannelijk, als 't den op wacht staanden soldaat beteekent; zoo is 't vrouwelijke *pruik* als persoonsnaam mannelijk, enz.

Abstracte substantieven.

- § 287. In de natuur bestaan alleen concrete, in onze voorstelling ook abstracte zelfstandigheden, in de taal derhalve namen van concrete en abstracte zelfstandigheden.
- § 288. Van een natuurlijk geslacht der abstracte substantieven (d. i. van de substantieven, welke abstracte zelfstandigheden beteekenen) kan dus geen sprake zijn. Hun geslacht hangt geheel van onze voorstelling af; daar deze nu tevens den vorm dier substantieven bepaalde, kunnen wij hieruit 't geslacht in de meeste gevallen bepalen.
- § 289. Niet alleen van de abstracte, maar ook van vele concrete substantieven kan 't geslacht uit den vorm worden opge-
maakt. Hiertoe dienen de volgende regels:

Geslachtsbepaling der substantieven naar hunne uitgangen.

- § 290. Mannelijk zijn de werkwoordelijke stammen, die als substantieven voorkomen. Zie § 82.

§ 291. Vrouwelijk zijn de substantieven, die schijnbaar rechtstreeks van werkwoorden zijn afgeleid, doch deels vroeger op **e** uitgingen, deels nog een toonlooze **e** kunnen aannemen: *baat, bate; breuk, breuke; eer, eere; grief, grieve; hoop, hope; hulp, hulpe; keus, keuze; les, lesse; min, minne; reis, reize; rust, ruste; spraak, sprake; straf, straffe; trouw, trouwe; vraag, vrage; vrees, vreeze; wijs, wijze; wraak, wrake; zorg, zorge*. Voorts *acht, blaam, braak, bons, feil, gooi, grap, grol, haast, huur, kans, kijf, knap, kneep, knel, knijp, kraam, kramp, kuch, kwaal, maat, melk, pacht, praal, smart, spijt, spreuk, teug, vlijt*, enz., welke deels middelijk afgeleid zijn, deels ook als stamwoorden van de nominatieven voorkomen. Vergelijk verder de uitdrukkingen *van de kook gaan, ter prooi, in de war, de wijk nemen, metterwoon, in de weer, in dier voege*, enz. De onzijdige zijn weinige in getal en worden als bekend verondersteld.

Aanm. De **e** van vele zoowel abstracte als concrete substantieven viel weg, maar bleef in de verwante Hoogduitse woorden meerendeels gespaard. Zij was niet alleen de uitgang van vele vrouwelijke, maar ook, gelijk wij zagen, van vele zwakke mannelijke substantieven; deze deed zij (buiten de in § 116 vermelde) tot de sterke verbuiging, en vaak tot 't vrouwelijk geslacht overgaan.

§ 292. Mannelijk zijn, voor zooverre 't geslacht niet uit de be teekenis kan worden opgemaakt, de woorden op
er, aar, aard, erd: akker, looper, appelaar, boezelaar, lafaard, mutsaard, lieverd, ponjaard, enz.
el: nagel, beitel, schoffel, schommel, enz.
en: regen, zegen, degen, enz.
lm, rm, em, sem: helm, arm, bodem, vadem, bezem, bloesem, wasem, alsem, enz.

De onzijdige uitzonderingen stellen wij bekend.

Vrouwelijke uitzonderingen op **er**:

ader, adder, bagger, blaar (*blader*), boter, citer, haver, kamer, kaper (*muks*), klater, kluister, kneuter, komkommer, letter, lever, lijster, lommer, luier, oester, paander, pleister, schilfer, veder, vesper, zeever.

Vrouwelijke uitzonderingen op **el**:

amandel, cedel, cimbel, dadel, dweil (*dwegel*), diggel, fabel, fakkel, gaffel, gondel, griffel, horzel, kachel, kazuifel, luifel, middel, mispel, mossel, naald (*nadel*), netel, pantoffel, parabel, parel, pekel, richel, sabel, schabel, schoffel, sikkkel, tafel, teil (*tegel*), tortel, vezel, wafel, wezel, zwavel, enz.

Aann. De verkleinwoorden op **el** volgen 't geslacht hunner grondwoorden: *grebbel* naar *grebbe* (v.), *keutel* naar *koot* (v.), *kruimel* naar *kruim* (v.), *mazel* naar *maze* (v.), *pukkel* naar *pok* (v.), *sprekkel* naar *sprank* (v.), *trommel* naar *trom* (v.), enz.

Vrouwelijke uitzonderingen op **en**:

deken, haven, hersenen, keuken, leugen, reden, verzenen, zeisen, zegen, enz.

Vrouwelijke uitzonderingen op **rm, lm**.

uniform, palm.

- § 293. De woorden op *ing* zijn vrouwelijk, zoo dit achtervoegsel aan werkwoordelijke stammen gehecht wordt tot aanduiding van werkingen, enz. (Hd. **ung**): *handeling*, *wandeling*, *docning*, enz. De overige op *ing* (Hd. *ing*) zijn, (zoo zij geene vrouwelijke personen aanwijzen, zie § 280) van 't mannelijk geslacht: *spiering*, *haring*, *beuling*, *zilverling*, enz. Alleen de stofnamen worden vrouwelijk gebruikt: *zuring*, *scheerling*; aldus onderscheidt men *den haring* en *de haring*; *den paling* en *de paling*, vgl. § 282.
- § 294. Vrouwelijk zijn de woorden op:

e, de, te: koude, kunde, armoede, liefde, hoogte, diepte, enz.

uw(e): schaduw, zwaluw.

age: plantage, bosschage.

ie: derrie; *en de vreemde* poezie, harmonie, enz.

ij: razernij, koopvaardij, woestenij, enz.

heid: goedheid, slechtheid, voorzienigheid, enz.

nis: duisternis, enz.

Uitgezonderd zijn de zwakke mannelijke substantieven, benevens *vrede*, en de onzijdige verzamelwoorden op **te:** *gebergte, geboomte* (§ 282), enz. *Genie* is onzijdig in de beteekenis van *vernunft* of *vernunftig persoon*, doch vrouwelijk als *geniekorps*. *Getuigenis* is zoowel vrouw. als onz.

De overige onzijdige uitzonderingen stellen wij als bekend.

§ 295. Vrouwelijk zijn verder de woorden op:

schap: vriendschap, burgerschap, priesterschap, enz., doch onzijdig, zoo zij een waardigheid of een landstreek beteekenen: 't *burgerschap*, 't *priesterschap* = de waardigheid eens burgers, eens priesters; 't *graafschap*, 't *landschap*, enz.

§ 296. De substantieven op **dom** zijn mannelijk, zoo zij abstracte, onzijdig, zoo zij concrete zelfstandigheden te kennen geven; zoo is *de eigendom*, 't recht om te bezitten, 't *eigendom*, 't bezetene. Vergelijk voorts de manlijke *adeldom*, *rijkdom*, *wasdom* met de onzijdige *vorstendom*, *hertogdom*, *heiligdom*, enz. Doch in alle beteekenissen zijn onzijdig *christendom*, *jodendom*, *pausdom*.

§ 297. Onzijdig zijn de woorden op **sel:** *baksel*, *zaagsel*; *schoei-sel*, *beletsel*, enz. Evenwel spreekt men van *de stijfsel*.

Voorts zijn onzijdig alle verkleinwoorden op **je**, **(e)tje**, **pje** en **lijn**. Zie § 279.

Eindelijk zijn onzijdig de werkwoordelijke stammen die voorzien zijn van 't voorvoegsel *ge:* 't *gebed*, 't *geloop*, 't *gedraaf* van *bidden*, *loopen*, *draven*, óf van onscheidbare

voorvoegsels of partikels; 't *onderhoud*, 't *onderwijs*, 't *verraad* van *onderhouden*, *onderwijzen*, *verraden*, enz. Uitgezonderd de manlijke *herdruk*, *herbouw* en *herdoop*.

Aanm. Ook vele met scheidbare partikels samengestelde zijn onzijdig: 't *aanschijn*, *opstel*, *afscheid*, *misdrijf*, enz.

Samengestelde substantieven.

- § 298. Samengestelde woorden hebben 't geslacht van 't tweede of laatste lid, zoo dit een begrip uitdrukt, waarvan 't geheele woord een onderdeel beteekent: *paardenhoef* mann. naar *hoef*, *zangkunst* vrouw. naar *kunst*, *stadhuis* onzijdig naar *huis*, enz.
- § 299. Ook wanneer 't tweede lid door verloop tot den rang van een achtervoegsel schijnt afgedaald, blijft zijn geslacht standhouden: *wammes* voor *wambuis*, *wingerd* voor *wijngaard*, *bongerd* voor *boomgaard*, *achtel* voor *achtedeel*, *verrel* voor *vierdedeel*, enz. 'T zelfde heeft plaats, als 't tweede lid wegviel of er bij gedacht werd; dit had plaats b. v. bij de namen van *bergen*, waar 't woord *berg*, van *steenen*, waar 't woord *steen*, van *boomen*, waar 't woord *boom* afviel of bij gedacht werd; zoo spreekt men van *DEN Etna*, *DEN Chimborasso*, *DEN agaat*, *diamant*, *smaragd*; *DEN perzik*, *pruim* (onderscheiden van 't *agaat*, *diamant*, *smaragd*; *DE perzik*, *pruim*, enz. Alleen *linde* en *tamarinde* zijn steeds vrouwelijk, en *kerkhof* onzijdig.
- § 300. Zoo 't tweede lid niet de geheele soort uitdrukt, waarvan 't geheele woord een onderdeel beteekent, dan kan 't geslacht alleen door 't gebruik worden geleerd. Zoo zijn *roodvonk* en *oogenblik* onzijdig, schoon *vonk* vrouwelijk en *blik* mannelijk is; zoo is *negenoo* vrouwelijk, schoon *oog* onzijdig is, enz. enz.

